

**PROFESSIONELE BACHELOR IN HET ONDERWIJS
KLEUTERONDERWIJS**

Zelfstandig project

TOPspel voor kleuters

Woord vooraf

Mijn stage bij de basisschool “Zevensprong” te Ham was een zeer leerrijke, interessante en vooral boeiende ervaring. Mede dankzij de leerkrachten daar heb ik dan ook dit zelfstandig project tot een mooi einde kunnen brengen.

Dit zelfstandig project zou echter niet mogelijk zijn geweest zonder de hulp en steun van een aantal mensen. Hierbij denk ik vooreerst aan mijn externe begeleidster, Mevrouw Sophie Baeten, omdat ik haar klas heb morgen overnemen om mijn praktijkgericht onderzoek uit te testen en natuurlijk voor haar uitstekende begeleiding en ondersteuning.

In de tweede plaats richt ik een woord van dank aan de mensen van PXL Education die deze stage en de uitwerking van dit project mogelijk maakten. En in het bijzonder aan mijn promotor, Mevrouw An Hendrikx, voor haar begeleiding, motivering en ondersteuning.

Als laatste zou ik mijn ouders en familie willen bedanken die mij gedurende 3 jaar gesteund hebben en mij de kans gegeven hebben om deze studies waar te maken.

Dank jullie wel allemaal!

Inhoudsopgave

Woord vooraf	3
Inhoudsopgave	4
Inleiding	6
1 Oriënteren en Richten	7
1.1 Oriënteren	7
1.1.1 Inleiding	7
1.1.2 Wat is het praktijkprobleem?	8
1.1.3 Wie heeft te kampen met het probleem?	15
1.1.4 Wanneer treedt het probleem op?	16
1.1.5 Waarom is het een probleem?	16
1.1.6 Hoe het probleem aanpakken?	17
1.1.7 Element rust	18
1.2 Richten	19
1.2.1 Formuleren van een onderzoeksdoel	19
2 Plannen	20
2.1 Onderzoeksaanpak	20
2.1.1 Vragenlijst gedragsmoeilijkheden	23
2.1.2 Bestaande methodes bestuderen en vergelijken	23
2.1.3 Telefonisch gesprek met Geertje Leflot, mede-ontwikkelaar van TOPspel	23
2.1.4 Bezoek (interview en observaties) school die werkt met TOPspel	23
2.1.5 Een adviserend gesprek met een leerkracht kleuteronderwijs m.b.t. mijn ontwerp, vooral wat betreft ouderbetrokkenheid	23
3 Verzamelen en Analyseren	25
3.1 Deelvraag 1	25
• Wat zijn gedragsmoeilijkheden bij jonge kinderen? Hoe kan je dit best aanpakken als leerkracht? Welke methodes bestaan er al om bij kleuters moeilijk gedrag aan te pakken?	25
3.1.1 Literatuurstudie m.b.t. moeilijk gedrag bij kleuters	26
3.1.2 Literatuurstudie m.b.t. preventief werken bij kleuters	29
3.1.3 Wat zijn sociaal-emotionele vaardigheden bij kleuters?	30
2.1.4 Bestaande methodieken om preventief met gedragsmoeilijkheden om te gaan	31
3.2 Deelvraag 2	44

•	Wat is topspel?	44
3.2.1	Literatuurstudie m.b.t. TOPspel	44
3.2.2	Telefonisch gesprek Geertje Leflot - onderzoekster TOPspel	48
3.2.3	Interview	50
3.2.4	Observaties	54
3.3	Deelvraag 3	57
•	Op welke manier kan je ouders betrekken bij het klas- en schoolgebeuren?	57
3.3.1	Literatuurstudie m.b.t. ouderbetrokkenheid en ouderparticipatie?	57
3.3.2	Een adviserend gesprek	59
3.4	Deelvraag 4	60
•	Wat is de waarde van rust in de kleuterklas?	60
3.4.1	Literatuurstudie m.b.t. rust in de kleuterklas	60
3.5	Deelvraag 5	63
•	Wat is een leerlijn?	63
3.5.1	Literatuurstudie m.b.t. een leerlijn ontwikkelen	63
3.5.2	De ontwikkelingsdoelen en leerplandoelen voor de leerlijn kiezen	65
4	Ontwerpen	77
4.1.1	Richtlijnen voor het preventief werken	77
4.1.2	Richtlijnen voor een leerlijn	77
4.1.3	Richtlijnen voor het afspreken van de klasregels en voor de activiteiten rond gevoelens en complimenten	78
4.1.4	Richtlijnen voor de ouderbetrokkenheid	78
4.1.5	Richtlijnen voor de rust in de klas en bij kleuters	79
4.2.1	Korte uitleg werking “Gedraag je rijk”	80
4.2.2	Activiteiten uittesten 2016-2017, derde kleuterklas	81
4.2.3	Activiteiten uittesten 2017-2018	82
4.2.4	Aanpassingen activiteiten	85
5	Concluderen en Vooruitblikken	87
5.1.1	Concluderen	87
5.1.2	In de toekomst	88
	Bijlagen	89
	Bibliografie	106

Inleiding

Tijdens mijn stages doorheen de opleiding professionele bachelor in het onderwijs: kleuteronderwijs aan Hogeschool PXL te Hasselt, kwam ik in aanraking met kleuters die kampen met moeilijk gedrag. Deze kleuters werden eerder gestraft dan geholpen, doordat de leerkrachten niet goed wisten hoe hiermee gepast om te gaan. Ook ik wist vaak niet hoe te reageren op bepaalde gedragingen van kleuters.

Dit bracht mij op het idee om dit verder te onderzoeken via praktijkgericht onderzoek, mijn zelfstandig project. Zodoende in de toekomst kleuters op een gepaste manier te kunnen begeleiden, en ook om mij hierin verder te professionaliseren.

Na een uitgebreid verkennend onderzoek viel mijn oog op een methode die reeds in de lagere school wordt toegepast i.f.v. moeilijke gedragingen bij kinderen, namelijk 'Topspel'. Dit is een preventie-programma om gedragsproblemen terug te dringen. Mijn interesse werd gewekt en ik stelde als doel om deze methodiek te vertalen naar een kleutervriendelijke versie, namelijk 'Gedraag je rijk'. De manier waarop ik dit doe en ook het resultaat, kan je lezen in dit werk.

In het eerste hoofdstuk 'Oriënteren en richten' kan je een grondige verkenning en beschrijving van het praktijkprobleem terugvinden. Je vindt er eveneens het afgebakend doel van mijn onderzoek en mijn onderzoeksvraag terug.

Vervolgens krijg je zicht op mijn 'Onderzoeksaanpak' (hoofdstuk 2) en op de uitgevoerde dataverzameling en -analyse (hoofdstuk 3). Deze geanalyseerde gegevens en ook uitwerkingen in de praktijk, gaven vorm aan mijn definitief ontwerp van 'Gedraag je rijk'. Meer hierover vind je in hoofdstuk 4 'Ontwerpen' en ook in de aparte handleiding die ik schreef bij 'Gedraag je rijk' (vertaling van de principes van Topspel naar kleuters).

Mijn eindconclusie kan je terugvinden in hoofdstuk 5 waarbij ik ook een blik werp naar de toekomst!

1 Oriënteren en Richten

1.1 Oriënteren

1.1.1 Inleiding

Tijdens mijn stages de voorbije jaren heb ik geregeld moeilijk gedrag bij kleuters ervaren. Door mijn beperkte ervaring wist ik niet goed hoe hiermee om te gaan. Dit heeft mijn interesse gewekt om dit onderwerp 'moeilijk gedrag met kleuters' dieper te onderzoeken zodoende ik in de kleuterklas weet hoe ik gepast kan reageren op bepaald gedrag van kleuters.

Ook leerkrachten herkennen dit gevoel. Zo wist mijn leerkracht van de uitgroei stage zelf niet hoe ze gepast kon handelen bij bepaalde gedragingen van kinderen in de klas. Zij en haar collega's van de kleuterblok zochten al langer naar een nieuwe methode die hun hiermee kan helpen.

Ook in de actualiteit komt deze problematiek geregeld aan bod. Zo stond er in Klasse een artikel over een kleuter met gedragsproblemen. (Klasse voor leraren, 2012) Hij schopte de juf, deed klasgenoten opzettelijk pijn, vernielde speelgoed, kreeg vaak woedebuien, ... De leerkracht wist niet hoe ze dit probleem moest aanpakken, ook zij was handelingsverlegen. De kleuter werd in samenwerking met het Centra voor Leerlingenbegeleiding (CLB) geholpen aan de hand van het 'Stop 4-7project'¹. Zowel de kleuter zelf als de ouders en ook zijn leerkracht kregen hierin een training.

Dit maakte mij nieuwsgierig, ik wilde graag te weten komen welke methodieken er bestaan om gepast om te gaan met bepaald gedrag van kleuters en hoe deze in de praktijk gebruikt worden, alsook wilde ik de ervaringen van klasmentoren hieraan toetsen.

Rust in de klas vind ik ook belangrijk omdat ik als kleuter niet graag naar school ging en altijd met hoofdpijn thuiskwam. Waarschijnlijk was het voor mij in de klas te druk: er was veel materiaal, de juffen gebruikten veel kleuren door elkaar, de kleuters riepen door de klas, er was een slechte akoestiek, ... Ik was hierdoor prikkelbaar en mij concentreren ging zeer moeilijk. Dit herkende ik tijdens mijn stages ook bij sommige kleuters.

Wanneer kleuters zich niet 'innerlijk' rustig voelen, kan dat resulteren in moeilijk gedrag of op oudere leeftijd in ergere gedragsproblemen. (Winter, 2009)

Via dit praktijkgericht onderzoek wil ik daarom te weten komen hoe ik best kan werken aan moeilijk gedrag bij kleuters.

De aanleiding van mijn praktijkgericht onderzoek is mijn ervaring met kleuters met moeilijk gedrag in de klas en vooral de vraag 'hoe hiermee als leerkracht op een gepaste manier omgaan?'.

Om dit gegeven nader te bekijken en te komen tot een grondige beschrijving van het praktijkprobleem, beantwoord ik hieronder de vragen van de 5xW+H-methode: wat is het probleem, wie heeft te kampen met het probleem, wanneer treedt het probleem op, waarom is het een probleem, waar doet het probleem zich voor en hoe is het probleem ontstaan. (Van der Donk en van lanen, 2016) Bij het beantwoorden van de 'wat-vraag' beschrijf ik ook de resultaten van een verkennende schriftelijke vragenlijst m.b.t. ervaringen met moeilijk gedrag bij kleuters die ik afnam bij leerkrachten kleuteronderwijs.

¹ 4-7 STOPproject: (Samen sterker Terug Op Pad) Deze methode organiseert hulpverlening, specifiek gericht op gezinnen met een kind met gedragsproblemen, en verzorgt opleidingen en vormingen voor professionelen rond het brede thema 'hanteren van kinderen met gedragsproblemen'.

1.1.2 Wat is het praktijkprobleem?

1.1.2.1 Verkennende schriftelijke bevraging

Als onderdeel van oriënteren op het praktijkprobleem heb ik gekozen om een schriftelijke vragenlijst² af te nemen bij 20 leerkrachten werkzaam in zeven verschillende kleuterscholen. Dit omdat ik wou weten wat leerkrachten verstaan onder gedragsmoeilijkheden en waar de noden liggen op vlak van aanpak.

Hieronder beschrijf ik de resultaten van de bevraging, gepaard met een korte reflectie per vraag. Ik heb alle vragenlijsten ingevuld teruggekregen. Bijna alle leerkrachten zijn ouder dan 40 jaar en hebben ook meer dan 15 jaar ervaring als leerkracht in de kleuterklas. Slechts 3 leerkrachten hebben minder dan 15 jaar werkervaring in het onderwijs.

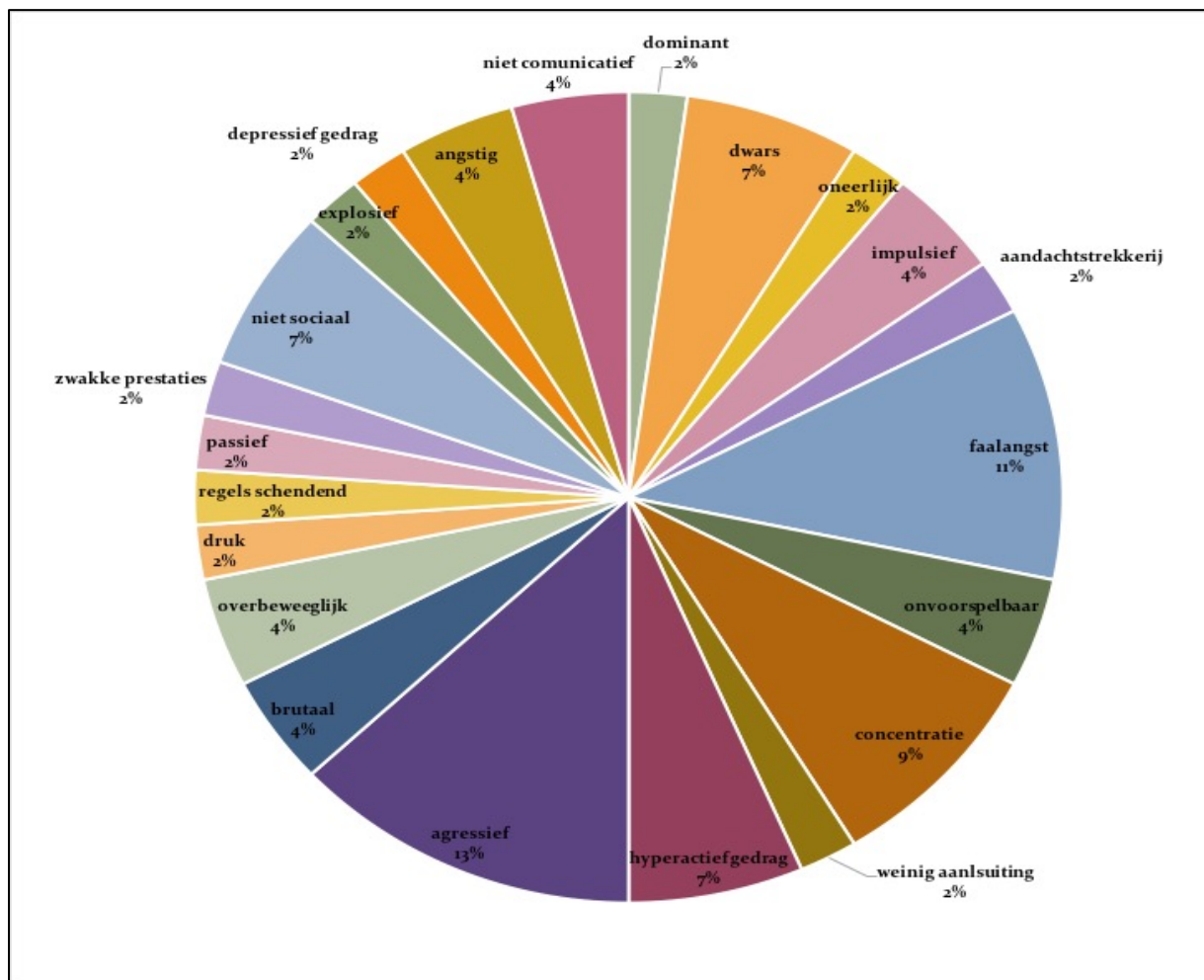
- VRAAG 1: Wat verstaan leerkrachten onder moeilijk gedrag?

Volgens Kees Van der Wolf (2009) zijn er acht types van moeilijke gedragingen:

1. **Dwars**, dwingend, onrustig, brutaal
2. **Agressief**, dominant, niet sociaal, niet eerlijk, regels schendend
3. **Druk**, ongecontroleerd, overbeweeglijk, impulsief
4. Wisselende buien, **onvoorspelbaar**, explosief, angstig, snel beledigd
5. Weinig motivatie, slechte **werkhouding**, zwak presterend
6. Moeilijk **contact**, niet communicatief, eenzijdig gericht
7. Stil, gesloten, weinig aansluiting, angstig, passief, somber (**sociaal**)
8. Onzeker, weinig zelfvertrouwen, **faalangstig**, dwangmatig

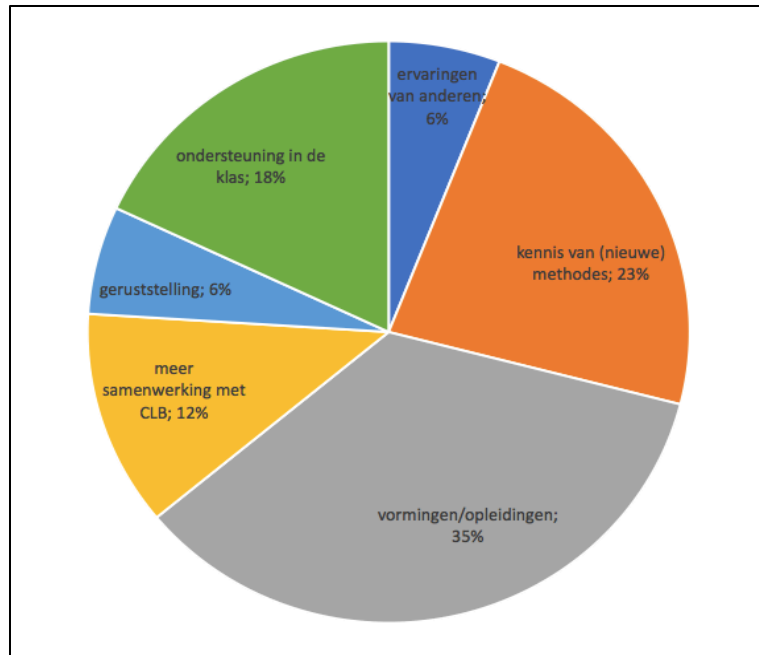
Ik gebruikte deze typen als antwoordmogelijkheden bij mijn eerste vraag.

² zie bijlage nr. 1.1: Schriftelijke vragenlijsten

Zoals je op deze cirkelgrafiek kan zien, verstaan de bevroagde leerkrachten verschillende kenmerken onder moeilijk gedrag bij kinderen. Alle acht types van Van der Wolf worden herkend als moeilijk gedrag. Vooral kenmerken van dwars gedrag, agressief gedrag en druk gedrag komen regelmatig terug in de antwoorden. Deze gedragingen worden dus vooral ervaren als moeilijk gedrag bij kleuters.

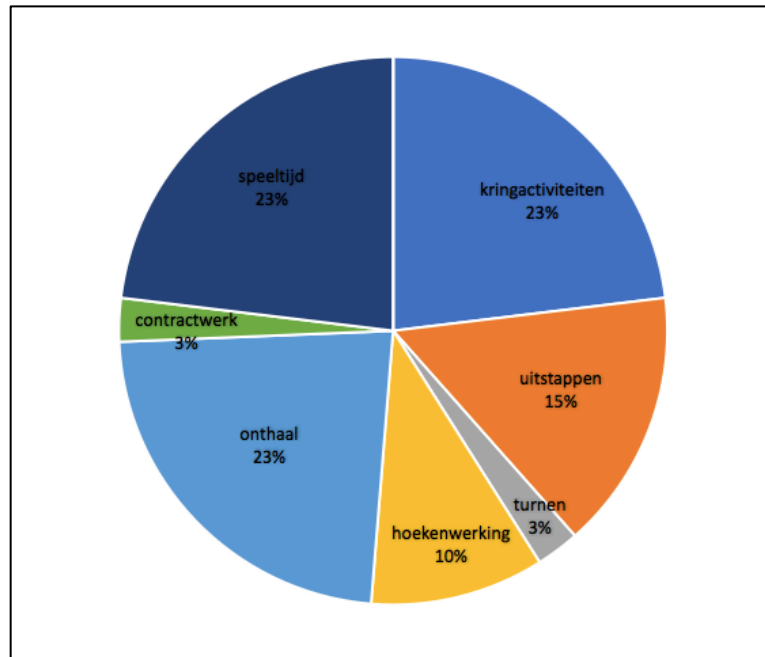
- VRAAG 2: Wat hebben de leerkrachten nodig om beter tegemoet te komen aan kleuters met moeilijk gedrag?

Het merendeel van de leerkrachten wil vormingen volgen om beter tegemoet te kunnen komen aan kleuters met moeilijk gedrag. Ze hebben dus nood aan richtlijnen, informatie over hoe ze gedragsmoeilijkheden bij kleuters gepast aan kunnen pakken. De leerkrachten geven hier aan dat ze extra handvaten kunnen gebruiken en soms met een handelingsverlegenheid³ zitten. Wanneer we gedragsmoeilijkheden kunnen oplossen, heeft dat een positief effect op de klassfeer en de kleuters.

³ Handelingsverlegenheid: Bruining en Uytendaal (2010) definiëren handelingsverlegenheid als volgt: "Handelingsverlegenheid houdt in dat de professional niet handelt of weet te handelen ondanks dat er zorgen of signalen zijn over het betreffend kind. Handelingsverlegenheid ontstaat uit onvermogen om adequaat te handelen en komt voort uit aarzelingen bij de professional zelf."

- VRAAG 3: Tijdens welke activiteiten ervaren de leerkrachten moeilijkheden met moeilijk gedrag bij kleuters?

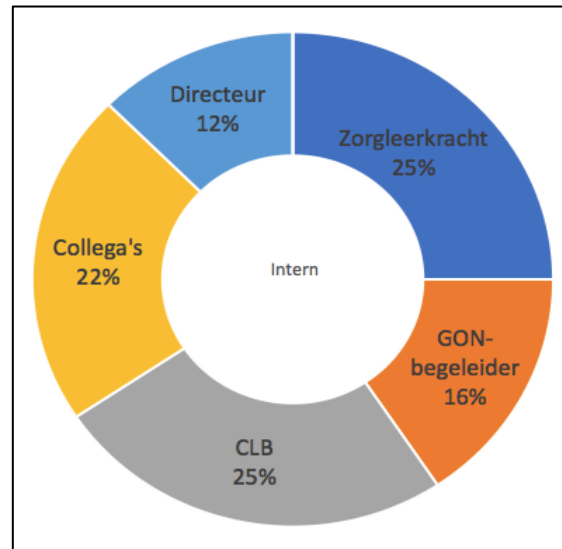
Op deze cirkelgrafiek kan je zien dat de leerkrachten het vooral moeilijk hebben met het onthaal en met kringactiviteiten, alsook met de bewaking tijdens de speeltijd.

Dit laatste kan liggen aan verveling op de speelplaats door gebrek aan speelmateriaal. Het is van belang om een boeiende speelplaats te hebben voor de kinderen. Wanneer de kinderen buiten spelen, gaan ze hun eigen plek en vrienden vinden, ze ontwikkelen sterke sociale vaardigheden en maken vrienden. Buiten wordt hun creativiteit, organisatietalent en samenspel uitgedaagd. Volgens VCOV (2014) zou de organisatie van een groene speelplaats het welbevinden verbeteren omdat op deze speelplaatsen minder gepest wordt. Iedereen vindt wel wat te doen en verveelt zich minder in de pauzes, waardoor de kinderen zich gelukkiger voelen. (VCOV, 2014)

Tijdens de kringactiviteiten kunnen er te weinig tussendoortjes gedaan worden waardoor de kleuters drukker worden. Ze laten elkaar niet met rust, wat normaal is bij deze jonge kinderen. Als je stilstaat tijdens de kringactiviteiten gebeurt er tamelijk weinig in je lichaam, terwijl er juist van alles gebeurt als je gaat bewegen. Tijdens het bewegen gaat er extra bloed en zuurstof naar je hersenen, alsook positieve hormonen die worden aangemaakt als je gaat bewegen, wat nieuwsgierigheid opwekt. Door het bewegen geraken de kinderen ook hun energie kwijt, waardoor je daarna weer meer geconcentreerd aan de slag kunt. (onderwijs maak je samen, 2012)

- VRAAG 4: Op welke manier hebben de leerkrachten ondersteuning gekregen bij het werken met kleuters met moeilijk gedrag?

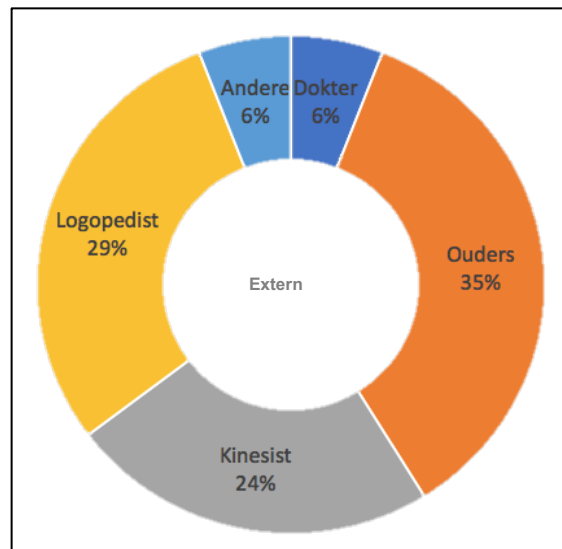
Interne ondersteuning

In de cirkelgrafiek kan je aflezen dat 25% van de bevroagde leerkrachten ondersteuning kregen van de zorgleerkracht en het CLB. 22% van de bevroagde leerkrachten zegt dat ze ondersteuning kregen van collega's. Ondersteuning door de GON-begeleider en de directie komt ook voor maar in mindere mate.

Dit is logisch omdat, in het kader van interne ondersteuning binnen de school, de klasleerkracht in de eerste plaats hulp vraagt aan de zorgleerkracht op school en aan collega's, in samenwerking met het CLB.

Externe ondersteuning

Wat betreft externe ondersteuning, buiten de schoolcontext, geeft het merendeel van de bevroagde leerkrachten aan dat ze ondersteuning vinden bij de ouders (35%), de logopedist (29%) en de kinesist (24%).

Uiteraard is het een voorwaarde dat de ouders en de school op één lijn staat.

Verder vereisen de problematieken dus vooral deskundige hulp van logopedist en kinesist. Afhankelijk van het probleem kan ook de dokter of een andere discipline hulp bieden. Een logopedist of kinesist verbonden aan de school, ook aan de reguliere school, zou in de toekomst een goede zaak zijn.

1.1.2.2 *Verkennde literatuurbeschrijving en beginsituatie*

Naast de schriftelijke bevraging, heb ik in het kader van de oriëntering en de beschrijving van het praktijkprobleem literatuur doorgenomen m.b.t. moeilijk gedrag bij kinderen en deelaspecten hiervan, en ben ik ook op verkenning gegaan in mijn stageklas van de uitgroei-stage.

De afgelopen jaren horen we steeds vaker dat kinderen 'labels' krijgen. Dit zijn onder andere allerlei benamingen van gedragsmoeilijkheden, zoals ook aangegeven in de eerste vraag van mijn schriftelijke bevraging. Zo zitten er in mijn stageklas, derde kleuterklas, ook een aantal kleuters met kenmerken van gedragsmoeilijkheden.

In mijn stageklas zijn er drie kleuters die kenmerken bezitten van moeilijk gedrag. Dit werd gesignaleerd door mijn mentor, alsook door de leerkracht van het vorige schooljaar (via het kinddossier). Mijn mentor heeft hiervoor ook al contact opgenomen met het CLB, zij hebben haar meer informatie gegeven over mogelijke signalen van probleemgedrag waarop zij kan letten.

Er zit een jongen met kenmerken van faalangst, een meisje dat het moeilijk heeft met praten en daardoor agressief of angstig gaat reageren, en als laatste is er nog een jongen met de kenmerken van Attention Deficit Hyperactivity Disorder (ADHD).

ADHD is te herkennen aan dikwijls te hevig zijn. Het kind kan zich niet lang concentreren of kan onvoldoende planmatig werken. Het kind heeft eerder een impulsief karakter. De kleuter met de kenmerken van ADHD is in de kring steeds aan het praten. Hij zit niet stil en heeft een tengel (ketting) in de hand om zijn handen bezig te houden. Hij doet moeite om zich aan de regels te houden, maar je ziet dat hij moeilijkheden heeft om dit toe te passen. Voorbeelden hiervan zijn: in de kring de vinger opsteken, met het gezicht naar de kring toe zitten, iemand gerust laten, ...

De kleuter met mogelijke kenmerken van faalangst vertoont moeilijk gedrag. Dit enkel bij de beeldactiviteiten, bij een nieuwe hoek in de klas en bij wiskundige activiteiten waarbij hij zelfstandig iets moet uitvoeren. Tijdens deze momenten vraagt hij voortdurend bevestiging aan de juf. Hij twijfelt voortdurend aan zichzelf. Zelfs wanneer we hem een compliment geven, twijfelt hij nog aan zichzelf.

Volgens een artikel uit het tijdschrift Klasse (Vaneechoutte, 2015) kan je faalangst herkennen aan volgende symptomen: hoofd-, maag- en buikpijn, zweten, onderpresteren, trillen, hyperventilatie. De kinderen kunnen verschillend reageren: moeilijkheden zijn weinig ontspanning nemen, mislukkingen voorkomen, de lat laag leggen en soms kan deze angst zich ook uiten in overbeweeglijkheid (bijvoorbeeld de clown uithangen). Na observatie van deze kleuter volgens ditzelfde artikel van Klasse⁴ merk ik dat hij negatief denkt over zichzelf zoals 'Ik kan dat niet.' Hij denkt vooraleer we starten met een beeldactiviteit dat het al gaat mislukken. Dit resulteert in lichamelijke ongemakken zoals buikpijn, hoofdpijn en toiletbezoeken. Anderzijds hangt hij af en toe de clown uit in de klas door iedereen aan het lachen te brengen met zijn zelfverzonnen verhalen. Ik heb mijn observaties gedaan op basis van de vragen die in het artikel staan.

De kleuter die het moeilijk heeft met praten kan heel onverwacht uit de hoek komen. Het ene moment is ze rustig aan het spelen, het andere moment kan ze heel agressief worden. Dit resulteert in bijten, krabben, ... van haar medeklasgenoten.

Wanneer je aan haar vraagt waarom ze dit deed, kan ze er niet op antwoorden en lijkt ze angstig te worden. Ze wisselt ook heel veel goede dagen af met slechte dagen.

⁴ Zie bijlage nr. 1.2: artikel van Klasse - Hoe herken je faalangst?

Tijdens de slechte dagen klappt de kleuter volledig dicht en wil ze met rust worden gelaten. Tijdens de goede dagen vraagt het meisje veel affectie van de juf (knuffelen, praten over van alles, haar wondjes laten zien, ...).

Om het moeilijk/storend gedrag niet te laten escaleren op oudere leeftijd zou je preventief kunnen gaan werken bij jonge kinderen.

Preventief werken betekent dan ook voorkomend, voorbehoedend, uit voorzorg, contraceptief met andere woorden met de bedoeling om te voorkomen dat iets gebeurt. (Nederlandse encyclopedie, 2017)

Uit het onderzoek van Thierry Meerschaert (2004) blijkt dat het op kleuterniveau beter is om preventief te werken zodat moeilijk gedrag zoveel mogelijk kan voorkomen worden of om het in de kiem te smoren. Zo'n 35% van de bevroegde leerkrachten geeft in de bevraging aan dat de medewerking van ouders helpt om beter in te spelen op moeilijk gedrag. Hierdoor ben ik meer gaan nadenken over ouderbetrokkenheid en ouderparticipatie bij het preventief werken aan gedragsmoeilijkheden.

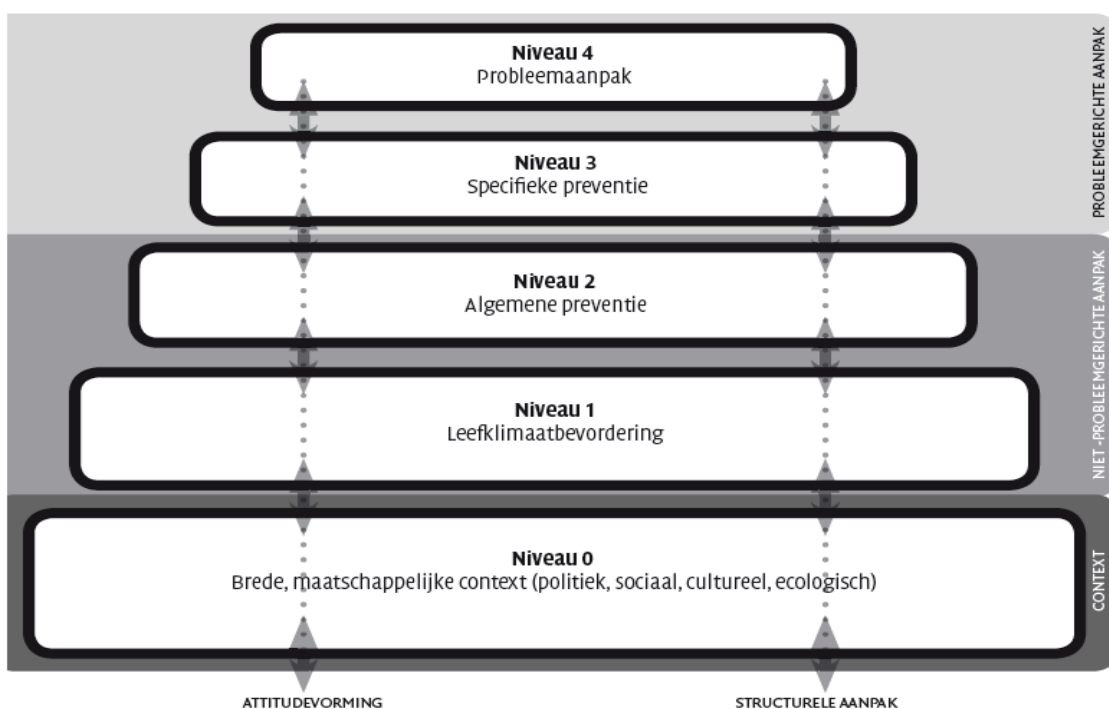
Ook in de literatuur staat dat het kind beter groeit in zijn ontwikkeling door de samenwerking tussen leerkrachten en ouders, aldus Vries (2004).

Trouwens, uit de resultaten van mijn schriftelijke bevraging van de leerkrachten blijkt ook dat leerkrachten vooral ondersteuning ervaren van ouders bij de aanpak van moeilijk gedrag bij kleuters.

De samenwerking tussen school en ouders is dus belangrijk bij de preventie van gedragsmoeilijkheden.

De preventiepiramide, ontwikkeld door Johan Deklerck, criminoloog aan de K.U. Leuven (2011), is een instrument dat ontworpen is om in de schoolcontext preventief te werken aan moeilijk gedrag en probleemgedrag op oudere leeftijd en om een probleem dat zich reeds stelt aan te pakken. Dit preventiekader omvat vijf niveaus. Niveau 0 omvat de ruime context waarbinnen een school handelt. De andere vier niveaus zijn actieniveaus. Alle niveaus omvatten de hele werking van de school.

Preventie is geen doel op zich maar wil bijdragen tot de kwaliteit van leren, werken en omgaan binnen de school. Johan Deklerck meent dat door de preventiepiramide scholen moeten beseffen dat 'problemen terugdringen' en 'groeien in welbevinden' in elkaars verlengde liggen.

Op niveau 0 bevindt zich de ruime context van een school.

Op niveau 1 wordt het leefklimaat bevorderd in de klas en/of speelplaats. Ze gaan hier het welbevinden en betrokkenheid stimuleren bij de kinderen en ouders, door samen te werken en te leren.

Op niveau 2 wordt eerst gewerkt aan de preventie, er stelt zich dan nog geen probleem. Hier wordt er gelet op initiatieven van de kinderen, ouders en leerkrachten die ze sterker maken.

Op niveau 3 doet men er alles aan om te vermijden dat een welbepaald probleem zich zal voordoen. Men gaat aan specifieke preventie doen.

Op niveau 4 gaan we werken aan het probleem van het gedrag dat zich stelt. Men wil het probleem zo vlug mogelijk in de kiem smoren om herhaling ervan te vermijden. Dit is de laatste trap in de preventiepiramide en deze trap bevindt zich aan de top.

Deze maatregelen werken remediërend, met andere woorden eens het probleem er is, moeten we het zo goed mogelijk trachten te herstellen en te beperken. We zoeken dus naar het stopzetten van het probleem, een goede oplossing en het voorkomen van erger. Dit gebeurt zelden bij kleuters, eerder bij jongeren. (Deklerck, 2011)

Gedragsmoeilijkheden bij jonge kinderen kunnen in grote lijnen onderverdeeld worden in externaliserende en internaliserende problemen. (Prior, White, Merrigan, & Adler, 1998)

Bij **externaliserende gedragsmoeilijkheden** horen gedragingen waarbij de emoties niet onder controle zijn. Deze worden afgereageerd vooral naar de naaste omgeving toe waardoor zij last hebben van storend gedrag. Enkele voorbeelden hiervan zijn pesterijen, vernielzucht, ... Deze komen in verschillende gradaties voor. Dit soort gedragingen gaat in de toekomst (op oudere leeftijd) vaak gepaard met schooluitval, antisociaal gedrag en middelmisbruik. (Guttmanova, Szanyi & Cali, 2008)

Bij **internaliserende gedragsmoeilijkheden** horen gedragingen waarbij de emoties wel controleerbaar zijn. Ze worden diep vanbinnen opgekropt en zo ontstaat er innerlijke onrust. Enkele voorbeelden zijn depressie, angsten, zich sociaal terugtrekken van alles en iedereen. Deze gedragingen bestaan in verschillende gradaties en kunnen al op jonge leeftijd optreden. Deze kunnen op latere leeftijd gerelateerd worden aan depressies, drugsgebruik in het middelbaar, ook hier is er meer schooluitval. (Guttmanova, Szanyi & Cali, 2008); (Zoete, 2012)

1.1.3 Wie heeft te kampen met het probleem?

Als ik denk aan 'wie', zou ik zeggen de omgeving, maar wat is het kind zijn 'omgeving'? Zijn familie, ouders, broers, zussen, vrienden, de school, leerkrachten, later eventueel de maatschappij. En vooral het kind zelf heeft er last van, het kind wil niet bewust moeilijk gedrag vertonen, maar vraagt 'hulp' via zijn gedrag. Het moeilijk gedrag is dus een vorm van communicatie. (Monique, 2015) Het kind met storend gedrag wil ons via dit gedrag iets duidelijk maken. Het gedrag heeft dus een doel en een functie.

Professionals in het onderwijs hebben de lastige taak 'de boodschap' achter het gedrag te ontcijferen en vervolgens de juiste aanpak te bepalen zodat het ongewenste gedrag omgebogen wordt naar gewenst gedrag.

Mijn mentor en ik zelf als stagiair weten niet altijd hoe we storend/moeilijk gedrag moeten ontcijferen en ombuigen naar gewenst gedrag.

Het kind kan door zijn moeilijk gedrag uitgesloten worden uit de groep leeftijdgenoten. Ouders hebben voortdurend stress door het moeilijk gedrag van hun kind, maar ook broers en zussen krijgen hierdoor negatieve emoties. Voor de leerkrachten is het ook een zware belasting. Zij kunnen door het moeilijk gedrag van een kind minder aandacht besteden aan de andere

kinderen van de klas. (de viersprong, 2016) Leerkrachten, zoals mijn klasmentor uit mijn derde opleidingsjaar, weten vaak niet hoe ze met het moeilijk gedrag moeten omgaan en zijn daardoor handelingsverlegen.

De klasgenoten kunnen dit moeilijk gedrag overnemen of erdoor beïnvloed worden. Hierdoor kan er nog meer moeilijk gedrag ontstaan in de klas. Dit zorgt voor frustratie bij de leerkracht. Vooral tijdens kringactiviteiten merk ik dat kleuters elkaar negatief kunnen beïnvloeden. Uit mijn schriftelijke bevraging van leerkrachten worden ook vooral de kringactiviteiten inclusief het onthaal benoemd als contexten waarbij moeilijk gedrag voorkomt. Mijn mentor moet vaak streng optreden in de kring, terwijl dit niet het geval is tijdens het hoekenwerk.

Kinderen met moeilijk gedrag reageren niet altijd op dezelfde manier als andere kinderen op opvoedkundige correcties van leerkrachten en ouders.

1.1.4 Wanneer treedt het probleem op?

Tijdens mijn stage heb ik geregeld moeilijk gedrag bij kleuters gezien en ook dat de leerkracht niet wist hoe hierop gepast te reageren. De kleuters werden dan kwaad, begonnen te roepen, slaan, bijten, krabben, ... Het was vaak zo erg dat de andere kleuters schrik begonnen te krijgen en ze de kleuters met moeilijk gedrag gingen mijden in de klas en op de speelplaats.

Mijn mentor wist op de duur geen raad meer. Ook de andere mentoren bij wie ik reeds stage heb gedaan, wisten soms niet meer wat doen. Dit wijst op een handelingsverlegenheid. Dit is een toestand die optreedt wanneer individuele leerkrachten of de school in het algemeen geen passend verantwoord antwoord (meer) kunnen geven op de specifieke instructie- en onderwijsbehoeften van één of meer kinderen. (Nederlandse taalunie, 2017)

Wanneer in een klas geen structuur aanwezig is, zoals een daglijn, duidelijke regels, ... kan dit moeilijk gedrag in de hand werken doordat het kind geen grip heeft op de dag, op zijn doen.

Ook verveling is een boosdoener van het optreden van moeilijk gedrag. Dus zorgen voor 'actieve' lessen kan al helpen.

Tijdens mijn opleiding heb ik tijdens de stage verschillende keren opgemerkt dat er kleuters zijn die zich vervelen in de kring, in de klas en op de speelplaats. Uit verveling gaan deze kleuters andere kinderen storen tijdens het spel.

Ook het opkroppen van gevoelens kan meer kwaad doen dan goed. Hierdoor kan een kind ook moeilijk gedrag vertonen.

Preventief handelen bij jonge kinderen kan het eventuele beginnend 'probleem'gedrag doen wegebben. Door preventief te werken, ga je het moeilijk gedrag niet meer willen laten optreden. Daarom wil ik hierop inzetten met dit praktijkgericht onderzoek.

1.1.5 Waarom is het een probleem?

Wanneer jonge kinderen moeilijk gedrag vertonen, dan kan dit op oudere leeftijd leiden tot antisociaal gedrag maar ook tot kenmerken van een slecht ontwikkeld geweten, kortom slecht ontwikkelde executieve functies⁵. (gezondheidsnet, 2015)

Verskillende leerkrachten waaronder ook mijn klasmentor, zitten met een handelingsverlegenheid op vlak van moeilijk gedrag aanpakken in de klas. Ze weten vaak niet meer hoe ze dit nog kunnen aanpakken. Straffen is de makkelijkste oplossing voor hen. Professionals in het onderwijs hebben de lastige taak 'de boodschap' achter het gedrag te

⁵ Deze functies zijn aansturend en controlerend voor je hele doen en laten. Die aansturing gebeurt vooral onbewust. Je gebruikt ze in nieuwe situaties en minder in situaties die je vaak meemaakt. (Horeweg, executieve functies: wat zijn dat?, 2015)

ontcijferen en vervolgens de juiste aanpak te bepalen zodat het ongewenste gedrag omgebogen wordt naar gewenst gedrag. Dit is niet altijd even gemakkelijk en vraagt vaak extra ondersteuning, in de eerste plaats binnen de schoolcontext en soms, indien nodig, via het inschakelen van externe instanties.

Het kind kan door zijn moeilijk gedrag uitgesloten worden uit de groep leeftijdgenoten. Ouders hebben voortdurend stress door het moeilijk gedrag van hun kind, maar ook broers en zussen krijgen hierdoor negatieve emoties.

Voor de leerkrachten is het ook een zware belasting. De klasgenoten kunnen dit moeilijk gedrag overnemen of erdoor beïnvloed worden. Hierdoor kan er nog meer moeilijk gedrag ontstaan in de klas. Dit zorgt voor frustratie bij de leerkracht.

1.1.6 Hoe het probleem aanpakken?

Volgens Hans Koot (2015), hoogleraar ontwikkelingspsychologie, is het via onderzoek aangetoond dat vroeg ingrijpen bij jonge kinderen met moeilijk gedrag veel problemen kan voorkomen. Preventief werken in de klas zou bij jonge kinderen veel 'leed' besparen naar de toekomst toe.

'Preventief handelen heeft aantoonbaar effect bij het verminderen van criminaliteit en schooluitval en kost veel minder dan wanneer de schade op latere leeftijd moet worden hersteld,' aldus Hans Koot (2015). Het is daarom aan te raden om preventief te werken in de kleuterklas, zodat moeilijk gedrag op latere leeftijd minder voorkomt. Vooral het trainen van de sociale vaardigheden blijkt enorm belangrijk te zijn bij het preventief werken aan moeilijk gedrag bij kinderen.

Ik ben daarom op zoek gegaan naar allerlei methodes die de sociale vaardigheden trainen. De methode 'Taakspel' trok vooral mijn aandacht. Hieronder licht ik deze methode al kort toe.

Taakspel

Taakspel is ontwikkeld voor leerlingen van het basisonderwijs in Nederland. Het programma is gericht op het vermeerderen van taakgericht gedrag en het verminderen van regelovertredend gedrag bij leerlingen en tenslotte op het bevorderen van een positief onderwijsklimaat.

Het doel van taakspel is beginnend probleemgedrag bij kinderen in een vroeg stadium verminderen en om te zetten in positief gedrag. Taakspel wordt tijdens de gewone lessen gedaan met een groepsgerichte werkwijze, de leerlingen leren via een spel zich aan klassenregels te houden.

(Myrthe Haster, Henk Blok, Kees van Overveld, Pol van Lier & Ron Oostdam, 2015)

De voorloper van 'Taakspel' is 'The Good Behaviour Game'. Dit spel is ontstaan in 1967 in Baldwin City, Kansas Amerika en werd uitgevonden door leerkracht Muriel Saunders. Deze methode besteedt veel tijd aan het corrigeren van storend gedrag, het is een klasmanagementsysteem.

De Vlaamse versie van Taakspel is het 'TOPspel'.

TOPspel

Het is een methodiek die onderbouwd en onderzocht is door de hogeschool Thomas More en KU Leuven (2014 – 2015). Het is een schoolbreed preventieprogramma geschikt voor het 1ste tot en met het 6de leerjaar. Er is een trainingstraject waarbij het hele schoolteam wordt ondersteund gedurende één schooljaar. De leerkrachten krijgen een TOPspelkoffer. Hierin bevindt zich ondersteunend materiaal wat makkelijk en vlot te integreren is in de klas en tijdens de lessen. De kernelementen van deze methode zijn: samen klasafspraken maken, een

positieve groepsdruk, het opvolgen van gedrag en positieve bevestiging van de leerkracht krijgen.
(De sleutel, 2016)

Volgens een artikel in het tijdschrift Klasse⁶ (2017) zegt men dat gedragsproblemen consequent en positief kunnen aangepakt worden met het TOPspel. Hilde Colpin, hoogleraar schoolpsychologie aan de KU Leuven, en Geertje Leflot, onderzoekster aan Thomas More Antwerpen, zijn voor een consequente en positieve aanpak. Het is een methode die werkt, zo blijkt uit hun effectenonderzoek (2014 – 2015).

1.1.7 Element rust

In onze samenleving is er heel wat drukte aanwezig. Drukke heeft niet één oorzaak maar wel verschillende tendensen die steeds meer voorkomen in het leven van de gehele samenleving. Zekerheid in onze wereld is er vandaag niet meer. Enorm veel mensen staan onder constante stress, zowel jong als oud.

Op school heerst er een grote presteerdruk, de leerplannen worden volgepropt om zo het niveau steeds hoger te tillen. De scholen krijgen steeds meer taken voorgeschoteld. Deze worden dan doorgespeeld naar de kinderen. De leerkracht heeft stress en depressieve klachten waardoor op hun beurt de kinderen prikkelbaar en onrustig worden. Het aantal concentratieproblemen stijgt, er worden meer kinderen dan ooit te voren gediagnosticeerd met ADHD en ook het aantal zelfmoorden op latere leeftijd stijgt zorgwekkend. (Winter, 2009)

Vanuit deze wetenschap, en ook rekening houdend met mijn eigen ervaring als kind, wil ik het element rust graag betrekken bij mijn onderzoek.

⁶ Zie bijlage nr. 1.5: artikel van klasse – zo pak je gedragsproblemen consequent aan.

1.2 Richten

1.2.1 Formuleren van een onderzoeksdoel

Gebaseerd op mijn uitgebreide studie van het praktijkprobleem, kom ik tot het volgende onderzoeksdoel: Preventief werken aan moeilijk gedrag bij kleuters in de klas, gebaseerd op de methode TOPspel. Ik wil deze bestaande methode aanpassen op kleuterniveau. Hierbij wil ik rekening houden met de verschillende kleuterleeftijden, ik wil de ouders betrekken, en zorgen voor rustmomenten in de klas.

Er komen meer en meer kleuters voor die moeilijk gedrag vertonen in de klas. Leerkrachten weten vaak niet goed hoe gepast te handelen. En hieraan wil ik tegemoetkomen.

Door de uitwerking en toepassing van een aangepaste versie van TOPspel voor kleuters, in de klas maar ook via betrokkenheid van de ouders, wil ik zoveel mogelijk moeilijk gedrag voorkomen en zo de handelingsverlegenheid van leerkrachten verminderen. In de literatuur staat dat deze preventie het best gebeurt bij kleuters. (Thierry Meerschaert, 2004)

Onderzoeksvraag: Preventief werken aan gedragsmoeilijkheden in de kleuterschool aan de hand van de uitwerking van een leerlijn voor alle leeftijden, gebaseerd op de principes van het bestaande TOPspel voor het lagere schoolkind (waaronder ook de betrokkenheid van ouders), en met rust als extra positieve waarde.

Deelvragen:

1. Wat zijn gedragsmoeilijkheden bij jonge kinderen? Hoe kan je dit best aanpakken als leerkracht? Welke methodes bestaan er al om bij kleuters moeilijk gedrag aan te pakken?
2. Wat is TOPspel?
 - Wat houdt de methode in?
 - Wat betekenen de pijlers ouderbetrokkenheid, complimenten geven en gevoelens?
 - Op welke manier wordt TOPspel ingezet in de lagere school?
 - Zijn er al effecten bekend van de toepassing van de methode TOPspel?
 - Hoe verloopt zo'n training van TOPspel bij leerkrachten?
3. Op welke manier kan je ouders betrekken bij het klas- en schoolgebeuren?
4. Wat is de waarde van rust in de kleuterklas?
5. Wat is een leerlijn?

Door het beantwoorden van bovenstaande deelvragen kom ik tot mijn ontwerp en daarna tot een antwoord op mijn onderzoeksvraag: "Preventief werken aan gedragsmoeilijkheden in de kleuterschool aan de hand van de uitwerking van een leerlijn voor alle leeftijden, gebaseerd op principes van het bestaande TOPspel voor het lagere schoolkind, en met rust als extra positieve waarde."

2 Plannen

2.1 Onderzoeksaanpak

Om tegemoet te komen aan mijn onderzoeksdoel en om mijn onderzoeksvraag met deelvragen succesvol te kunnen beantwoorden, plan ik verschillende onderzoeksactiviteiten. In dit hoofdstuk geef ik eerst een schematisch overzicht van deze onderzoeksactiviteiten, telkens gekoppeld aan een deelvraag van mijn praktijkgericht onderzoek. Vervolgens beschrijf ik kort enkele activiteiten.

Deelvragen	Onderzoeksactiviteiten	Wanneer?
<p>Deelvraag 1: <i>Wat zijn gedragsmoeilijkheden bij jonge kinderen? En hoe kan je dit best aanpakken als leerkracht?</i></p> <p>Welke methodes bestaan er al om bij kleuters moeilijk gedrag aan te pakken?</p>	<p>Wat: Tekstbronnen bestuderen. Doel: Bronnen doornemen die vertellen wat moeilijk gedrag is en hoe daarmee om te gaan. Te weten komen wat preventief werken is.</p>	<p>2016-2017 Start 2017-2018</p>
<p>Deelvraag 1: <i>Wat zijn gedragsmoeilijkheden bij jonge kinderen? En hoe kan je dit best aanpakken als leerkracht?</i></p> <p>Welke methodes bestaan er al om bij kleuters moeilijk gedrag aan te pakken?</p>	<p>Wat: Vragenlijsten opstellen en afgeven. Doel: Bevragen hoe kleuterleerkrachten omgaan met kleuters met moeilijk gedrag. Wat verstaan de leerkrachten onder moeilijk gedrag bij kleuters? Wie: 20 leerkrachten uit 7 kleuterscholen.</p>	<p>2016-2017</p>
<p>Deelvraag 1: <i>Wat zijn gedragsmoeilijkheden bij jonge kinderen? En hoe kan je dit best aanpakken als leerkracht?</i></p> <p><i>Welke methodes bestaan er al om bij kleuters moeilijk gedrag aan te pakken?</i></p>	<p>Wat: Bestaande methodes bestuderen. Doel: Methodes doornemen en vergelijken met elkaar. Wat is interessant voor mijn toepassingen in de praktijk en om te integreren in mijn spel?</p>	<p>Start 2017-2018</p>
<p>Deelvraag 2: <u>Wat is TOPspel?</u> Wat houdt de methode in? Wat betekenen de pijlers ouderbetrokkenheid, complimenten geven en gevoelens? Op welke manier wordt TOPspel ingezet in de lagere school? Zijn er al effecten bekend van de toepassing van de methode TOPspel? Hoe verloopt zo'n training van TOPspel bij leerkrachten?</p>	<p>Wat: Tekstbronnen bestuderen. Doel: Meer te weten komen over TOPspel om dit uit te werken op kleuterniveau.</p>	<p>2016-2017 Start 2017-2018</p>
<p>Deelvraag 2: <u>Wat is topspel?</u> Wat houdt de methode in? Wat betekenen de pijlers ouderbetrokkenheid,</p>	<p>Wat: Telefonisch gesprek. Doel: Wat is het effectenonderzoek? De resultaten? Waarop baseert het onderzoek</p>	<p>5/10/'17</p>

complimenten geven en gevoelens? Op welke manier wordt TOPspel ingezet in de lagere school? Zijn er al effecten bekend van de toepassing van de methode TOPspel? Hoe verloopt zo'n training van TOPspel bij leerkrachten?	zich? Haalbaarheid voor mijn praktijkgericht onderzoek nagaan. Wie: Geertje Leflot, onderzoekster van TOPspel aan Thomas More.	
Deelvraag 2: <u>Wat is TOPspel?</u> Wat houdt de methode in? Wat betekenen de pijlers ouderbetrokkenheid, complimenten geven en gevoelens? Op welke manier wordt TOPspel ingezet in de lagere school? Zijn er al effecten bekend van de toepassing van de methode TOPspel? Hoe verloopt zo'n training van TOPspel bij leerkrachten?	Wat: Interview. Doel: Leerkracht(en) bevragen die al met TOPspel werken om zo meer te weten te komen over de werking/de toepassing van TOPspel. Wie: Leerkracht (eerste leerjaar).	10/11/'17
Deelvraag 2: <u>Wat is TOPspel?</u> Wat houdt de methode in? Wat betekenen de pijlers ouderbetrokkenheid, complimenten geven en gevoelens? Op welke manier wordt TOPspel ingezet in de lagere school? Zijn er al effecten bekend van de toepassing van de methode TOPspel? Hoe verloopt zo'n training van TOPspel bij leerkrachten?	Wat: Observaties. Doel: TOPspelkoffer inkijken en de werking in de schoolcontext observeren om zo meer te weten te komen over de werking/de toepassing van TOPspel. Wie: Leerkracht (eerste leerjaar).	27/10/'17 en 10/11/'17
Deelvraag 3: Op welke manier kan je ouders betrekken bij het klas- en schoolgebeuren?	Wat: Tekstbronnen bestuderen. Doel: Meer te weten komen over de niveaus van ouderbetrokkenheid en hoe ouderbetrokkenheid bekomen.	November – december '17
Deelvraag 3: Op welke manier kan je ouders betrekken bij het klas- en schoolgebeuren?	Wat: Gesprek. Doel: Ervaringen bevragen i.v.m. ouderbetrokkenheid. Hoe gebeurt dit in de praktijk? Wie: Leerkracht eerste kleuterklas.	22/12/'17
Deelvraag 4: Wat is de waarde van rust in de kleuterklas?	Wat: Tekstbronnen bestuderen. Doel: Te weten komen welke waarde rust heeft/kan hebben in de kleuterklas.	Oktober '17 – november '17
Deelvraag 5: Wat is een leerlijn?	Wat: Tekstbronnen bestuderen. Ook aandacht voor de koppeling	September – december '17

	<p>van ontwikkelingsdoelen en leerplandoelen.</p> <p>Doel: Te weten komen wat een leerlijn betekent en hoe dit uitgewerkt kan worden.</p>	
<p>Deelvraag 5: Wat is een leerlijn?</p>	<p>Wat: Leerlijn voor (de pijlers van) mijn spel ontwikkelen.</p> <p>Doel: Ontwikkelingsdoelen die nagestreefd worden met mijn spel selecteren en koppelen aan leerplandoelen van de 3 onderwijsnetten. En dit voor jongste en oudste kleuters.</p>	<p>September – december '17</p>
<p>Onderzoeksvraag: Preventief werken aan gedragsmoeilijkheden in de kleuterschool aan de hand van de uitwerking van een leerlijn voor alle leeftijden, gebaseerd op de principes van het bestaande TOPspel voor het lagere schoolkind (waaronder ook de betrokkenheid van ouders), en met rust als extra positieve waarde.</p>	<p>Wat: Mijn ontwerp.</p> <p>Doel: Handleiding en activiteiten toegepast in de kleuterklas.</p>	<p>December '17 - januari '18</p>

2.1.1 Vragenlijst gedragsmoeilijkheden

Om het praktijkprobleem beter te kunnen kaderen en om te onderzoeken wat gedragsmoeilijkheden inhouden voor leerkrachten van een kleuterschool, stel ik een vragenlijst op. Omdat deze bevraging bedoeld is voor de leerkrachten van 7 verschillende scholen en kadert in een eerste verkenning van het praktijkprobleem (eerste fase van mijn onderzoek), kies ik bewust voor een schriftelijke enquête. Ik wil o.a. te weten komen welke gedragingen van kleuters de leerkrachten aanzien als moeilijk, wanneer dit moeilijk gedrag vooral optreedt op school, welke ondersteuning de leerkracht al ondervond en waaraan hij nog nood heeft om beter tegemoet te kunnen komen aan moeilijk gedrag bij kleuters. Om het antwoorden op de vragen gebruiksvriendelijk te maken, kies ik ervoor om bij verschillende vragen antwoordcategorieën te voorzien die de leerkrachten kunnen aanduiden. Voor het opstellen van deze antwoordcategorieën baseer ik mij o.a. op de literatuur.

2.1.2 Bestaande methodes bestuderen en vergelijken

- Voor de studie en vergelijking van bestaande methodes om gedragsmoeilijkheden bij jonge kinderen (preventief) aan te pakken, focus ik mij op de volgende aspecten:
Doel.
- Materialen.
- Doelgroep.
- Werkwijze.

2.1.3 Telefonisch gesprek met Geertje Leflot, mede-ontwikkelaar van TOPspel

Geertje Leflot is onderzoeksleider Onderwijs en opvoeding en mede-ontwikkelaar van TOPspel, verbonden aan de Hogeschool Thomas More. Zij voerde o.a. een effectenonderzoek uit m.b.t. het gebruik van TOPspel in de basisschool. Ik wil vooral meer te weten komen over deze effecten en of er al gewerkt wordt aan een gelijkaardige methode voor kleuters. Ik kies voor het gebruik van een interviewleidraad, enkele open vragen die ik zeker wil stellen en die aansluiten op **het geen** ik voorafgaand in de literatuur vind.

2.1.4 Bezoek (interview en observaties) school die werkt met TOPspel

Om de werking van TOPspel beter te begrijpen, is het zinvol om een school te bezoeken die werkt met het spel. Daarom plan ik een bezoek aan een basisschool in Genk, namelijk een interview en observaties in de klas.

- Een interview van een leerkracht die ervaring heeft met TOPspel in de klas, dit zowel in het eerste als in het derde leerjaar. Ik stel op voorhand duidelijke vragen op, mijn interviewleidraad, die ik orden in de volgende rubrieken:
 - Aanleiding / Keuze van TOPspel.
 - Training van het team / Voorbereiding op het gebruik van de methode.
 - Het gebruik van de methode.
 - Ervaringen van het team.
 - Reflectie op het gebruik van de methode.
 - Ervaringen van de kinderen.
 - Meerwaarde voor kleuters.
 - Betrokkenheid van de ouders.
 - Mogelijke effecten.
 - Tips, positieve aspecten en valkuilen.
- Open observaties in de klas.

2.1.5 Een adviserend gesprek met een leerkracht kleuteronderwijs m.b.t. mijn ontwerp, vooral wat betreft ouderbetrokkenheid

Vooraleer ik mijn ontwerp definitief maak, plan ik een gesprek met een ervaren leerkracht van de eerste kleuterklas en vraag ik haar wat zij van mijn ontwerp vindt, vooral met de focus op de

pijler ouderbetrokkenheid.

3 Verzamelen en Analyseren

Zoals je in het hoofdstuk 'Richten en Oriënteren' kan lezen, formuleer ik voor mijn praktijkgericht onderzoek 1 algemene onderzoeksvraag, opgesplitst in 6 deelvragen:

Onderzoeksvraag:

- Preventief werken aan gedragsmoeilijkheden in de kleuterschool aan de hand van de uitwerking van een leerlijn voor alle leeftijden, gebaseerd op principes van het bestaande TOPspel voor het lagere schoolkind en met rust als extra positieve waarde.

Deelvragen:

1. Wat zijn gedragsmoeilijkheden bij jonge kinderen? Hoe kan je dit best aanpakken als leerkracht? Welke methodes bestaan er al om bij kleuters moeilijk gedrag aan te pakken?
2. Wat is topspel?
 - Wat houdt de methode in?
 - Wat betekenen de pijlers ouderbetrokkenheid, complimenten geven en gevoelens?
 - Op welke manier wordt TOPspel ingezet in de lagere school?
 - Zijn er al effecten bekend van de toepassing van de methode TOPspel?
 - Hoe verloopt zo'n training van TOPspel bij leerkrachten?
3. Op welke manier kan je ouders betrekken bij het klas- en schoolgebeuren?
4. Wat is de waarde van rust in de kleuterklas?
5. Wat is een leerlijn?

Door het beantwoorden van bovenstaande deelvragen kom ik tot mijn ontwerp en daarna tot een antwoord op mijn onderzoeksvraag: "Preventief werken aan gedragsmoeilijkheden in de kleuterschool aan de hand van de uitwerking van een leerlijn voor alle leeftijden, gebaseerd op principes van het bestaande TOPspel voor het lagere schoolkind, en met rust als extra positieve waarde."

In dit hoofdstuk 'Verzamelen en analyseren' kom je meer te weten over de data die ik via de geplande onderzoeksactiviteiten verzamel, en maak ik ook een analyse van deze verzamelde gegevens.

3.1 Deelvraag 1

- **Wat zijn gedragsmoeilijkheden bij jonge kinderen? Hoe kan je dit best aanpakken als leerkracht? Welke methodes bestaan er al om bij kleuters moeilijk gedrag aan te pakken?**

Om mijn eerste deelvraag te kunnen beantwoorden heb ik eerst een literatuurstudie gedaan. Ik heb bronnen gevonden die moeilijk gedrag definiëren en kenmerken hiervan onderscheiden. Ook heb ik een stuk geschreven over gedragsproblemen en gedragsstoornissen, welke dat de meest voorkomende zijn. Als laatste deel van de literatuurstudie heb ik het preventief werken

beschreven. Waarom het belangrijk is om preventief te werken bij jonge kinderen aan moeilijk gedrag.

Als tweede onderzoeksactiviteit heb ik een vragenlijst opgesteld en afgegeven aan kleuterleerkrachten in 7 scholen. Als derde heb ik bestaande methodes bestudeert om de eerste deelvraag te kunnen beantwoorden. Ik heb vele methodes gevonden die preventief werken maar ook methodes die je kan gebruiken als het kind al echt probleemgedrag vertoont, alsook methodes die de sociale vaardigheden bevorderen. Deze bestudeerde methodes kan ik nadien ook gebruiken in de ontwerpfase van mijn onderzoek.

3.1.1 Literatuurstudie m.b.t. moeilijk gedrag bij kleuters

3.1.1.1 Gedragsmoeilijkheden

Bij de kleuters in het regulier onderwijs spreken we over gedragsmoeilijkheden. Moeilijk gedrag is een subjectief gegeven en ook een ruim begrip. Hieronder vallen verscheidene categorieën. Volgens Kees Van der Wolf (2009) zijn er acht typen van moeilijk gedrag bij kinderen.

1. Dwars, dwingend, onrustig, brutaal
2. Agressief, dominant, niet sociaal, niet eerlijk, regels schendend
3. Druk, ongecontroleerd, overbeweeglijk, impulsief
4. Wisselende buien, onvoorspelbaar, explosief, angstig, snel beledigd
5. Weinig motivatie, slechte werkhouding, zwak presterend
6. Moeilijk contact, niet communicatief, eenzijdig gericht
7. Stil, gesloten, weinig aansluiting, angstig, passief, somber
8. Onzeker, weinig zelfvertrouwen, faalangstig, dwangmatig

Een definitie voor moeilijk gedrag bestaat uit een ruime waaier van gedragingen die in meerdere of mindere mate als onwenselijk, ongepast, lastig of zelfs schadelijk worden ervaren door het kind zelf, de anderen of de omgeving. (Don Bosco, 2017)

Kleuters die moeilijk gedrag vertonen, gedragen zich anders dan andere kinderen. Gedragsmoeilijkheden vormen een probleem voor het kind zelf want het storend gedrag is een kreet naar hulp. Het kind wil niet bewust moeilijk gedrag vertonen, maar vraagt 'hulp' via zijn gedrag. Het moeilijk gedrag is dus een vorm van communicatie. (Monique, 2015)

Professionals in het onderwijs hebben de lastige taak 'de boodschap' achter het gedrag te ontcijferen en vervolgens de juiste aanpak te bepalen zodat het ongewenste gedrag omgebogen wordt naar gewenst gedrag.

3.1.1.2 Gedragsstoornissen

Als het kind zich aanhoudend negatief of agressief gedraagt en het zijn dagelijks functioneren beperkt, is er sprake van een gedragsstoornis. (Nederlands jeugdinstituut, 2017)

Een gedragsstoornis is een psychiatrisch ziektebeeld bij kinderen. Het is een ontwikkelingsstoornis waarbij kinderen afwijkend en/of probleemgedrag vertonen. Gedragsstoornissen ontstaan vanuit een erfelijke of aangeboren afwijking, in combinatie met risicofactoren in het kind zelf en zijn/haar omgeving. (Korrelatie, 2015)

Volgens een onderzoek van de bron (Meerschaute, 2008) zijn er drie vaak vastgestelde gedragsstoornissen bij kinderen. Dit zijn aandachttekortstoornis met Hyperactiviteit (ADHD), Oppositioneel Opstandige Gedragsstoornis (ODD) en Antisociale Gedragsstoornis (CD). Deze laatste twee behoren tot de agressieve gedragsstoornissen.

- **ADHD bij kleuters** (Attention Deficit Hyperactivity Disorder)

ADHD ontstaat vaak rond de leeftijd van 5 jaar en zelfs nog op vele jongere leeftijd ook. (Taylor et al., 2004)

Uit onderzoek (Harvey et al., 2007) blijkt dat er in de afgelopen 20 jaar steeds meer stimulerende geneesmiddelen voorgeschreven worden voor kleuters.

Gedragsstoornissen bij kleuters herkennen is niet eenvoudig omdat het moeilijk is onderscheid te maken tussen symptomen van ADHD en 'normaal' leeftijdsgebonden gedrag. (Harvey et al., 2007)

Een reviewstudie van Egger, Kondo, & Angold uit 2006 toont aan dat er voor ADHD wel een betrouwbare diagnose kan worden vastgesteld bij kinderen vanaf de leeftijd van 2 jaar. Zij gingen na of de symptomen van ADHD en van normaal leeftijdsgebonden gedrag van kleuters verschillen van elkaar.

o **ADD** (Attention Deficit Disorder)

Het is een internaliserende stoornis, waar de buitenwereld weinig last van heeft. ADD is een subtype van ADHD. Het probleem speelt zich af binnenin het kind, ze voelen de hyperactiviteit maar uiten dit niet in tegenstelling tot ADHD. Andere kenmerken zijn snel afgeleid zijn, onorganisatorisch, vertonen uitstelgedrag en hebben last van vergeetachtigheid. Bij ADD is het kernprobleem "aandacht tekort". Signalen van ADD in de klas zijn bijvoorbeeld nooit op tijd klaar met opdrachten, spullen kwijtraken, chaotisch zijn,

Deze kenmerken komen vaker voor bij meisjes dan bij jongens. Uiteraard blijft het moeilijk om de kenmerken die ze vertonen te onderscheiden van hun dagdagelijkse gebeurtenissen. Het verschil zie je vooral aan de intensiteit, consistentie en frequentie van de signalen bij de kinderen. Dit komt vooral door het niet goed functioneren van de executieve functies. Deze regelen de cognitieve functies, m.a.w. de executieve functies is het besturingssysteem. Dit netwerk regelt heel veel dingen in de hersenen zoals, het starten van een taak en het vasthouden en richten van de aandacht, motivatie, planning, ...

(Horeweg, ADD, 2016) (Kerpel, 2017)

- **Oppositioneel Opstandige Stoornis (ODD)**

Oppositioneel opstandige stoornis wordt gekenmerkt door een patroon van negativistisch, opstandig, openlijk ongehoorzaam en vijandig gedrag, dat zich voordoet gedurende minstens 6 maanden. Deze stoornis kent 8 symptomen, minstens 4 hiervan moeten regelmatig voorkomen.

Voorts moet dit frequenter zijn dan bij personen van dezelfde leeftijd en ontwikkelingsniveau, en ze moeten leiden tot een beperking in het sociale, academische of beroeps functioneren. De diagnose wordt niet gesteld wanneer dit gedrag zich enkel voordoet tijdens een psychotische of andere stemmingsstoornis of wanneer voldaan wordt aan de criteria van conduct disorder of antisociale persoonlijkheidsstoornis.

(DSM-IV TR; APA, 2000). (Meerschautte, 2008)

Uit de jaarcijfers van de Centra Geestelijke Gezondheidszorg in Vlaanderen (Arcade registratiegegevens CGG, 2006) blijkt dat gedragsproblemen bij jongens van 0 tot 17 jaar de meest voorkomende aanmeldingsklachten zijn (34.0%). Bij meisjes is het de op één na belangrijkste aanmeldingsklacht, met 20.8%. Onderzoeks- en klinische rapporten suggereren dat alsmear meer kleuters in behandeling gaan voor gedragsproblemen. (Taylor et al., 2004) Kinderen worden geboren met ODD, maar het kan verergeren door de risicofactoren in het kind en in de situaties zelf. (Kerpel, 2017)

- ***Antisociale gedragsstoornis (CD)***

Kinderen met Conduct Disorder (CD) hebben een ernstigere stoornis dan kinderen met ODD, vooral vanwege het agressiecomponent. Kinderen met CD vertonen anti-sociaal gedrag: ze breken de fundamentele rechten van anderen (bijvoorbeeld stelen en vechten) en overtreden bij de leeftijd behorende sociale waarden en normen (bijvoorbeeld liegen). De stoornis komt ook voor onder de naam gedragsstoornis of anti-sociale gedragsstoornis. De stoornis ontwikkelt zich meestal rond het achtste levensjaar. (Horeweg, ODD/CD, 2016)

In het reguliere basisonderwijs kom je wel kinderen tegen met ODD, maar praktisch nooit met CD.

Een aantal kenmerken van deze stoornis zijn het overtreden van regels, onbetrouwbaar gedrag. Agressie tegen zowel mensen als dieren. Als laatst meest voorkomende kenmerk eigendommen van andere vernielen. (Kerpel, 2017)

Het doel van mijn onderzoek is preventief werken aan moeilijk gedrag bij kleuters. Ik focus dus niet op kinderen met gedragsstoornissen, de nadruk ligt op moeilijk gedrag.

3.1.2 Literatuurstudie m.b.t. preventief werken bij kleuters

De preventiepiramide, ontwikkeld door Johan Deklerck (2011), is een instrument dat ontworpen is om in het onderwijs preventief te werken aan moeilijk gedrag bij kleuters alsook beginnend probleemgedrag vanaf de lagere school en ook om probleemgedrag dat zich reeds stelt aan te pakken. Dit preventiekader omvat vijf niveaus. Niveau 0 omvat de ruime context waarbinnen een school handelt. De andere vier niveaus zijn actieniveaus. Alle niveaus omvatten de hele werking van de school.

Preventie is geen doel op zich maar wil bijdragen tot de kwaliteit van leren, werken en omgaan binnen de school. Johan Deklerck meent dat door de preventiepiramide scholen moeten beseffen dat 'problemen terugdringen' en 'groeien in welbevinden' in elkaars verlengde liggen.

Kinderen met moeilijk gedrag reageren niet op dezelfde manier als andere kinderen op terechtwijzingen van leerkrachten en ouders. Vroeg ingrijpen bij jonge kinderen met moeilijk gedrag kan veel problemen voorkomen. (Baard, 2015) Preventief werken in de klas zou bij jonge kinderen veel 'leed' besparen naar de toekomst toe.

'Preventief handelen heeft aantoonbaar effect bij het verminderen van criminaliteit en schooluitval en kost veel minder dan wanneer de schade op latere leeftijd moet worden hersteld,' aldus Hans Koot (2015).

Uit de literatuur blijkt dat het op kleuterniveau beter is om preventief te werken zodat moeilijk gedrag zoveel mogelijk kan voorkomen worden of om het in de kiem te smoren. (Thierry Meerschaert, 2004) Ook voor het kind is het beter zodat het kind groeit in zijn ontwikkeling door de samenwerking tussen leerkrachten en ouders. (Vries, 2004) Deze samenwerking is belangrijk bij de preventie van gedragsmoeilijkheden. Door preventief te werken ga je het moeilijk gedrag verminderen bij jonge kinderen.

3.1.3 Wat zijn sociaal-emotionele vaardigheden bij kleuters?

De sociaal-emotionele ontwikkeling is de ontwikkeling van een eigen persoonlijkheid, overeenkomstig met verwachtingen en gedragingen uit de sociale context. Hier hoort onder andere het ontwikkelen van emoties, het zelfbeeld en het temperament van het kind bij. De sociale ontwikkeling omvat het krijgen van begrip voor andere mensen en het ontwikkelen van positief gedrag en vaardigheden ten opzichte van de medemens. De emotionele ontwikkeling wil zeggen dat het kind leert om de gevoelens van zichzelf en anderen te begrijpen en om daar goed mee om te gaan. (kennisplatform voor het onderwijs, 2017)

Sociale vaardigheden kan je sinds 2003 opdelen in 3 vaardigheidscategorieën. De eerste is de persoonlijke vaardigheid, de tweede is de interpersoonlijke vaardigheid en de laatste is de cognitieve vaardigheid. Uiteraard zijn deze vaardigheden met elkaar verbonden. (De Sleutel; Die Keure, 2003)

Voor kinderen met sociaal-emotionele problemen, die zich verward voelen door het ervaren van tegenstrijdige gevoelens is het erg belangrijk om over gevoelens te kunnen praten in een uitnodigende sfeer. Hierdoor kunnen ze opnieuw een gezonde emotionele basis opbouwen. Als dat gebeurt, dan kunnen ze openstaan voor anderen en kan hun sociale zelf echt ontwikkelen. Bezig zijn rond gevoelens werkt preventief voor kinderen met sociaal-emotionele problemen. Ze leren hun gevoelens uitdrukken en meedelen aan anderen, dit uit zich in het minder grijpen naar moeilijk gedrag als ze het emotioneel moeilijk krijgen. (Smets & CEGO, 2008)

Volgens het ervaringsgericht onderwijs moet er aandacht zijn voor het welbevinden van het kind want dit heeft een preventief karakter. Kinderen die hebben leren omgaan met gevoelens lopen op latere leeftijd minder risico om er onder door te gaan. (Depondt, Kog, & Moons, 2001)

De VZW leefsleutels heeft in hun methode Toeka (2001) beschreven dat je zo vroeg mogelijk moet starten met het werken aan sociale vaardigheden. Ze hebben vanuit hun ervaring kunnen besluiten dat door de evoluties in de maatschappij het geen overbodige luxe is om zowel tijdens de schooluren als thuis aan sociale vaardigheden te werken. (leefsleutels VZW, 2001)

2.1.4 Bestaande methodieken om preventief met gedragsmoeilijkheden om te gaan

Zoals je hierboven al hebt gelezen, moet je als leerkracht het moeilijk gedrag van het kind ontcijferen vooraleer een aanpak of een methode te kiezen. Bij jonge kinderen zijn deze methodes preventief gericht op het moeilijk gedrag in de klas zodat het geen probleemgedrag wordt.

Volgens Horeweg (2016) zijn er in het algemeen een aantal acties die preventief werken op gedragsproblemen:

- Zet eerst in op de relatie met kinderen.
- Kinderen willen “gekend” worden, de leerkracht moet ze zien staan.
- Zorg dat als de school begint, je bij de klasdeur staat en de kinderen verwelkomt.
- Bekijk zo nu en dan hoe de kinderen kijken. Een kind met een boos gezicht, een verdrietige blik, maar ook een blije blik, kan aanleiding zijn voor een praatje. Het kan net het praatje zijn, dat vervelend gedrag voorkomt.
- Bewaak de relaties tussen de kinderen onderling. Wees alert op pestgedrag, maar ook op sociaal gedrag, Bespreek het met je groep.
- Zorg voor een duidelijke, voorspelbare omgeving. Voorzie een daglijn zodat ze kunnen meevolgen.
- Zorg voor voorspelbare lessen: Vertel vooraf wat de kinderen gaan leren, liefst ook nog waarom ze dat doen en bekijk na afloop samen of dat gelukt is. Geef de kinderen complimenten als het gelukt is maar ook als het niet gelukt is.
- Zorg voor een positieve groeps sfeer. Als de sfeer goed is, heb je minder snel zin om vervelend te doen.
- Geef de groep verantwoordelijkheid. Maak samen de groepsregels aan het begin van het schooljaar.
- Zorg dat de kinderen veel succeservaringen opdoen en benoem die ook specifiek. Dit noem je feedback op het proces.
- Leerkrachten zijn voor leerlingen veel belangrijker dan ze zelf denken. Dat komt door de afhankelijke positie die de kinderen hebben ten opzichte van de leraar. De psychologische invloed van de leerkracht is zelfs preventief voor het ontstaan van problemen.

Benoem vooral wat goed gaat. Uit de gedragstheoretische wetenschappen weten we dat gedrag dat beloond wordt, steeds vaker zal voorkomen. Toch zijn we nog vaak geneigd vooral te benoemen wat fout gaat. (Horeweg, gedragsproblemen in de klas: preventie, 2016)

Na deze algemene tips voor de klaspraktijk, beschrijf ik hieronder een aantal methodes die ook preventief werken. Ik heb deze selectie methodes gekozen o.b.v welke ik al kende, alsook welke recent waren ontwikkeld. Ik heb ook gekeken naar de handleiding, want die moet voor mij duidelijk beschreven zijn. Als laatste puntje heb ik gekeken naar de mogelijkheden met de materialen, wat je er mee kan doen.

1. Hopla, voel je goed!

Doel

Kinderen helpen dichterbij wat in hen omgaat, zo krijgen ze grip op hun ervaringen en beleving. De peuters de gevoelens beter te leren herkennen, benoemen en onderscheiden bij zichzelf en bij anderen. Zich leren ze zich inleven in een ander. Ook gevoelens erkennen komt aanbod.

Materialen

Bij Hopla, voel je goed kan de begeleider gebruik maken van de Hoplakoffer met onder andere een handleiding met kopieerbladen, 12 vertelplaten-3 voor elk gevoel, 4 peuter gevoelensmaskers, 4 kleine koffertjes, een draaischijf met de betrokken gevoelsicoontjes, 16 popjes van elk figuurtje zijn er 4, 8 bingokaarten en 32 fiches-8 per gevoel, 32 dominoplaatjes met de personages en de gevoelsicoontjes, 16 situatieplaten-4 per gevoel en 4 grote platen met de Hopla-personages.

Doelgroep

Peuters en 1ste kleuterklas

Werkwijze

Met de koffer kan je bij de jongste kinderen aan de 4 basisgevoelens werken door ze eerst te herkennen, te benoemen en te onderscheiden. De volgende stap is om zicht in te leven in iemand wat die voelt. Hierna gaan ze hun eigen gevoelens leren erkennen. Durven en kunnen toegeven dat jezelf een bepaald gevoel hebt. Dit dan ook niet opkroppen of wegstoppen maar het gevoel toelaten.

Richtlijnen

- Wees zelf overtuigd als begeleider.
- Verwoord en beeld de gevoelens uit.
- Besteed aandacht aan het non-verbale.
- Wees concreet in je vraagstelling.
- Wek het gevoel echt op.

2. Het gat in de haag

Doel

Bij kleuters sociale vaardigheden aanleren, dit doormiddel van de verhalen en bijhorende activiteiten die ontwikkelingsdoelen en leerplandoelen bevatten.

Materiaal

Het is educatief ondersteunend materiaal rond de sociale vaardigheden. Het bestaat uit 10 verhalen per kleuterklas. Elk verhaal bestaat uit 3 grote tekeningen met daaraan verbonden activiteiten waarbij elk verhaal focust op 1 specifieke sociale vaardigheid.

Doelgroep

Van het 1ste tot het 3de kleuterklas is er een verhalen - en werkbundel gemaakt.

Werkwijze

Sociale vaardigheden aanleren door op een actieve en participatieve manier te werken. De verhalen voorlezen, een analyse van verwerkingsvragen, klasgesprekken, rollenspellen, werken in kleine groepjes, ... Elk verhaal kan je bij een thema gebruiken dat je gemakkelijk kan aanpassen aan een specifiek thema. Na elk verhaal kan je kiezen voor klassikale activiteiten of in kleine groepjes werken als de andere in de hoeken bezig zijn.

Richtlijnen

- Je kan ervoor kiezen om een training te volgen.
- Een voorbereiding van het verhaal en de activiteiten die je willen opnemen eens doornemen.
- Creëer een vast introductiemoment in je klas.
- Het verhaal voorlezen en aan de activiteiten hierrond werken.
- Vergeet de ouders ook niet te betrekken.
- Op de leraarskamer@diekeure.be vind je doelen, voorbeeldbrieven, tips, ...

| 3. Leefsleutels VZW Toeka

Doel

Leefsleutels combineert de algemene preventie met de specifieke preventie. Bij het aanleren van algemene sociale vaardigheden gaan we werken aan het welbevinden van de kinderen. Praten en ervaringen delen met leeftijdsgenoten is belangrijk voor de sociale vaardigheden en weerbaarheid. Deze methode gaat vooral de sociale vaardigheden stimuleren.

Materiaal

Leefsleutels heeft een handleiding voor de leerkrachten, directies, CLB en ouders. Er zitten vormingen in die ze moeten lezen voordat ze beginnen met de methode dit om inzicht te verkrijgen. De activiteitenbundel bevat themagerichte activiteiten die gevoelig liggen op bepaalde leeftijden. De ouders betrekken wordt gedaan met een ouder dossier die ook in de handleiding zit. Er zijn ook 2 voorleesboeken (prentenboek voor de kleuters en een verhalenboek voor de lagere school).

Doelgroep

Het richt naar de gehele basisschool, het start van het eerste kleuterklasje en eindigt in het zesde leerjaar.

Werkwijze

Elke activiteit bevat dezelfde fasen:

1. Een opwarmer
2. Een verhaalmoment
3. Een werkvorm (poppenspel, rollenspel, een verhaal, knutselen, muziek, ...)
4. Een reflectiemoment
5. Een afsluitend ontspanningsoefening

4. Leefsleutels VZW Miembo

Doel

Leefsleutels combineert de algemene preventie met de specifieke preventie. Bij het aanleren van algemene sociale vaardigheden gaan we werken aan het welbevinden van de kinderen. Praten en ervaringen delen met leeftijdsgenoten is belangrijk voor de sociale vaardigheden en weerbaarheid.

Materiaal

Leefsleutels heeft een handleiding voor de leerkrachten, directies, CLB en ouders. Er zitten vormingen in die ze moeten lezen voordat ze beginnen met de methode dit om inzicht te verkrijgen. In de handleiding staan allerlei tips voor de leerkracht om de kinderen beter te begeleiden. Ook staan er per leeftijd 2 activiteiten in voor de leerkrachten en kinderen.

Doelgroep

Het richt naar de gehele basisschool, het start van de tweede kleuterklas en eindigt in het zesde leerjaar.

Werkwijze

Elke activiteit bevat dezelfde fasen:

1. Een opwarmer
2. Een verhaalmoment
3. Een werkvorm (poppenspel, rollenspel, een verhaal, knutselen, muziek, ...)
4. Een reflectiemoment
5. Een afsluitend ontspanningsoefening

5. Een doos vol gevoelens

Doel

De kinderen helpen dichter te komen bij wat in hen omgaat en bij het leren herkennen, erkennen, benoemen en differentiëren van gevoelens bij zichzelf en bij anderen. Een deelvaardigheid is het identificeren van gevoelens op basis van de lichamelijke signalen.

Materialen

Bij de doos vol gevoelens zit een handleiding voor de begeleider met allerlei activiteiten, kopieerbladen en suggesties, de doos bevat ook 4 kleine doosjes, een draaischijf met de 4 gevoelens, gevoelensmaskers, kartonnen popjes, 4 grote prenten van de gevoelens, situatiekaartjes en gevoelenskaartjes.

Doelgroep

Voor kinderen tussen de 4 en 7 jaar oud.

Werkwijze

Er zijn 12 mogelijke invalshoeken om met deze methode te werken.

- De basisgevoelens verkennen
- Het gevoel echt opwekken
- De vingerpopjes en maskers
- De draaischijf
- Vertellen en praten bij de situatieplaatjes
- De situatieplaatjes sorteren
- De kopieerbladen
- Beeldend werken
- Werken met verhalen, prentenboeken en versjes
- Brievenbussen
- Gevoelshoeken

6. STOP 4>7 programma

Doel

Het STOP-programma dient als preventie van antisociaal gedrag, vertrekkend vanuit- en aansluitend op de competenties van de betrokkenen. Bij de STOP-methode ga je de kinderen via coaching vaardigheden aanleren. Dit wordt gedaan in kleine stapjes, die de kinderen moeten kennen. De kinderen moeten uiteindelijk zichzelf sturen in het uitvoeren van de vaardigheden. Tijdens de kind-training gaan ze vaardigheden van de werkhouding verbeteren. Met ouders en leerkrachten, gaan we elk van uit zijn deskundigheid, op zoek naar wat best aansluit bij het temperament en de noden van elk kind.

Materiaal

Bij het STOP-programma zit een handleiding voor de begeleider met 3 soorten trainingen (voor de ouders, het kind en de leerkracht) hierin zitten allerlei activiteiten. Apart kan je de kaartjes bestellen hier zitten de gevoelens kaartjes in, een boosheidsmeter, handpop kaarten, kaartjes om je gevoel van de dag weer te geven, kaarten met de beertjes van Meichenbaum op.

Doelgroep

Voor alle gezinnen en kinderen tussen de 4 en 7 jaar oud.

Werkwijze

Er zijn vijf stappen die de kinderen kunnen helpen met interpersoonlijke problemen, maar ook bij praktische problemen.

Stap 1: STOP! Ik heb een probleem.

De kinderen moeten het probleem herkennen en benoemen. De impulsieve kinderen moeten leren stoppen en nadenken over alternatieve oplossingen.

Stap 2: Ik zoek verschillende oplossingen.

Ze moeten leren veel alternatieve oplossingen te bedenken. Deze oplossingen worden allemaal toegelaten, ook de minder goede.

Stap 3: Ik kies een oplossing.

De kinderen leren nu welke oplossing een goede is. Welke haalbaar is, waarbij rekening gehouden moet worden met anderen en waardoor het probleem helemaal opgelost is.

Stap 4: Ik voer de gekozen oplossing uit.

Stap 5: Is mijn probleem opgelost?

De kinderen controleren of na het uitvoeren van de gekozen oplossing het probleem opgelost is.

Richtlijnen

Je hebt 3 trainingen die noodzakelijk zijn tijdens de methode. Je hebt de oudertrainingen, kind training en leerkracht training.

- Bij de oudertrainingen leren ze eerst het gedrag van hun kind te observeren om daarna het pro-sociaal gedrag te versterken doormiddel van complimenten te geven of het gebruik van een beloningssysteem. Storend gedrag leren ze negeren. Er wordt gewerkt aan de communicatievaardigheden bij gesprekken tussen kind en ouder.
- Bij de leerkrachttraining leren leerkrachten het geven van sociale bekrachtigingen en het gebruik van beloningssystemen. Het geven van duidelijke opdrachten, structuur bieden, andere milde straffen gebruiken, gebruik van de time-out zijn evenzeer belangrijk om aan de leerkrachten mee te geven.

7. Het kwaliteitenspel

Doel

Het doel van het kwaliteitenspel kan je kiezen naargelang je spelvorm, doelgroep en behoefte.

- Bewust worden van de eigen sterke en/of minder sterke kanten.
- Feedback geven aan elkaar.
- Je eigen mening leren vormen en geven.
- Kennismaking en het evalueren van groepen.
- Teambuilding en leren samenwerken.
- Het ontdekken van latente kwaliteiten.
- Opwarmer in trainingen.

Materialen

Bij het kwaliteitenspel gebruikt de begeleider een handleiding, de doos met de 140 kaarten met daarop eigenschappen van de mens. Op de ene helft van de kaarten staan woorden die kwaliteiten van mensen aanduiden. Op de andere helft van de kaarten staan woorden die vervormingen van de mens aanduiden. Er zijn ook 4 lege kaarten voor als de begeleider zelf aanvullingen wilt toevoegen aan het spel.

Doelgroep

Het kwaliteitenspel heeft een veelzijdige doelgroep. Van bedrijven tot scholen en zelfs voor de jongste kinderen onder begeleiding kan dit gebruikt worden.

Werkwijze

Bij elke spelvorm is er een andere werkwijze daarom dat ik hier de opbouw van de spelvormen ga toelichten.

- De doelstellingen
- De randvoorwaarden
- De werkwijze
- Een toelichting voor de trainer
- Een of meerdere spelvarianten
- Een of meerdere vervolgoeddrachten om dieper op de kwaliteiten in te gaan.

Richtlijnen

Bij het samenstellen van de lijst met kwaliteiten en vervormingen zijn er een aantal belangrijk punten:

- De kwaliteiten en vervormingen dienen een verschillende betekenis en gevoelswaarde te hebben.
- De woordkeuze moet zo eenvoudig mogelijk te zijn, zodat het spel bruikbaar is voor een zo breed mogelijke doelgroep.
- De kwaliteiten en vervormingen worden in de vorm van een bijvoeglijk naamwoord weergegeven. Zo is het gemakkelijker om feedback te geven of jezelf te typeren. Waar er geen bijvoeglijk naamwoord bijpast is er een andere oplossing gezocht.
- Deel 1 van de lijst is gangbaarder dan de woorden van deel 2 in de lijst. Werk je met een beperkt aantal kaarten kies je het best voor deel 1 van de lijst met woorden.

| 8. Gedragklapper

Doel

Je gaat samen werken met het kind aan het verbeteren van moeilijk gedrag doormiddel van de gedragklapper.

Je gaat doormiddel van het doel werken aan: respect voor waarden en normen.

Materialen

De gedragsklapper is een sociaal emotioneel hulpmiddel. Er staan allerlei doe-opdrachten en tips in om samen te praten en samen te werken aan positief gedrag.

Doelgroep

Kinderen van 4 tot 12 jaar onder begeleiding van een volwassene.

Werkwijze

De gedragsklapper staat op een zichtbare plek, zodat het kind en de begeleider makkelijk herinnerd worden aan de tips en trucs.

Je kiest samen met het kind een tip of opdracht uit de gedragsklapper om mee aan de slag te gaan.

9. Een huis vol gevoelens en axen

Doel

De belangrijkste doelen zijn, een open sfeer creëren waar gevoelens en sociale vaardigheden een plaats krijgen. Waar je kinderen een kader kan bieden om de gevoelens en relatiewijzen bij zichzelf en anderen waar te nemen, te benoemen en te begrijpen en dit te oefenen. Het is evenzeer de bedoeling dat de kinderen inzicht krijgen in verbanden tussen gevoelens en relationeel gedrag. Je gevoelens op een adequate manier uiten en moeilijke ervaringen verwerken. Maar ook verbaal en non-verbaal relationeel gedrag (h)erkennen en leren begrijpen. De kinderen leren probleemoplossend te denken zowel in sociale context als in sociaal competent gedrag.

Materiaal

De doos bevat een handleiding voor de begeleider waar ook kopieerbladen bij zijn. Er zit een gevoelswaaier in met 21 gevoelens, 63 gevoelsplaatjes met verhalen rond gevoelens, het beelddominospel met 4 sets van 12 beelddomino's, 10 vertelplaten met de verhalen over de axen, het dierenbordspel, 2 grabbelhuisjes, een cd met muziekfragmenten op.

Doelgroep

Het is voor kinderen van 5 tot 12 jaar.

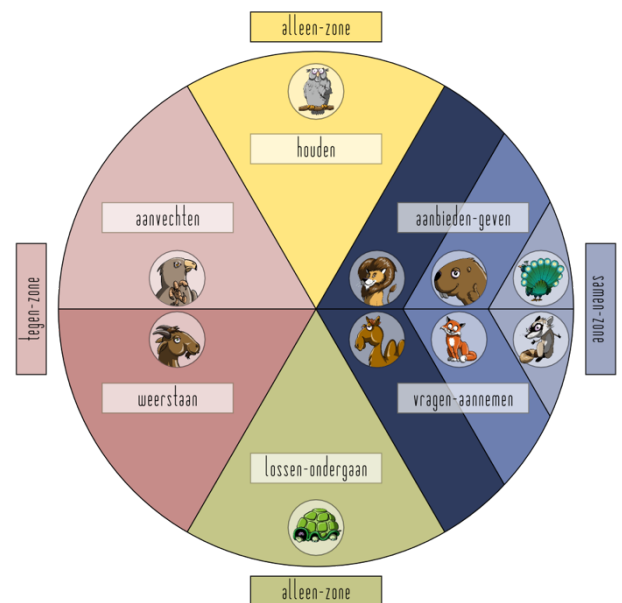
Werkwijze

De materialen kunnen op diverse wijzen gebruikt worden, ze zijn flexibel inzetbaar.

Voor de jongere kinderen zijn er aanpassingen nodig en die zijn wenselijk. Zo kan je variëren in het aantal weken en het aantal gevoelens dat je introduceert.

Een voorbeeld basistraject voor de 5jarige kleuters:

- Eerst de axendieren aanbrengen en later de gevoelsplaatjes.
- Meer of minder tijd spenderen aan bepaalde onderdelen.
- Afwisselend een week met gevoelens en de andere week met de axendieren werken.

| 10. Taakspel

Doel

Het doel van taakspel is beginnend probleemgedrag bij kinderen in een vroeg stadium verminderen en om te zetten in positief gedrag. Taakspel wordt tijdens de gewone lessen gedaan met een groepsgerichte werkwijze, de leerlingen leren via een spel zich aan klassenregels te houden. Aangename relaties onderling in de klas bevordert het klasklimaat op een positieve manier.

Materialen

Bij Taakspel maakt de leerkracht gebruik van een materialendoos met onder andere een docentenhandleiding, pictogrammen, observatieformulieren, gekleurde teambandjes, spaarkaarten, een timer, puntkaarten en de punten.

Doelgroep

Taakspel is ontwikkeld voor leerlingen van het basisonderwijs in Nederland. Ondertussen zijn er al een tal van aanpassingen geweest waardoor Taakspel ook in België gebruikt wordt in het basisonderwijs.

Werkwijze

De eerste fase is de invoeringsfase: Het spel wordt geïntroduceerd bij de leerlingen met behulp van uitgewerkte introductielessen. De leerlingen stellen samen met de leerkracht positieve regels op en verzinnen beloningen die passend zijn voor de klassensituatie. Het spel wordt drie keer per week gespeeld. Het is belangrijk dat het zo gespeeld wordt dat iedereen kan winnen! De tweede fase is de uitbreidingsfase: Hier wordt Taakspel steeds langer en in verschillende onderwijssituaties gespeeld.

Tenslotte de derde fase is de generalisatiefase: Hier wordt vooral aandacht besteed aan het in stand houden van de effecten van Taakspel, ook wanneer het spel niet gespeeld wordt.

Richtlijnen

Het programma is gericht op het vermeerderen van taakgericht gedrag en het verminderen van regel overtredend gedrag bij leerlingen en tenslotte het bevorderen van een positief onderwijsklimaat.

(Myrthe Haster, Henk Blok, Kees van Overveld, Pol van Lier & Ron Oostdam, 2015)

De voorloper van "Taakspel is nl "The Good Behaviour Game". Dit is ontstaan in 1967 in Baldwin City, Kansas Amerika. Dit werd uitgevonden door leerkracht Muriel Saunders. Deze methode besteedt veel tijd aan het corrigeren van storend gedrag.

Deze methode is een klasmanagementsysteem dat werkt aan:

- Zelfcontrole
- Taakgerichte houding en gedrag
- Academische toewijding
- Positief klasklimaat

Uit een 30-jarig durend onderzoek is gebleken dat deze methode onmiddellijke resultaten boekt:

- Meer productieve lessen
- Betere schoolresultaten
- Betere interactie tussen de leerlingen
- Verminderen van het storend gedrag

Dit resulteert op latere leeftijd in een positief gedrag nl.:

- Minder schoolverlaters
- Betere resultaten in het middelbaar
- Minder agressief en antisociaal gedrag
- Minder depressies, zelfmoordgedachten en -pogingen
- Minder delinquentie
- Minder gebruik van diensten voor gedragsstoornissen, drugs, emotionele of leerproblemen, (jeugd)rechtbanken
- Minder roken, alcohol- en druggebruik en minder drugproblemen (de sleutel, 2016)

11. Communicatie en ontmoetingskit

Doel

Kinderen vertrouwd maken met geweldloos communiceren, met luisteren en spreken vanuit het hart.

Materialen

De begeleider krijgt een doos met de regels, handpoppen, prenten, 4 gevoelensmaskers, 16 gevoelenskaarten, 16 behoeftekaarten, en 2 posters met de gevoelens en behoeften op.

Doelgroep

De lagere school van het 1ste tot het 6de leerjaar.

Werkwijze

De maskers vormen een aanzet bij het leren luisteren en spreken vanuit het hart. Waarna u ze kan laten kennismaken met de 16 gevoelenskaarten. Bij het verwoorden van wat ze nodig hebben, hun behoeften, laat je ze de 16 behoeftekaarten gebruiken. De 2de en 3de graad worden de gevoelenskaarten en behoeftekaarten aangevuld.

Richtlijnen

- Vertrek vanuit de eerste 4 basisgevoelens.
- De gevoelenskaarten zijn aan de achterkant roze deze kleur wordt geassocieerd met geweldloze communicatie.
- De behoeftekaarten zijn aan de achterkant blauw deze kleur geeft de behoefte weer in het spel.
- De posters kunnen gebruikt worden om snel te verwijzen naar de kaartjes die erop staan.

3.2 Deelvraag 2

- **Wat is topspel?**

Om deze deelvraag te kunnen beantwoorden heb ik eerst een literatuurstudie uitgevoerd. Ik beschrijf hier TOPspel wat de methode inhoudt, alsook de voorbereidingen, evolutie,...

Om meer te weten te komen over de effecten, de training en hoe leerkrachten lager onderwijs dit gebruiken, heb ik ook andere onderzoeksactiviteiten gedaan. Een telefonisch gesprek, een interview alsook observaties waren nodig om het beter te begrijpen.

Als tweede onderzoeksactiviteit heb ik een telefonisch gesprek gehad met de onderzoekster Geertje Leflot hoogleraar aan de hogeschool Thomas More. Ze heeft verteld wat de effecten waren van het onderzoek naar TOPspel en hoe dit onderzoek was opgesteld. Als derde heb ik een interview gedaan met een leerkracht lager onderwijs die ervaring had met de methode zowel in het eerste leerjaar als in het derde leerjaar. Ze heeft valkuilen en tips meegegeven zodat ik deze kan gebruiken in mijn ontwerp. Ze heeft verteld hoe de school tot bij TOPspel is geraakt, wat ze tijdens de training hebben geleerd en wie hun opvolgt bij de methode.

Als vierde onderzoeksactiviteit heb ik in 3 klassen van het eerste leerjaar het TOPspel moment mogen observeren, deze waren zeer verschillend van elkaar. Elke leerkracht heeft een eigen manier van afspraken maken en de zet de methode naar zijn eigen hand. Alhoewel nog steeds de grote elementen van de methode gebruiken zoals de timer, de sterren, een beloning, groepjes en de TOPster klas.

3.2.1 Literatuurstudie m.b.t. TOPspel

Volgens een artikel⁷ in het tijdschrift Klasse (20 april '17) zegt men dat gedragsproblemen consequent en positief kunnen aangepakt worden met het TOPspel. Hilde Colpin, hoogleraar schoolpsychologie aan de KU Leuven, en Geertje Leflot, onderzoekster aan Thomas More Antwerpen, zijn voor een consequente en positieve aanpak. Het is een methode die werkt, zo blijkt uit hun onderzoek.

Volgens ditzelfde artikel pakt het TOPspel gedragsproblemen systematisch aan.

Leflot en Colpin ontwikkelden deze methode voor het lager onderwijs in samenwerking met team preventie van De Sleutel. Ze baseerden zich op de Amerikaanse Good Behavior Game en zijn varianten.

Uit hun onderzoek blijkt dat leraren die het TOPspel spelen, hun klas beter onder controle hebben. De leerlingen ervaren meer orde en rust, en kinderen met gedragsproblemen voelen dat ze erbij horen.

(Fastenau, 2017)

3.2.1.1 *Het doel van TOPspel*

TOPspel heeft als doel om de sociale vaardigheden bij kinderen in de lagere school te trainen en beginnend probleemgedrag systematisch aan te pakken. De ingrediënten van TOPspel zijn teamwork, afspraken maken, positieve bekrachtiging en belonen. Gewenst gedrag wordt op een positieve en speelse manier ingeoeffend.

⁷ zie bijlage nr. 1.5: artikel van Klasse – Zo pak je gedragsproblemen consequent aan

3.2.1.2 Hoe wordt TOPspel gespeeld?

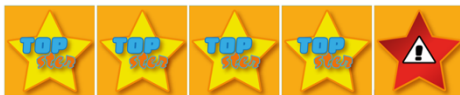
TOPspel is de Vlaamse versie van het Nederlandse Taakspel. Het is een methodiek die onderbouwd en onderzocht is door de hogeschool Thomas More en KU Leuven (2014 – 2015). Het is een schoolbreed preventieprogramma geschikt van het 1ste tot 6de leerjaar. Er is een trainingstraject waarbij het hele schoolteam wordt ondersteund gedurende één schooljaar. De leerkrachten krijgen een TOPspelkoffer. Hierin bevindt zich ondersteunend materiaal wat makkelijk en vlot te integreren is in de klas en tijdens de lessen. (de sleutel, 2016)

De voorbereiding

Eerst maken de leerlingen samen met de leerkracht een lijst met positief geformuleerde klasafspraken. Minimum 10 afspraken, doorheen het schooljaar kunnen er nog afspraken bij komen. De leerlingen weten op die manier welk gedrag van hen wordt verwacht. Tijdens TOPspel wordt de klas in teams verdeeld. Zo kunnen de leerlingen elkaar aanmoedigen en ondersteunen. De leerkracht geeft zijn les tijdens het TOPspel moment.

Klasafspraken kiezen

Voor we starten met het spel kiezen de leerlingen samen met de leerkracht aan welke 3 klasafspraken ze werken. Elk team krijgt een aantal sterretjes. Wanneer één van de leerlingen een afspraak overtreedt, zal de leerkracht een

sterretje wegnemen bij dit team. De leerkracht besteedt geen aandacht aan het negatief gedrag.

Positieve bevestiging

Tijdens het spel geeft de leerkracht veel positieve bevestiging en complimenten voor de leerlingen of de teams die zich aan de regels houden. Leerlingen vinden het heerlijk te horen wanneer ze iets goed doen en bouwen zo hun zelfvertrouwen op. Ze leren ook dat een keertje missen, niet onmiddellijk een drama hoeft te zijn, maar dat je zelf je gedrag kan bijsturen.

Winnende teams

Alle teams die op het einde van het spel nog minstens één sterretje over hebben, winnen. Het is geen competitie, maar zoals het spreekwoord zegt “één voor allen, allen voor één.”

Belonen

De beloning voor de winnende teams wordt samen met de leerlingen bepaald op voorhand. Dat hoeft niet groot te zijn of lang te duren. In het begin volgt de beloning onmiddellijk, naarmate de leerlingen het spel beter kennen, wordt er gewerkt met een uitgestelde beloning in de vorm van TOPminuten.

De verdere evolutie van TOPspel

Spelduur aanpassen

In het begin wordt het spel 10 tot 15 minuten gespeeld. Daarna wordt dit langzaam opgebouwd tot een half uurtje, 3 tot 5 keer per week. Zo krijgen de leerlingen de mogelijkheid om herhaaldelijk te oefenen, tijdens een vooraf bepaalde duur. Ook de leerkracht krijgt hierdoor de kans om in het spel te groeien. De leerkracht blijft de drijvende kracht achter het spel.

Moeilijkheidsgraad aanpassen

Je kan het moeilijker maken door de teams minder sterretjes te geven, door meer uitdagende regels te kiezen of door TOPspel in minder gestructureerde lesmomenten in te passen (groepswerk, hoekenwerk, overgangsmomenten ...).

Na een dertigtal keer spelen kom je in een ander level. Dit zorgt voor extra motivatie bij de kinderen. De opbouw van het spel gaat verder. De kinderen worden bij elk nieuw level beloond met een TOPster. Wanneer je drie sterren hebt verzameld, spreek je van een 3-sterren klas. (de sleutel, 2016)

Extra's

Om de motivatie bij de leerkracht en leerlingen hoog te houden, voorziet het spel ook een aantal boeiende, spannende, uitdagende of gewoonweg leuke extra's die steeds zorgen voor een nieuwe boost (het surprisespel, de geheime beloning, (s)top de klok, het TOPbriefje ...). De kinderen en leerkracht moeten met elkaar leren omgaan en ze worden uitgedaagd. Vele van deze extra's kan je inzetten om elkaar een compliment te geven.

Door het spel vaak en consequent te spelen kunnen de klassen sterren verdienen. Een TOPklas heeft aan het einde van het schooljaar 3 sterren behaald om mee te pronken bij medeleerlingen, collega's, ouders en bezoekers.

De kinderen krijgen TOPbriefjes (complimenten post-it) mee naar huis zodat de ouders dit kunnen lezen en reageren. De kinderen kunnen TOPminuten verzamelen als ze het terug naar school meegeven met een reactie van hun ouder(s) op. Zo worden de ouders betrokken met TOPspel in de klas en in de school.

3.2.1.3 Resultaten van het effectenonderzoek van TOPspel

Tijdens het schooljaar 2014-2015 organiseerde de hogeschool Thomas More samen met KU Leuven een onderzoek naar de effecten van TOPspel in 10 Vlaamse scholen. Vijf hiervan paste TOPspel toe, de vijf anderen deden dienst als controlescholen. In het totaal namen 106 leerkrachten en 1639 leerlingen deel aan het onderzoek.

Na slechts één TOPspeljaar namen de onderzoekers reeds een positief effect waar van TOPspel op leerkrachten en leerlingen.

- De effecten zijn zichtbaar op 3 domeinen:

1. Klasmanagement

Leerkrachten rapporteren dat ze duidelijkere kunnen aangeven welk gedrag gewenst is in de klas en ze kunnen effectiever omgaan met storend gedrag in de klas. Om de klas efficiënt te laten functioneren werden er routines ingeoeffend.

Leerlingen geven aan dat het rustiger is in de klas waardoor ze beter kunnen opletten en beter doorwerken. Ze vinden ook dat de leerkracht de klas sneller rustig krijgt.

2. Relaties tussen de leerlingen

De grootste vooruitgang wordt geboekt bij leerlingen met een lage gedragscontrole.

Ze hebben betere relaties met leeftijdsgenoten en deze leerlingen stellen zelf meer pro sociaal gedrag.

3. De pestindicatoren

Er zijn minder meldingen van pesten alsook minder slachtoffers van pesten en kinderen die meedoen aan pesten.

- Conclusie:

Opmerkelijk is dat TOPspel na slechts één jaar het gedragsmanagement van de leerkracht en de relaties tussen de leerlingen verbetert.

Deze zijn belangrijk voor de ontwikkeling van sociale vaardigheden. Wanneer de leerkrachten doeltreffender omgaan met het gedrag van de leerlingen in de klas en alle leerlingen positief met elkaar omgaan, wordt de ideale situatie gecreëerd om gewenst gedrag aan te leren.

TOPspel zorgt op deze manier dat de leerkrachten ondersteuning krijgen die ze vragen en ook de noodzaak om de kinderen van kleins af aan deze vaardigheden aan te leren die hen beschermen van allerlei problemen, depressie, drugsmisbruik, ...

3.2.2 Telefonisch gesprek Geertje Leflot - onderzoekster TOPspel

Effectenonderzoek

Geertje Leflot, onderzoekster aan Thomas More Antwerpen, hoogleraar toegepaste ontwikkelingspsychologie. Leflot en Colpin ontwikkelden deze methode voor het lager onderwijs in samenwerking met team preventie van De Sleutel (2017). Tijdens dit gesprek met Geertje Leflot heeft zij het effectenonderzoek uitgelegd aan mij. Ik wil weten hoe ze het effectenonderzoek heeft opgebouwd, hoe het in zijn werking gaat. Alsook of er al cijfers bekend zijn met de effecten ervan. Ik ga eveneens vragen of er een methode zoals TOPspel voor kleuters in ontwikkeling is. Het gesprek ga ik vrij spontaan voeren met de voorgaande vragen die ik heb opgeschreven. Zo kan ik mijn specifieke vragen stellen en bijkomende vragen stellen moest dat nodig zijn.

Bij TOPspel hebben ze een Quasi experimenteel onderzoek gedaan. Bij 10 lagere scholen van het 1-6de leerjaar. 5 scholen moesten TOPspel toepassen en 5 controle scholen moesten gewoon doen wat ze anders deden. Het onderzoek werd gedaan in het schooljaar 2014 – 2015.

Hoe is het effectenonderzoek opgebouwd, hoe gaat het in zijn werking?

1. In september werd er **een pre – meting** gedaan:
Voor TOPspel werd toegepast.
 - De beginsituatie observeren.
 - Alle scholen worden geobserveert.
2. In februari werd er **een tussentijdse meting** gedaan:
TOPspel werd al toegepast.
 - In alle scholen werden gegevens verzamelt
3. Op het einde van het schooljaar werd er **een post – meting** gedaan:
TOPspel werd toegepast.
 - De gegevens werden verzamelt van alle scholen over 1 schooljaar.

Uit de verzamelde gegevens van het onderzoek, bleek het effectief te zijn maar de motivatie was niet onder controle te houden. Met motivatie bedoelde ze in deze context, persoonlijkheid, vaardigheden, het programma, ...

Wat gingen jullie onderzoeken?

Tijdens het onderzoek gingen ze het gedrag van de kinderen, het klasmanagement en het klasklimaat nagaan. Alsook nagaan hoe de evolutie van de leerkrachten en leerlingen zijn en met die resultaten van de verzamelde gegevens gingen ze vergelijken met de controleklassen. Met andere woorden gingen ze onderzoeken of deze ontwikkeling anders was tussen de controleklassen en TOPspelklassen.

Wat was de vaststelling na het onderzoek?

Uit de resultaten van het onderzoek zie je dat het pest gedrag verbeterd is alsook de relaties onderling. Een derde verbeterd punt is dat de leerkrachten de orde beter kunnen handhaven.

Zijn er al cijfers bekend zijn met de effecten ervan?

Ja, in de maand oktober van 2017 kan je een artikel vinden en lezen in het tijdschrift Caleidoscoop over het effectenonderzoek van TOPspel.

Is er een methode zoals TOPspel voor kleuters, in ontwikkeling?

Op dit moment is er nog geen sprake van een gelijkaardige methode voor kleuters in ontwikkeling. Het klinkt wel interessant om over na te denken.

3.2.3 Interview⁸

Met het interview wil ik de ervaringen van de leerkrachten te weten komen. Ik ga een leerkracht van het eerste leerjaar interviewen, ze heeft ook ervaring met TOPspel in het derde leerjaar. De leerkracht geeft les in de School Boxbergheide te Genk waar ik haar zal interviewen over de methode. Ik wil te weten, hoe zij de methode gebruiken tijdens de lessen en in klas. Hoe zo'n training verloopt bij leerkrachten. Ik was ook nieuwsgierig naar de ouderbetrokkenheid en hoe de TOPbriefjes worden gebruikt. Ik hoopte met dit interview een beter beeld te krijgen van wat de leerkrachten met TOPspel doen in de klas.

Plaats:	Boxbergheide te Genk
Datum:	Vrijdag 10 november 2017
Tijdstip:	11u40
Opmerkingen:	De leerkracht heeft ervaring met TOPspel in het eerste leerjaar en derde leerjaar
Doel:	Meer te weten komen over TOPspel door middel van een leerkracht die al ervaring heeft met TOPspel.

- **Aanleiding: Waarom de keuze Topspel**

- **Leerkracht**

1. Op welke manier ben je in contact gekomen met TOPspel?

In een conferentie waarbij ze de doos hebben uitgelegd, deze conferentie werd georganiseerd door de directie.

2. Wat was de aanleiding?

Er is een doorlichting geweest waarbij de kleuterblok de ontwikkeling van oriëntatie op de wereld moest verbeteren. Het lager onderwijs heeft van de doorlichting geen verbeterpunten gekregen, dus hebben ze gekozen om TOPspel te implementeren.

De school zet sterk in op zorg, zodat iedereen kan geholpen worden, want niet ieder kind is hetzelfde. We gaan altijd op zoek naar middelen om het kind te helpen.

3. Had je kinderen in de klas met beginnend probleemgedrag?

Elke klas en school heeft dat wel heeft in zekere mate en met het m-decreet kan dat ook bijna niet anders.

- **Schoolteam**

4. Was het een bewuste keuze van het schoolteam?

Ja, de kleuterblok moest de ontwikkeling van oriëntatie op de wereld verbeteren en het lager heeft gekozen om TOPspel te implementeren.

- **Training/ hoe voorbereiden op het gebruik**

5. Hebben alle leerkrachten de training gevolgd? Enkele leerkrachten of als team?

Tijdens de conferentie werd de training gegeven aan alle leerkrachten van het lager onderwijs. Tijdens die middag van de conferentie is er iemand aangeduid van onze school zelf, die controleert of we TOPspel nog spelen.

6. Wat was de meerwaarde van de training?

Je woordenschat positiever maken. Bv. niet roepen, maar zeg dan liever flink dat je stil bent! Alles anders verwoorden.

⁸ Zie bijlage nr. 1.6: Interviewvragen

Een andere meerwaarde is dat ze vertellen hoe het precies in zijn werk gaat: eerst moet je in de klas aan het begin van het schooljaar een verhaal vertellen. Ook hoe dat je complimenten kan geven, hoe dat ze minuten kunnen sparen en als laatste wat de beloningen inhouden en wanneer je best een onmiddellijk of uitgestelde beloning kan geven.

- **Gebruik**

7. Hoe gebruiken jullie het TOPspel momenteel?

Drie momenten per week moeten we inplannen tijdens onze lessen. We mogen zelf kiezen en ook meerdere keren het spel spelen kan ook.

Tijdens de moeilijke lessen gaat het moeizamer en ook de kinderen van het eerste leerjaar stellen voortdurend vragen. Bij een derde leerjaar gaat dat beter die moeten niet onmiddellijk hun probleem oplossen.

8. Gebruiken jullie het als klasleerkracht, zorgjuf, ... ?

Alle leerkrachten van het lager onderwijs gebruiken de methode. De zorgjuf gebruikt enkel de principes dit omdat de groepen te vaak wisselen. De tijd is er niet voor om het TOPspel volledig te kunnen spelen.

9. Passen jullie dit dan toe op alle kinderen of slechts op een deel van de kinderen?

We doen dit altijd met de hele klas en nooit met aparte kinderen.

10. Passen jullie dit toe in alle klassen? Van het 1ste tot het 6de leerjaar.

Je gebruikt bij eerste leerjaar de makkelijke regels bv. stil zitten en dan ga je dit opbouwen. Zodat je in het zesde leerjaar moeilijkere klasregels kan gebruiken bijvoorbeeld tijdens de groepswerken.

- **Ervaringen van de leerkracht en het team**

11. Wat zijn je persoonlijke ervaringen over TOPspel? (positief/negatief)

a. Zou je enkele voordelen en nadelen kunnen vertellen?

(De leerkracht praat voor alle leerkrachten in het lager.)

Een voordeel is dat ze het allemaal fijn vinden en tijdens het TOPspel heel geconcentreerd zijn.

Een nadeel heb ik niet en bij de collega's heb ik ook niets negatief gehoord over TOPspel.

- **Reflectie van de leerkracht**

12. Is het realistisch om alle pijlers toe te passen in de praktijk?

Ja, ik gebruik het zoals in de training is geleerd. Maar ik gebruik er wel eens extra middeltjes, zoals een beloningskaart (ze doet dit buitenuit).

13. Is TOPspel preventief genoeg volgens u?

Nee, we spelen het daarvoor niet vaak genoeg, zeker niet voor degene die het al vertonen in sterke mate. Dit hangt ook van andere factoren af zoals ouders, cultuur, graad, ...

- **Ervaringen van de kinderen**

14. Weet je wat de ervaringen zijn/waren van de kinderen tijdens de TOPspelperiode?

Ze vinden dit heel leuk en als ze een compliment krijgen zie je dit. Ook naarmate het schooljaar vordert heeft dit nog steeds een heel groot effect, aldus de leerkracht.

- **Kleuters**

15. Passen de kleuterleerkrachten enkele dingen van TOPspel toe bij de kleuters?

Nee, ze hebben de training niet gevolgd. Hun focus lag op het verbeteren van de doorlichtingspunten.

16. Is het realistisch om de vereenvoudiging van dit spel te gebruiken bij de kleuters?

Ja, het moet alleen anders aangepakt worden zoals de groepsindeling, organisatie, beloningen, eenvoudige regels maken. Je moet goed nadenken over hoe ze complimenten kunnen geven aan elkaar.

17. Vindt u en de leerkrachten van de kleuterblok dat de kleuters nood hebben aan een soortgelijke methode als TOPspel?

Een leerkracht van de kleuterblok, vertelde dat ze er wel nood aan hadden. Dit kan alleen maar bevorderend zijn voor de kleuters volgens haar.

18. Hoe werken jullie aan moeilijkgedrag bij kleuters?

Ze gebruiken geen TOPspel maar wel het positieve bekrachtigen word uitgedragen door de school. Ze gaan opzoek naar allerlei middeltjes, die eventueel kunnen helpen zoals een beloningssysteem bijvoorbeeld.

- **Ouders**

19. Hoe worden de ouders betrokken met TOPspel?

a. Lukt dit?

Ja, tijdens de infoavond en aan het bureel worden de TOPklassterren opgehangen zodat de ouders dit kunnen zien. Ze krijgen ook een TOPspelbrief mee en wanneer de ouders terug schrijven dan krijgt de klas een TOPspel minuut ervoor in de plaats.

b. Heeft het een meerwaarde?

Ja, toch wel de ouders krijgen een inkijk in de klas en kunnen samen volgen met wat er in de klas gebeurt. Wanneer hun kind er dan iets over vertelt tegen zijn ouders kunnen ze mee volgen. Sommige kinderen zijn ook best wel trots dat ze zo flink zijn geweest en dan kunnen die succeservaringen meedelen met hun ouders.

20. Hoe betrek je ouders die geen interesse tonen?

We laten dit aan de kant en beklemtonen de ouders die wel iets terug schrijven.

- **Effecten**

21. Merk je een effect in de klas? Waaraan merk je dit dan?

Ja, want de kinderen krijgen een beloning en daarna vervalt het gedrag van tijdens TOPspel en dan zeggen de leerkrachten weleens dat ze flink moeten zijn zoals tijdens TOPspel.

22. Zie je ook effect in andere contexten? Bv. de speelplaats, ...

De kinderen onderling zijn behulpzamer en de meeste staan mooi in de rij na de tweede bel.

23. Merk je als leerkracht een effect bij jezelf?

Ja, je moet nadenken hoe en wat je zegt. Je moet aan TOPspel denken en het echt inplannen. Je wordt constant bij de pinken gehouden door het uitgekozen schoolteam om het niet vergeten te spelen.

24. Hoe is de klassfeer na een TOPspelperiode? (verbeterd of hetzelfde)

De kinderen moeten ontladen door even te bewegen of ze krijgen meteen een beloning.

25. Hebben jullie een effect gemerkt op de 3 factoren van het effectenonderzoek? (pestindicatoren – relaties onderling – klasmanagement)

Ja, het klasmanagement is veel efficiënter en de kinderen kunnen beter met elkaar omgaan, er zijn minder ruzies. Over de pestindicatoren heb ik nog niet veel gehoord bij de collega's.

TIP/TOP en valkuilen!

26. Heb je nog tips voor mij in verband met TOPspel en mijn project?

- *Het gaat een uitdaging zijn om te werken in groepsverband.*
- *Een tijd afspreken maar niet zichtbaar zetten en iets dat geluid maakt.*
- *De tijd niet te lang afspreken.*
- *Geef de sterren ook al in het begin van het spel.*

27. Kan je 5 positieve elementen geven waarom een leerkracht met TOPspel aan de slag zou moeten gaan?

1. *Het zorgt voor een positieve Klassfeer.*
2. *De kinderen zijn heel geconcentreerd.*
3. *De afsproken klasafspraken verwijzen naar andere lessen.*
4. *De meeste beloningen zijn bewegingstussendoortjes.*
5. *Als leerkracht worden een positieve draai geven.*

28. Kan je ook enkele valkuilen geven die je hebt meegemaakt of hebt gehoord van collega's?

Tijdens TOPspel is het rustig en dan volgt de beloning maar wees bewust van na het spel. Ik bedoel tijdens de andere uren dat je TOPspel niet speelt. Ze gaan misschien niet direct rustig zijn want ze krijgen geen beloning, dan moet je zeggen dat ze dat tijdens TOPspel ook konden bijvoorbeeld.

3.2.4 Observaties

Ik heb de kans gehad om in de school Boxbergheide te Genk 3 klassen van het eerste leerjaar te mogen gaan observeren tijdens het TOPspel moment. De observatie heb ik gedaan op een vrijdag 10 november '17. Zo kreeg ik een duidelijker beeld van hoe TOPspel nu precies in zijn werk gaat en wanneer het gedaan wordt.

Plaats: Aantal leerlingen: Opmerkingen:	Eerste leerjaar klas 1A 22 kinderen Deze observatie heb ik uitgevoerd tijdens de les Nederlands-schrijven van een leerkracht. Ik heb de stappen van TOPspel genoteerd die ze hanteren in deze klas
<ul style="list-style-type: none">• De juf maant de kinderen tot stilte.• Ze zegt de afgesproken klasregels.<ul style="list-style-type: none">○ We werken in stilte.○ We zitten netjes op onze stoel.○ We vragen het woord door onze vinger op te steken.○ We ruimen alles op.• Ze laat de tijdlijn zien, bij hun is dat een pinguïn en een geluid.• Afspraak: Wanneer de juf klapt met de handen is TOPspel gedaan.• De leerkracht integreert TOPspel in taal (schrijven).• Afspraak: Ze spreekt af met de kinderen dat ze geen minuten gaan spelen maar voor 10 woorden.• De groepjes worden niet gevormd, ze blijven gewoon zitten in de volgorde van de banken.• Ze geeft elke rij kinderen een hoeveelheid sterren gelijk aan het aantal kinderen in de rij.• De kinderen moeten met hun klikklak boekje een woord vormen met een beginletter dat de juf zegt. Vb. beginletter J• De kinderen die klaar wachten tot iedereen een woord heeft gevonden.• De juf duidt een kind aan en het woord is Jas dat is het eerste woord.• Nadat ze een woord hebben gevormd mogen ze het woord dat de juf op bord heeft geschreven in hun eigen schriftje schrijven. Dit doen ze totdat ze 10 woorden hebben gevonden.• Ze geeft gedurende het spel complimenten aan de kinderen.<ul style="list-style-type: none">○ Een dikke duim voor diegene die met hun poep op de stoel zitten.○ Fijn dat het zo stil is.• Ze neemt in stilte de ster af en negeert het negatieve gedrag.• Bij het einde van TOPspel hebben alle groepen een ster over en trekt de juf een kaartje met een beloning op.• De beloning is 'wie is het' maar dan een eigen variant waarbij de kinderen, de foto's spelen. • De kinderen zijn dolenthousiast.• De leerkracht neemt haar tijd om TOPspel te spelen.	
Plaats: Aantal leerlingen: Opmerkingen:	Eerste leerjaar klas 1B 23 kinderen

	Deze observatie heb ik uitgevoerd tijdens de les wiskunde-splitsen van een leerkracht. Ik heb de stappen van TOPspel genoteerd die ze hanteren in deze klas.
<ul style="list-style-type: none"> • De juf overloopt de beloningen en de kinderen kiezen er een door te stemmen. • De juf deelt de sterren uit 1 ster per kind krijgt het groepje. • De tijd wordt afgesproken op de klok. • De juf herhaalt de regels. <ul style="list-style-type: none"> ○ We werken in stilte. ○ We zitten netjes op onze stoel. ○ We vragen het woord door onze vinger op te steken. ○ We werken aan taak en laten anderen werken. ○ We luisteren naar elkaar. • Ze gebruikt TOPspel tijdens de wiskunde les-splitsen. • De kinderen moeten de voorbeeld oefeningen op het bord volgen. • Wanneer de juf een antwoord wil duidt ze een kind aan, iedereen schrijft de oplossing in zijn boek. • Na de voorbeeld oefeningen met de juf mogen ze zelfstandig proberen de oefeningen op te lossen. • Elke keer de juf een ster afneemt, geeft ze een compliment aan een andere groep. • Wanneer TOPspel gedaan is heeft iedere groep nog een ster en volgt de gekozen beloning. • Ze doen wiskunde verder maar je ziet en hoort dat ze luider zijn wanneer TOPspel gedaan is. • De kinderen kijken niet voortdurend op de klok. • Sommige kinderen gaan er echt in op, wanneer de juf stil zijn zegt gaan ze enkel fluisteren en ze steunen de groep. 	

Plaats: Aantal leerlingen: Opmerkingen:	Eerste leerjaar klas 1C 17 kinderen Deze observatie heb ik uitgevoerd tijdens de les wiskunde-splitsen van een leerkracht. Ik heb de stappen van TOPspel genoteerd die ze hanteren in deze klas.

- De kinderen krijgen hun wiskunde boek.
- De juf geeft uitleg aan de kinderen, hierna herhaalt ze de regels.
 - We werken in stilte.
 - We zitten netjes op onze stoel.
 - We vragen het woord door onze vinger op te steken.
 - We werken aan taak en laten anderen werken.
 - We luisteren naar elkaar.
- Ze bepalen de tijd op de klok (10 minuten).
- Elke groep krijgt zeven sterren ongeacht het aantal kinderen in de groep.
- Ze gebruikt TOPspel tijdens de wiskunde les-splitsen.
- De kinderen moeten de opdrachten op het bord volgen en naar de juf luisteren.
- De juf begint niet vooraleer het stil is en herhaalt de regels nog een keer.
- Wanneer de juf een antwoord wil duidt ze een kind aan, iedereen schrijft de oplossing in zijn boek.
- Na de voorbeeld oefeningen met de juf mogen ze zelfstandig proberen de oefeningen op te lossen.
- De juf geeft complimenten en neemt sterren af en negeert het negatieve gedrag.
- De klok staat op 10 minuten en iedere groep heeft nog sterren over.
- Ze krijgen een beloning, een verhaal voorlezen.

- Degene die tijdens TOPspel stil waren, waren na TOPspel aan het praten.
- De juf vindt dat TOPspel niet evident is om met elke les te doen. Het wiskundige splitsen is nieuw en moeilijk. Ze stellen vragen die direct opgelost moeten worden waardoor het sneller rumoerig wordt.

3.3 Deelvraag 3

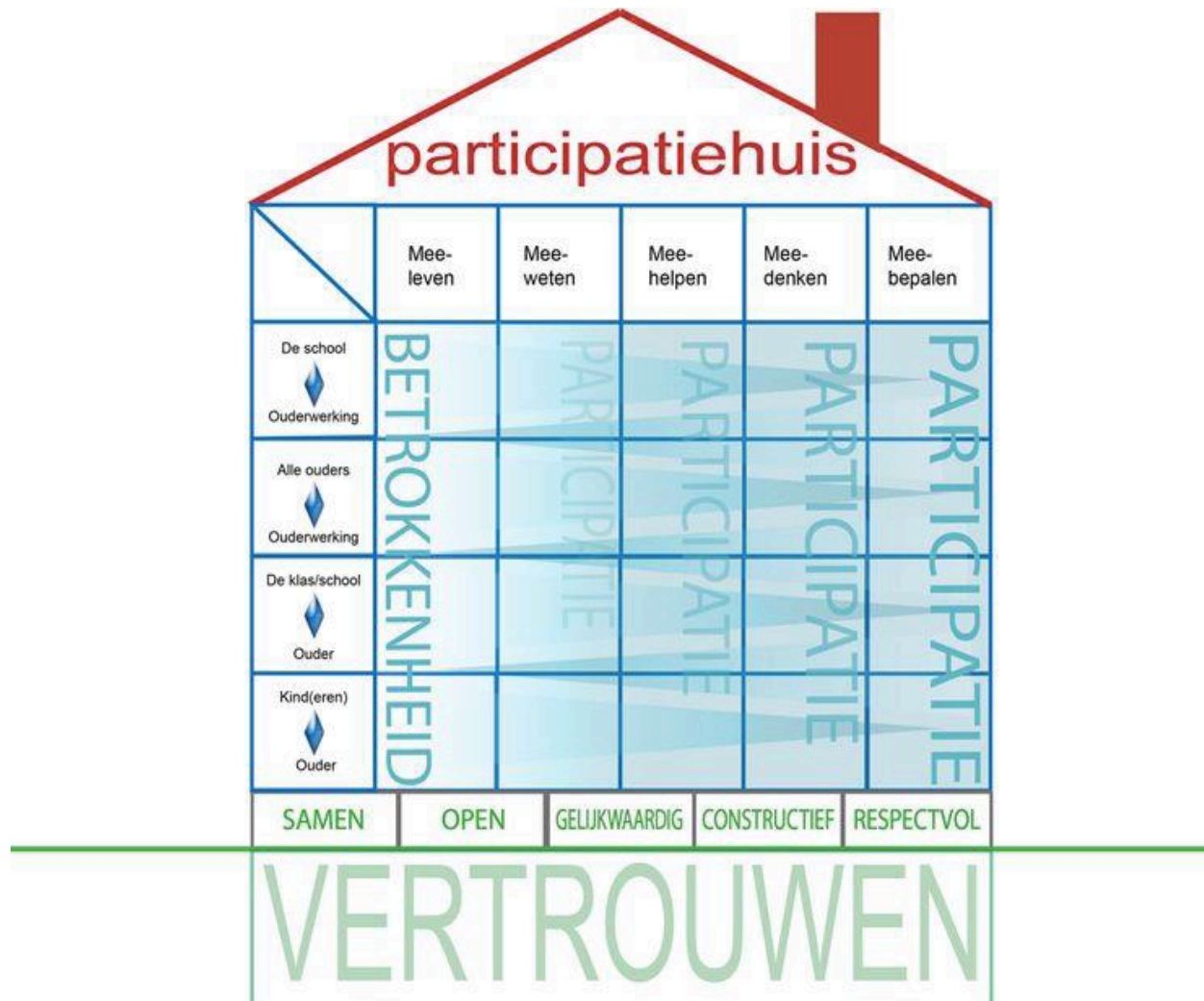
- **Op welke manier kan je ouders betrekken bij het klas- en schoolgebeuren?**

Om de derde deelvraag te beantwoorden heb ik een literatuuronderzoek gedaan. Ik heb hier het participatiehuis beschreven en ook enkele voorbeelden erbij gegeven. Daarnaast heb ik ook een gesprek gehad met een ervaren kleuterleerkracht van het eerste kleuterklasje, die mij enkele tips heeft gegeven i.v.m. de ouderbetrokkenheid en ouderparticipatie.

3.3.1 Literatuurstudie m.b.t. ouderbetrokkenheid en ouderparticipatie?

Ouderbetrokkenheid is wanneer de ouders dingen doen waaruit blijkt dat ze zich ook verantwoordelijk voelen voor de schoolse ontwikkeling van hun kind. Dit gebeurt het meeste thuis. Niet enkel de leerkracht maar ook de ouders zijn verantwoordelijk voor de ontwikkeling van het kind. Als beide samenwerken, vormt dit een sterk team waardoor het kind beter groeit in zijn ontwikkeling. (Vries, 2004)

Ouderparticipatie is wanneer ouders deelnemen aan activiteiten op school of deze organiseren. Het gaat hier dus over vrijwilligerswerk dat de ouders doen. Ouders kunnen ook in het bestuur zitten van een oudervereniging. (Vries, 2004)

Op de vorige pagina zien we het participatiehuis, dat ouderbetrokkenheid en ouderparticipatie visueel duidelijk maakt. In het participatiehuis zijn drie actoren die elkaar wederzijds moeten vertrouwen: de ouders, de leerling en de school. Het fundament van het participatiehuis wordt gevormd door de vijf bouwstenen: samen, open, gelijkwaardig,

constructief en respectvol. Deze zijn nodig voor een goede interactie met elkaar. In de verschillende kamers van het huis staat de wisselwerking tussen de verschillende actoren.

Het participatiehuis illustreert de evolutie van ouderparticipatie, vorm gegeven vanuit een steeds groeiende ouderbetrokkenheid, gebaseerd op vertrouwen. De overgang van ouderbetrokkenheid naar ouderparticipatie is niet strikt af te bakenen, ouderbetrokkenheid is wel de voorwaarde tot ouderparticipatie.

Het is de taak en de uitdaging van de school om alles in het werk te stellen opdat leerlingen en ouders zich goed voelen op school. Ouders voelen zich het meest gewaardeerd als er wederzijds respect is en als ze worden gewaardeerd als positief kritische bondgenoten. Scholen moeten een beleid voeren waar plaats is voor een relatiecultuur, zowel formeel als informeel. Een laagdrempelige cultuur op school is goed om de ouders zich welkom te laten voelen.

Als je wil werken aan ouderbetrokkenheid moet je weten dat de leefwerelden van de gezinnen verschillen met de leefwereld waaruit de leraren komen.

Het participatiehuis als kijkwijzer helpt om ouderbetrokkenheid en ouderparticipatie op school in beeld te brengen. Het helpt als werkinstrument om de reeds genomen initiatieven te kaderen en aandacht te vestigen op eventuele werkpunten.

3.3.1.1 Voorbeelden van de kamers van het participatiehuis

Ouders kunnen meeleven met wat er op school gebeurt maar ze kunnen ook mee verantwoordelijkheid opnemen. In volgende voorbeelden per niveau wordt dit duidelijk.

Meeleven doe je vooral als betrokken ouders. Een luisterend oor bieden bij je kind, kinderen op tijd naar school brengen, de school en ouders moeten openstaan voor elkaar en aanvoelen welke noden, vragen en verwachtingen er zijn van alle ouders.

Voorbeeld 1: In de kamer 'ouder-kind/meeleven' toont de ouder belangstelling door vragen te stellen zoals: 'Wat heb je gedaan op school?'.

Meeweten evolueert licht naar ouderparticipatie toe. Hier wordt verwacht dat iedereen op de hoogte gehouden wordt van activiteiten die met de kinderen hebben te maken. Bijvoorbeeld via een schoolkrant via smartschool, ...

Voorbeeld 2: In de kamer 'ouder-de klas-de school/meeweten' kunnen de ouders de schoolkrant of school website raadplegen.

Meehelpen klinkt al participerend voor de ouders. De ouders volgen de agenda op van hun kind, ze zijn leesmama of lees papa, geven mee vorm aan het schoolfeest.

Voorbeeld 3: In de kamer 'ouderwerking-alle ouders/meehelpen' kunnen de ouders meehelpen tijdens een openklassendag.

Meedenken is de voorlaatste stap naar het volledig ouder participeren toe. De ouders gaan hier hun kind motiveren, een ouderbevraging invullen, meedoen bij het antipestbeleid en gebruik maken van de ideeënbus.

Voorbeeld 4: In de kamer 'ouderwerking-de school/meedenken' kunnen de ouders deelnemen aan de oudervereniging.

Meebepalen is de laatste stap naar ouderparticipatie toe. De ouders gaan ingaan op de uitnodiging van de klassenraad, de leerkracht kan de expertise van de ouders aanwenden, ouders nemen deel aan de schoolraad, en tenslotte de organisatie van de ouderwerking zelf.

Voorbeeld 5: In de kamer 'ouder-de klas-de school/meebepalen' kan een ouder die architect is meedenken over hoe de school, de speelplaats opnieuw kan inrichten. (Ouderbetrokkenheid, 2017)

Volgens de bron, de Vereniging Big Picture Nederland onderwijs en samenleving, lijken sommige vormen van samenwerking geen enkel effect te hebben, dit zowel niet negatief als

positief. Dit betreft vooral vormen van formele samenwerking, zoals het helpen op school, het bezoeken van ouderavonden en het participeren in raden of commissies.

Ook zijn er vormen van samenwerking tussen de school en de ouders die juist negatieve effecten hebben. Zo kan het benadrukken van discipline en structuur, druk uitoefenen om te presteren en overmatige controle blijken negatieve effecten te hebben op prestaties van kinderen. Uit de bron blijkt dat 'negatief gekleurd' contact tussen de ouders en de school een negatief effect heeft op het zelfvertrouwen, de betrokkenheid en intrinsieke motivatie van de kinderen. (Eck, Heemskerk, Klaassen, & Vreugdenhil, 2013)

3.3.2 Een adviserend gesprek

Om mijn handleiding goed doordacht te krijgen ben ik een ervaren kleuterleerkracht van de eerste kleuterklas om advies gaan vragen m.b.t de ouderbetrokkenheid. Dit deed ik heb haar thuis op 22 december '17

- Wat is haalbaar en wat niet van deze activiteiten?
Alle activiteiten lijken haalbaar, ik zou zeker inzetten op de sociale media en een site.
- Wat kan ik beter doen?
De ouders zou ik persoonlijk nog meer in de klas halen, dit door hen in het begin van het schooljaar goed te informeren. Tijdens de infoavond(en) kan je laten zien en vertellen wat de ouders kunnen doen en wanneer. Je kan dan een brief meegeven met data die ze dan kunnen aanduiden om in de klas te komen helpen.
- Hoe zou zij de handleiding zien m.b.t de ouderbetrokkenheid?
Ik zou duidelijke communicatie brieven voorzien. Alsook een muurkrant op het raam met een verwijzing naar de site. Een knuffelpop of handpop meegeven als de ouders aangeven dat hun kind nood heeft om bijvoorbeeld te praten maar niet wil met de ouders dan kan de pop daar hulp in bieden. Stel een aantal tips op om de ouders te helpen. Ga persoonlijk naar de ouders om iets te vertellen of te vragen, dit vinden ze beter dan een brief.
- Kan je misschien enkele tips meegeven i.v.m. de ouderbetrokkenheid?
 - *Wees duidelijk tijdens de infoavond, werk met prenten zodat de ouders weten wat je gaat doen en wanneer ze kunnen komen naar de klas.*
 - *Ga persoonlijk naar de ouder(s) toe om iets te vragen of te zeggen.*
 - *Zet sterk in op sociale media, een klasblog en/of een site.*
 - *Breng niet alleen de ouders maar ook de grootouders, broers, zussen, ... in de klas.*
 - *Doe activiteiten waarbij de ouders iets kunnen doen met hun kind. Zoals een wandeling en het bos of een rondleiding bij een brandweerkazerne van een papa, ...*

3.4 Deelvraag 4

- **Wat is de waarde van rust in de kleuterklas?**

3.4.1 Literatuurstudie m.b.t. rust in de kleuterklas

Door de steeds drukker worden maatschappij zijn er al onderzoeken geweest naar rustelementen voor de mens zoals mindfulness, yoga, relaxatiemuziek, snoezelen en vele andere methodes. Volgens het artikel van Het Nieuwsblad⁹ (Snick, 2017) en Het Belang van Limburg¹⁰ (Belie, 2017) is tot rust komen even belangrijk als schrijven en rekenen. De basisschool Sint-Gerolf in het Oost-Vlaamse Merendree en de kleuterschool De Gulleboom gelegen in het West-Vlaamse Gullegem vinden het hun taak om de kinderen weerbaar te maken voor de steeds drukker wordende maatschappij. (Snick, 2017) Ze leven in een wereld waar ze opgelegd worden wat te doen en hun leven wordt vaak geleefd voor hen. In de materialistische, competitieve wereld van vandaag zijn ze vaak het onderwerp van gelijkaardige stressfactoren en spanningen als volwassenen. Ze worden geconfronteerd met een grote hoeveelheid aan informatie, zijn vaak het slachtoffer van frustraties en woede van anderen en ervaren moeilijkheden om hun problemen te uiten. Ze ervaren dikwijls negatieve emoties en dit op een intensievere manier dan volwassenen.

Yoga betekent: *Een proces van Bewustwording, waarbij de technieken niet als doel maar als middel worden gebruikt. Niet het resultaat, maar de beleving en de ervaring is het belangrijkste.* (encyclo.nl, 2007)

Meditatie betekent: *het is eeuwenoude leer uit India die zegt hoe je met ademhalingsoefeningen en concentratie je lichaam en geest kunt ontspannen.* (woorden.org, 2016) *volgens een andere bron is meditatie is een concentratieoefening met als doel inzicht te verkrijgen en de geest te versterken. Er zijn allerlei manieren beschreven om te mediteren: iemand kan zich bijvoorbeeld concentreren op de eigen ademhaling, op een bepaald voorwerp, of op het zingen van matra's, woorden of geluiden die steeds worden herhaald.* (encyclo.nl, 2018) Het doel is altijd om innerlijk tot rust te komen, om de innerlijke vrede te vinden. (encyclo.nl, 2007)

Mindfulness betekent: *bewust aandacht geven aan wat er hier en nu is (gedachten, gevoelens, lichamelijke sensaties, ...) zonder te oordelen.*

Mindfulness is een wetenschappelijk onderbouwde aandachtstraining die je beter leert omgaan met stress, slapeloosheid, piekeren, depressie, burn-out, pijn, ... maar stimuleert ook de creativiteit en verbetert de communicatie. (itam - institute for training of attention and mindfulness, 2015)

Het toepassen van mindfulness bij kinderen zou natuurlijk zijn en hoe jonger het kind, hoe evidentier dit is. Kinderen staan vaak veel dicht bij ervaringen van mindfulness dan volwassenen en ze ervaren het veelal diepgaander. Het is bijvoorbeeld zo dat kinderen zich meer kunnen focussen op het heden dan volwassenen. Jonge kinderen leven in het moment en reageren emotioneel op de onmiddellijke omstandigheden om het dan snel weer los te laten en verder te gaan naar de volgende ervaring. De manier waarop kinderen als een blok in slaap vallen toont aan dat zij het verleden en gebeurtenissen van die dag makkelijk kunnen loslaten. Kinderen moeten de wereld nog leren kennen en elke ervaring is iets nieuws voor hen. Deze 'innerlijke' beginnergeest is een kenmerk van mindfulness. Het heeft te maken met openheid, ontvankelijkheid en bereidheid om te leren. Kinderen bezitten een nieuwsgierigheid die volwassenen lijken verloren te hebben en ze staan meer open voor nieuwe gebeurtenissen en ideeën. De 'innerlijke' beginnergeest is samengaan met de ontdekking van de wereld en vanuit dit oogpunt lijkt mindfulness geschikt voor kinderen.

⁹ Zie bijlage nr. 1.4: artikel Het nieuwsblad – tot rust komen is net zo belangrijk als rekenen en schrijven

¹⁰ zie bijlage nr. 1.5: artikel Het Belang Van Limburg– Yoga maakt mijn zonen stabiel

3.4.1.1 Rust door de klasinrichting

Het doel van het inlassen van rustmomenten in de kleuterklas is uiteraard de kinderen tot rust brengen. Ook kleuters met moeilijk gedrag. Ik bedoel daarmee de innerlijke rust, 'je geest'. Voorbeelden om hierop in te zetten, zijn yoga, mindfulness, snoezelen, ... Daarnaast kan het verminderen van prikkels in de klas, structuur aanbrengen in de kring, het gebruik van rituelen, ... ook helpen om rust in de klas te creëren. Vaak hebben kinderen met weinig structuur in hun omgeving, ruzies thuis, faalangst, concentratieproblemen nood aan rust. Dit kan je merken doordat ze zich onrustig gaan gedragen, zowel in de klas als thuis. Ze gaan ook moeilijk gedrag vertonen wat op zijn beurt weer de klasgenoten en de leerkracht treft. (Winter, 2009)

Professor Peter Barrett en drie dokters Dr Yufan Zhang, Dr Fay Davies en Dr Lucinda Barrett hebben een project gedaan in het Verenigd Koninkrijk. (Barrett P. P., Zhang, Davies, & Barrett, 2015) Dit project ging over de klasinrichting en of dit een positief effect heeft op het leren van de kinderen. Uit grootschalig onderzoek in het Verenigd Koninkrijk, waarbij meer dan 3000 kinderen werden gevolgd, verspreid over 153 klassen in 27 basisscholen. Bleek dat de fysieke kenmerken van de klasinrichting een stevige invloed hebben op de vooruitgang die de kinderen gedurende het schooljaar maakten voor wiskunde, leesvaardigheid en schrijfvaardigheid.

De belangrijkste aanbevelingen die aan schoolteams op dit vlak kunnen worden aangereikt, zijn de volgende:

- **Frisse lucht:** Ramen en/of deuren openen om het lesuur. Onze hersenen presteren veel slechter in mufte ruimtes, en veel beter als ze voldoende voorzien worden van frisse lucht. Regelmatig verluchten draagt ook bij tot het voorkomen van ziektes en gezondheidsproblemen bij kinderen.
- **Natuurlijk licht:** Veel natuurlijk licht in de klas heeft een positief effect op leren. Natuurlijk licht is niet alleen belangrijk voor de zichtbaarheid, maar draagt bij tot een gevoel van natuurlijk welbehagen en comfort bij kinderen.
- **Een aangename temperatuur:** De temperatuur moet in een klas onder controle blijven. Leren gaat minder goed als het te warm of te koud wordt in de klas.
- **Een flexibele klasinrichting:** Klassen/ruimtes die bestaan uit diverse activiteitenhoeken. Waar de werkjes van de leerlingen uitgestald of aan de muur geprikt worden. Waar er ook een ruimte is voor kinderen om tot rust kunnen komen. Een heldere afbakening van de hoeken dragen bij tot een krachtigere leeromgeving en dus ook tot een hogere leerwinst.
- **Persoonlijke klas van kinderen:** Als de klasruimte mee door de kinderen kan worden ingericht en kan worden 'gepersonaliseerd', bevordert dat het leren. Dat kan onder andere door kinderen mee te laten beslissen welke van hun werkjes uitgestald worden, door hun namen/iconen/fotootjes duidelijk zichtbaar te maken. Alsook door de kinderen aan hun klas een echt persoonlijk tintje te laten geven.
- **Niet te kaal, noch overladen:** het klasbeeld mag niet leeg, maar ook niet overvol lijken. Illustraties, wereldkaarten, werkjes van de kinderen mogen duidelijk zichtbaar zijn en aandacht trekken. Een overaanbod waarbij geen enkele centimeter onbenut blijft, doet het positief effect van deze factor weer dalen.
- **Kleur:** Vrolijke kleuren hebben een positief effect op leren, maar ze mogen niet te fel worden, en niet te bleek. Net als bij de aankleding van de klas neemt het effect af bij overmaat of ondermaats gebruik ervan.

Er zijn nog andere factoren die ook positief werken, zoals de nabijheid van natuur (bv. kunnen uitkijken op een tuin) en een goede akoestiek. Dat bleek in dit onderzoek wel bij te dragen tot

leren, maar minder sterk dan de bovenvermelde factoren. (Barrett P. , Zhang, Davies, & Barrett, 2015)

3.5 Deelvraag 5

- **Wat is een leerlijn?**

3.5.1 Literatuurstudie m.b.t. een leerlijn ontwikkelen

Er zijn verschillende beschreven betekenissen van het begrip leerlijn, waarvan de inhoud telkens praktisch hetzelfde wil zeggen.

1. Een leerlijn geeft aan langs welke lijn leerlingen hun begrippen kunnen opbouwen. Deze komen voort uit analyse van leerprocessen. Leerlijnen in de zin van leerstoflijnen geven aan welke leerstof successievelijk wordt behandeld. (nederlands encyclopedie, 2017)
2. Een leerlijn is in het onderwijs in België een uitwerking van de algemene kerndoelen, zoals die door de overheid zijn vastgesteld, naar concrete doelen die omschrijven wat leerlingen moeten kennen en kunnen. (nederlands encyclopedie, 2017)
3. Een leerlijn is een uitwerking van de algemene kerndoelen - zoals die door de overheid zijn vastgesteld - naar concrete doelen die omschrijven wat leerlingen moeten kennen en kunnen. De moderne methodes die wij gebruiken voldoen allemaal aan de kerndoelen en in deze methodes worden de leerlijnen al nauwkeurig beschreven. (nederlands encyclopedie, 2017)
4. Een leerlijn geeft per leergebied aan op welke manier de leerlingen van het startniveau tot de kerndoelen komen. Belangrijke momenten in de leerlijn heten tussendoelen. De leerlijnen zijn een leidraad voor leerkrachten, want daardoor kunnen zij de ontwikkeling van hun leerlingen beter volgen. Ook weten zij op welk niveau de kinderen ongeveer moeten zitten om te voldoen aan de tussendoelen en kerndoelen. De leerlijnen zijn ontstaan toen uit de praktijk bleek dat het voor scholen moeilijk was om de kerndoelen naar de praktijk te vertalen. De leerlijnen geven een praktische invulling aan de algemeen geformuleerde kerndoelen. (kennisplatform voor het onderwijs, 2017)
5. Voor deel- en of vakgebieden en vaardigheden waarvoor wij geen methode gebruiken, bepalen wij zelf de leerlijnen. Zo vinden wij het belangrijk dat kinderen leren presenteren. Hier vindt een duidelijk opbouw plaats door de jaren heen: van het spontaan vertellen in een kring, via een dit-ben-ik-kring naar het houden van een volwaardige spreekbeurt inclusief een Powerpoint. Per schooljaar zijn daar afspraken over gemaakt, zodat de opbouw (leerlijn) duidelijk is. (Lucas Van Leyden; openbare school, sd)
6. In het kader van de initiële opleiding is het leerplan een basisdocument om de toekomstige leerkrachten te oriënteren op het leren en onderwijzen, zowel naar inhoud als naar vorm, in de basisschool van het Gemeenschapsonderwijs. Op schoolniveau is het in de eerste plaats een handreiking gericht op het nastreven van de ontwikkelingsdoelen, het realiseren van de eindtermen en de doelstellingen van het PPGO. Daarnaast is het een leidraad en een werkinstrument voor het ontwikkelen van onderwijsleersituaties, voor het kiezen/ontwikkelen van media, voor het ontwikkelen van de eigen schoolidentiteit en voor zelfevaluatie. In de totaliteit kan het een hefboom zijn om het zelfsturend vermogen van de school te vergroten. (gemeenschapsonderwijs (GO), 1998)
7. Elke school moet de ontwikkelingsdoelen, minimumdoelen op het vlak van kennis, inzicht, vaardigheden en attitudes voor het kleuteronderwijs, bij haar leerlingen nastreven. Elke school heeft de maatschappelijke opdracht de leergebiedgebonden eindtermen met betrekking tot kennis, inzicht en vaardigheden bij de leerlingen te bereiken. Elke school heeft de maatschappelijke opdracht de leergebiedoverschrijdende en attitudele eindtermen bij de leerlingen na te streven. Elk schoolbestuur heeft de

verplichting een leerplan te maken/kiezen voor haar gewoon onderwijs waarin het de doelen formuleert voor haar leerlingen. De keuze van een schoolbestuur van een goedgekeurd leerplan impliceert dat het schoolbestuur rekening houdt met de studielast die volgens de leerplanmakers moet gaan naar de verschillende leergebieden. (Onderwijskoepel Van Steden en Gemeenten (OVSG), 1998)

8. Met de leerlijnen in Zin in leren! Zin in leven! willen we de dagelijkse zorg faciliteren om samenhang in het onderwijsaanbod te realiseren. We hebben daarbij een viervoudige bedoeling:
lerarenteams **inspireren** door ze inzicht te geven in de draagwijdte van elk generiek doel en de eraan verbonden leerinhouden, documenteren van de ontwikkeling van leerlingen met een houvast op basis van referentieperiodes, wat helpt om tot een **verticale samenhang** in de leerlijn te komen, de specificiteit van ontwikkelvelden, ontwikkelthema's en generieke doelen aangeven; op een aantal plaatsen - waar de leerlijnen over de ontwikkelvelden en -thema's heen lopen - helpen verwijsclusters om de **horizontale samenhang** te zien en een referentiekader aanreiken dat, in samenhang met de te verwachten leeruitkomst bij elk ontwikkelveld en -thema, **helpt bij de evaluatie** van de ontwikkeling van leerlingen, bij de evaluatie van de eigen onderwijsaanpak en bij het oriënteren van leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften. (katholiek onderwijs Vlaanderen, 2017)

3.5.2 De ontwikkelingsdoelen en leerplandoelen voor de leerlijn kiezen

Hieronder kies ik, rekening houdend met de pijlers van TOPspel en de door mij toegevoegde waarde van rust, ontwikkelingsdoelen die via het spel nagestreefd (kunnen) worden. Vervolgens concretiseer ik deze selectie van ontwikkelingsdoelen aan de daarbij horende leerplandoelen van de 3 onderwijsnetten.

De legende voor de leerplandoelen:

A = Aanzet, met andere woorden de kleuters moeten het nog niet kunnen.

S = Systematisch, met andere woorden de kleuters moeten het regelmatig aangeboden krijgen.

'Jongste' staat voor de peuters en de kleuters van de eerste kleuterklas.

'Oudste' staat voor de kleuters van de tweede en derde kleuterklas.

Pijler 1 Samen klasregels afspreken

WO MENS, OD 1.11 De kleuters kunnen bij een activiteit of een spel in een kleine groep, controleren of de anderen zich aan de regels houden.	<u>Jongste</u>	<u>Oudste</u>
Leerplandoelen ZILL <ul style="list-style-type: none"> - Socio-emotionele ontwikkeling SErv4 Bewust sociale rollen opnemen die zowel het individueel als het groepsbelang ten goede komen in diverse situaties en contexten. 		S
Leerplandoelen GO <ul style="list-style-type: none"> - WO M 3.1.2.14 Bij een activiteit of een spel in een kleine groep, controleren of de anderen zich aan de regels houden. 		S
Leerplandoelen OVSG <ul style="list-style-type: none"> - WO-MNS-SV-2.12.6 De leerlingen kunnen de regels en de taakverdeling die in de groep afgesproken werden, naleven en controleren of de anderen dit ook doen. 		S

WO MENS, OD 1.10 De kleuters kunnen in concrete situaties met de hulp van een volwassene afspraken maken.	<u>Jongste</u>	<u>Oudste</u>
Leerplandoelen ZILL <ul style="list-style-type: none"> - Ontwikkeling van een innerlijk kompas IKwn2 Gewetensvol en verantwoord handelen 	A	A
<ul style="list-style-type: none"> - Taalontwikkeling TOmn3 Actief deelnemen aan een gesprek 	A	S
Leerplandoelen GO <ul style="list-style-type: none"> - WO M 3.1.2.7 In concrete situaties met de hulp van een volwassene afspraken maken. 		S
Leerplandoelen OVSG <ul style="list-style-type: none"> - WO-MNS-SV-2.12.5 De leerlingen kunnen met hulp van een volwassene regels en een taakverdeling afspreken met het oog op een vlotte groepswerking bij een spel of taak. 		S

WO MENS, OD 1.9 De kleuters kennen en begrijpen omgangsvormen, leefregels en afspraken die van belang zijn voor het samenleven in een groep.	<u>Jongste</u>	<u>Oudste</u>
Leerplandoelen ZILL - Socio-emotionele ontwikkeling SEgb2 Bewust omgaan met gevoelens en behoeften en deze binnen aanvaardbare grenzen uiten. Zelfbeheersing ontwikkelen.	A	A
- SEgb3 Zoeken naar mogelijkheden om, in respect voor zichzelf en de ander, aan eigen behoeften en die van anderen tegemoet te komen.	A	A
- SErv3 Samenwerken met anderen en zo bijdragen aan het realiseren van een gemeenschappelijk doel.	A	S
- SEiv2 De eigenheid en grenzen van anderen respecteren.	A	A
Leerplandoelen GO - WO M 3.1.2.9 Omgangsvormen, leefregels en afspraken die van belang zijn voor het samenleven in een groep verwoorden.		S
Leerplandoelen OVSG - WO-MNS-SC-1.3.5 De leerlingen kennen en begrijpen omgangsvormen, leefregels en afspraken die van belang zijn voor het samenleven in een groep.		S

Pijler 2 Aandacht hebben voor gevoelens en complimenten geven aan elkaar

MUZO D, OD 3.1 De kleuters kunnen eigen belevenissen, ervaringen, gedachten, gevoelens, handelingen verwoorden.	<u>Jongste</u>	<u>Oudste</u>
Leerplandoelen ZILL <ul style="list-style-type: none"> - Muzische ontwikkeling MUge5 Muzische domeinen, hun werkvormen en vormgevingsmiddelen ontdekken, doelgericht kiezen en combineren om zich expressief te uiten. 	A	S
Leerplandoelen GO <ul style="list-style-type: none"> - MV DR 4.3.1.1 Eigen belevenissen, fantasieën, ervaringen, gedachten, gevoelens en handelingen verwoorden. 	A	S
<ul style="list-style-type: none"> - MV DR 4.3.1.2 Emoties herkennen en benoemen. 	A	S
Leerplandoelen OVSG <ul style="list-style-type: none"> - MV-DRA-SB-2.1 De kinderen vergroten hun spreekvaardigheid. (taal) 	S	S
<ul style="list-style-type: none"> - MV-DRA-BV-1.19 De kinderen kunnen op elkaar inspelen door dialogen te improviseren. (reageren). 	S	S

NED S, OD 2.3 De kleuters kunnen spreken over gevoelens als blijheid, angst, verdriet, verwondering.	<u>Jongste</u>	<u>Oudste</u>
Leerplandoelen ZILL <ul style="list-style-type: none"> - Socio-emotionele ontwikkeling SEgb1 Gevoelens en behoeften bij zichzelf en anderen beleven, aanvaarden, herkennen en in taal uitdrukken 	A	S
<ul style="list-style-type: none"> - Taalontwikkeling TOmn2 Een mondelinge boodschap overbrengen. 	A	S
Leerplandoelen GO <ul style="list-style-type: none"> - NED S 1.1.3.33 Op vraag vertellen over gevoelens. 	A	S
<ul style="list-style-type: none"> - NED S 1.1.3.34 Spontaan vertellen over gevoelens. 	A	S
Leerplandoelen OVSG <ul style="list-style-type: none"> - NL-SPR-DV-D03-01-01-02 De leerlingen kunnen gevoelens met één woord benoemen. 	A	S

NED S, OD 2.12 De kleuters zijn bereid om eigen gevoelens en verlangens op een persoonlijke manier uit te drukken.	<u>Jongste</u>	<u>Oudste</u>
Leerplandoelen ZILL - Taalontwikkeling TOtg4 Mondeling en schriftelijk willen en durven communiceren en het nut daarvan inzien.	A	S
Leerplandoelen GO - NED S 1.1.1.2 Bereid zijn de eigen gevoelens en verlangens op een persoonlijke manier uit te drukken.	A	S
Leerplandoelen OVSG - NL-SPR-DV-D05-04-01 De leerlingen kunnen, bij een volgende spreekact, hun tekorten bijsturen lettend op één aspect.		A

WO MENS, OD 1.1 De kleuters kunnen bij zichzelf onderkennen wanneer zij bang, blij, boos of verdrietig zijn en kunnen dit op een eenvoudige wijze uitdrukken.	<u>Jongste</u>	<u>Oudste</u>
Leerplandoelen ZILL <ul style="list-style-type: none"> - Socio-emotionele ontwikkeling SEgb2 Bewust omgaan met gevoelens en behoeften en deze binnen aanvaardbare grenzen uiten. Zelfbeheersing ontwikkelen. 	A	A
<ul style="list-style-type: none"> - SEgb1 Gevoelens en behoeften bij zichzelf en anderen beleven, aanvaarden, herkennen en in taal uitdrukken. 	A	A
Leerplandoelen GO <ul style="list-style-type: none"> - WO M 3.1.1.7 Gevoelens als bang, blij, boos of verdrietig zijn bij zichzelf onderkennen en die op een eenvoudige wijze uitdrukken. 	A	S
Leerplandoelen OVSG <ul style="list-style-type: none"> - WO-MNS-SC-1.1.1 De leerlingen kunnen de eigen gevoelens van angst, blijheid, boosheid of verdriet (h)erkennen, uitdrukken en benoemen. 	S	S

WO MENS, OD 1.3 De kleuters tonen in concrete situaties voldoende zelfvertrouwen in eigen mogelijkheden.	<u>Jongste</u>	<u>Oudste</u>
Leerplandoelen ZILL <ul style="list-style-type: none"> - Socio-emotionele ontwikkeling SErv4 Bewust sociale rollen opnemen die zowel het individueel als het groepsbelang ten goede komen in diverse situaties en contexten. 		S
<ul style="list-style-type: none"> - Ontwikkeling van een innerlijk kompas IKid1 Basisvertrouwen ontwikkelen. 	A	S
Leerplandoelen GO <ul style="list-style-type: none"> - WO M 3.1.1.2 In concrete situaties voldoende zelfvertrouwen in eigen mogelijkheden tonen. 		S
Leerplandoelen OVSG <ul style="list-style-type: none"> - WO-MNS-SV-2.8.4 De leerlingen tonen in concrete situaties voldoende zelfvertrouwen, gebaseerd op kennis van het eigen kunnen. 		S

WO MENS, OD 1.5 De kleuters kunnen bij anderen gevoelens van bang, blij, boos en verdrietig zijn herkennen en kunnen meeleven in dit gevoel.	<u>Jongste</u>	<u>Oudste</u>
Leerplandoelen ZILL - Socio-emotionele ontwikkeling SEiv1 Zich empathisch inleven in anderen, andere standpunten en situaties, zonder de eigen identiteit te verliezen.	A	S
- SEiv3 In het eigen gedrag rekening houden met de gevoelens en de behoeften van anderen zonder zichzelf te verliezen.		A
- SEgb1 Gevoelens en behoeften bij zichzelf en anderen beleven, aanvaarden, herkennen en in taal uitdrukken.	A	S
Leerplandoelen GO - WO M 3.1.1.8 Gevoelens van bang, blij, boos en verdrietig zijn bij anderen herkennen, dat gevoel verwoorden en meeleven in dit gevoel.		S
Leerplandoelen OVSG - WO-MNS-SC-1.2.1 De leerlingen kunnen bij de andere(n) gevoelens van bang, blij, boos en verdrietig zijn, herkennen en meeleven in dit gevoel.		S

Pijler 3 Ouderbetrokkenheid

De doelen die ik formuleer bij deze pijler zijn niet terug te vinden tussen de ontwikkelingsdoelen kleuteronderwijs. Ik heb me hiervoor gebaseerd op de kamers van het participatiehuis.

Meeleven doe je vooral als betrokken ouders. Een luisterend oor bieden bij je kind, kinderen op tijd naar school brengen, de school en ouders moeten openstaan voor elkaar en aanvoelen welke noden, vragen en verwachtingen er zijn van alle ouders.

Meeweten evolueert licht naar ouderparticipatie toe. Hier wordt verwacht dat iedereen op de hoogte gehouden wordt van activiteiten die met de kinderen hebben te maken. Bijvoorbeeld via een schoolkrant via smartschool, ...

Meehelpen klinkt al participierend voor de ouders. De ouders volgen de agenda op van hun kind, ze zijn leesmama of leespapa, geven mee vorm aan het schoolfeest, ...

	Meeleven	Meeweten	Meehelpen
De school ↔ Ouderwerking	Betrokkenheid	Participatie	Participatie
Alle ouders ↔ Ouderwerking			
De klas/ school ↔ ouder			
Kind(eren) ↔ Ouder			

Pijler 4 Rust in de klas

BO MC, OD 1.16 De kleuters kunnen komen tot rustervaringen. ^e	<u>Jongste</u>	<u>Oudste</u>	
Leerplandoelen ZILL - Motorische en zintuiglijke ontwikkeling MZlb3 Bewegingsenergie en spierspanning doseren en tot rust komen.	A	A	
Leerplandoelen GO - BO GVL 6.1.2.1 Schakelen over op een meer ontspannen houding of beweging na een beweging die grote inspanning vraagt.	A	S	
- BO GVL 6.1.2.2 Zijn bereid om een sfeer van rust te creëren.	A	A	
Leerplandoelen OVSG - KL-PO-KTR-10.5 De kleuters kunnen opgelegde relaxatieoefeningen uitvoeren.	A	S	S
- KL-PO-KTR-10.6 De kleuters kunnen de lichaamsdelen afzonderlijk ontspannen.	A	S	S
- KL-PO-KTR-10.8 De kleuters kunnen opgelegde ademhalingsopdrachten correct uitvoeren.	S	S	

LO OD 3.4 De kleuters tonen een rustige aanwezigheid in het eigen lichaam, voelen de eigen grenzen en tonen een vertrouwdheid met de eigenheid van het lichaam.	<u>Jongste</u>	<u>Oudste</u>
Leerplandoelen ZILL - Motorische en zintuiglijke ontwikkeling MZlb3 Bewegingsenergie en spierspanning doseren en tot rust komen.	A	A
Leerplandoelen GO - BO ZC 6.1.1.4 geven eigen mogelijkheden en begrenzingen aan.	A	S
Leerplandoelen OVSG - ZC-SF 3.4 De kleuters tonen een rustige aanwezigheid in het eigen lichaam, voelen de eigen grenzen en tonen een vertrouwdheid met de eigenheid van het lichaam.	A	A

4 Ontwerpen

In dit hoofdstuk 'Ontwerpen' kom ik, vanuit de gegevens die ik in het hoofdstuk 'Verzamelen en analyseren' heb beschreven, tot het ontwerp van mijn spel 'Gedraag je rijk', een vereenvoudiging van TOPspel op kleuterniveau.

Eerst geef ik enkele richtlijnen die de uitwerking van mijn ontwerp mee stuurde, de ontwerpeisen. Hiervoor baseer ik mij op de verkregen antwoorden op de door mij geformuleerde deelvragen van mijn onderzoek, die je kan lezen in het vorige hoofdstuk.

Vervolgens beschrijf ik mijn toepassingen van mijn methode 'Gedraag je rijk' in de praktijk, telkens met een korte reflectie.

De uitgeschreven handleiding van 'Gedraag je rijk', met activiteiten voor de jongste en voor de oudste kleuter, voeg ik in een aparte bundel toe. Deze handleiding vormt mijn uiteindelijke ontwerp en hiermee beantwoord ik mijn onderzoeksvraag 'Preventief werken aan gedragsmoeilijkheden in de kleuterschool aan de hand van de uitwerking van een leerlijn voor alle leeftijden, gebaseerd op de principes van het bestaande TOPspel voor het lagere schoolkind (waaronder ook de betrokkenheid van ouders), en met rust als extra positieve waarde.'

4.1 De ontwerpeisen

4.1.1 Richtlijnen voor het preventief werken

- Wat neem ik mee naar mijn ontwerp?

Preventief werken bij jongere kinderen aan moeilijk gedrag in de klas is een meerwaarde. Op deze jonge leeftijd van de kleuters kan nog veel voorkomen worden. Moeilijk gedrag kan voortkomen uit het niet praten over zijn gevoelens, zowel thuis als in de kleuterklas. De jongste kleuters hebben het nog moeilijk met het zich inleven in iemand anders waardoor ze zich verward, gefrustreerd en onbegrepen voelen, waardoor ze ook moeilijk gedrag gaan vertonen.

Uit de studie van bestaande methodes besluit ik dat een duidelijke handleiding voor de leerkracht met aparte lesfiches zinvol is. Het is belangrijk om bij de peuters te starten met het werken aan (enkele) basisgevoelens. Vervolgens kunnen de gevoelens uitgebreid worden bij de oudere kleuters. Het is een meerwaarde om met poppen, figuren te werken, en ook met boeken (over vriendschap, gevoelens, complimenten geven, praten, ouders).

Ik denk eraan om het idee van de situatiekaarten uit de methode 'Een doos vol gevoelens' te gebruiken. Verder vind ik de boosheidsmeter uit 'Het Stop-programma' interessant. De kwaliteitskaartjes van 'Het kwaliteitenspel' zijn ook een inspiratie om mee te nemen naar mijn ontwerp, net zoals de maskers om te leren luisteren en spreken vanuit het hart.

4.1.2 Richtlijnen voor een leerlijn

- Wat neem ik mee naar mijn ontwerp?

Een leerlijn voor mij is een leidraad voor leerkrachten, bestaande uit algemene doelen en concretisering hiervan, rekening houdend met een opbouw naar leeftijd / moeilijkheidsgraad. Om zo de ontwikkeling van kinderen te kunnen volgen. Een leerlijn is dus opbouwend per doel.

Voor mijn ontwerp zal ik werken rond doelen van het leergebied mens en maatschappij, muzische vorming drama, Nederlands spreken en lichamelijke opvoeding. Ik vertrek vanuit de ontwikkelingsdoelen en zorg naar concretisering van deze ontwikkelingsdoelen in de leerplannen van de 3 onderwijsnetten (GO, OVSG, ZILL).

Voor de pijler rond ouderbetrokkenheid kan ik uiteraard geen ontwikkelingsdoelen en leerplandoelen gebruiken.

4.1.3 Richtlijnen voor het afspreken van de klasregels en voor de activiteiten rond gevoelens en complimenten

- Wat neem ik mee naar mijn ontwerp?

Het doel en de pijlers van TOPspel zijn de fundamenteen waarop ik mijn methode wil baseren.

Een vervolgonderzoek naar de effecten is mogelijk en zinvol indien ik een langere periode in de kleuterklas zou staan en lange tijd zou werken met mijn versie 'Gedraag je rijk'. Omdat de periode van toepassingen in de praktijk kort is, is een onderzoek naar effecten nu niet haalbaar en zinvol. Misschien wel interessant voor een vervolgonderzoek?

Uit het interview over het gebruik van TOPspel in de school in Genk heb ik heel wat tips en valkuilen kunnen halen. Zoals 'zet de timer uit het zicht van de kinderen', 'geef de kinderen de sterren op voorhand', 'bouw de tijd rustig op', 'let op de organisatie', 'vereenvoudig de regels'.

Het werken met TOPspel tijdens de geplande inhoudelijke lessen waren verrassend, dit wil ik zeker ook zelf uitproberen in de kleuterklas.

4.1.4 Richtlijnen voor de ouderbetrokkenheid

- Wat neem ik mee naar mijn ontwerp?

Ik wil de ouders betrekken in mijn ontwerp dat gebaseerd is op de principes van TOPspel. Eén van de principes van TOPspel is immers ook ouderbetrokkenheid. Rekening houdend met 'Het participatiehuis' uit de literatuur, wil ik inzetten op de volgende kamers van het huis: de kamer 'ouder-kind/meeleven', de kamer 'ouder-de klas-de school/meeweten' en de kamer 'ouderwerking-alle ouders/meehelpen'.

Verder wil ik inzetten op een relatiecultuur, zowel formeel als informeel, een laagdrempelige cultuur waarin de ouders zich welkom voelen in de klas.

Duidelijk communiceren met de ouders al vanaf het begin van het schooljaar is belangrijk. Bij het introduceren van een nieuwe methode op school zoals 'Gedraag je rijk' is het zinvol om de ouders onmiddellijk hierbij te betrekken, bijvoorbeeld tijdens een infoavond. Indien je als leerkracht ondersteuning, betrokkenheid wenst van ouders, geef je best de data ruim op voorhand door aan de ouders. Ook sociale media is een geschikte tool om tot ouderbetrokkenheid te komen.

4.1.5 Richtlijnen voor de rust in de klas en bij kleuters

- Wat neem ik mee naar mijn ontwerp?

Een drukker wordende maatschappij is een feit, als leerkracht zou ik daaraan graag in de klas iets willen doen. Daarom ga ik het creëren van rustelementen meenemen naar mijn ontwerp, bijvoorbeeld via yoga, mindfulness, meditatie, massages.

Rust in de klas kan je ook creëren door het zorgen voor een duidelijke structuur in de klas, vaste rituelen, het mijden van overbodige spullen, neutrale kleuren, frisse lucht, natuurlijk licht,

...

4.2 Ervaringen m.b.t het gebruik van mijn ontwerp

In dit onderdeel beschrijf ik de door mij uitgeteste activiteiten in de kleuterklas.

- Tijdens mijn uitgroei stage van 2016-2017 in een derde kleuterklas met 21 kleuters, probeerde ik activiteiten van mijn ontwerp uit m.b.t. de pijler 'klasregels'.

Dit academiejaar (2017-2018) liep ik geen stage meer, maar heb ik toch enkele activiteiten van mijn ontwerp uitgevoerd m.b.t. de pijler 'gevoelens en complimenten' en 'rust'. Ik heb deze activiteiten telkens zowel in een eerste kleuterklas als een derde kleuterklas gegeven.

4.2.1 Korte uitleg werking "Gedraag je rijk"

De vier pijlers staan los van elkaar en kunnen dus apart toegepast worden in de kleuterklas. Maar om het effect bij de kinderen te vergroten is het een aanrader om langere tijd aan alle pijlers te werken. Het doel is ervoor te zorgen dat het (eventueel) moeilijk gedrag bij kinderen vermindert.

De spelregels uitleggen van 'Gedraag je rijk' – werken aan afspraken

Besprek met de kleuters de spelregels van de methode.

- De klas wordt verdeeld in teams.
- We trachten het spel 'Gedraag je rijk' elke dag te spelen. De leerkracht geeft aan wanneer, m.a.w. tijdens welke activiteit, zodat de kleuters weten wanneer ze op het toepassen van de centrale regel moeten letten.
- We bepalen elke week 1 klasregel. Deze regel krijgt een plaatsje in de klas. (Alle klasregels blijven gelden)
- We kiezen samen 2 beloningen.
- Elk team krijgt een aantal sterren op voorhand (1 ster per kleuter). Er wordt ook duidelijk afgesproken wanneer (tijdens welke activiteit) en hoe lang (timer) de kleuters zich aan de klasregel moeten houden.
- Wanneer iemand in de groep de regel overtreedt, neemt de leerkracht een ster weg. De leerkracht zegt verder niets.
- We spelen niet tegen elkaar. Het team dat na de tijd nog minimum 1 ster over heeft, wint en mag de beloning bepalen uit de vooraf bepaalde beloningen voor de hele klas.
- Wanneer alle teams nog minimum 1 ster over hebben na de tijd (timer), zetten we een kruis op 'de kalender'.

Werken met gevoelens en complimenten geven

Het is niet de bedoeling om altijd te werken aan gevoelens van kleuters. Je kan bijvoorbeeld een vast moment in de week een activiteit rond gevoelens en complimenten plannen. En daarnaast hieraan aandacht besteden tijdens een ritueelmoment zoals onthaal en kalenders.

Ouderbetrokkenheid

De bedoeling is om ouders te betrekken bij de klasactiviteiten en bij buitenschoolse activiteiten. Verder kan je ook tips, materialen, ... aanreiken aan de ouders, rond een van de pijlers.

Werken aan rust in de klas

De bedoeling is rustmomenten te creëren voor de kleuters.

Je kan deze activiteiten integreren in een vast moment in de week of er een dagelijks ritueel van maken.

4.2.2 Activiteiten uittesten 2016-2017, derde kleuterklas

Pijler 1 De klasregels samen afspreken

Regel 1: Stil zijn

Vervolgens heb ik de werking van het spel 'Gedraag je rijk' aan de kleuters uitgelegd, waarna ik de regel waarop we gingen letten, zelf bepaalde.

Namelijk: "Stil zijn"

Deze regel hebben we samen getekend. De kleuters van de dag mochten deze tekening ook versieren. En de regel werd in de kring opgehangen.

Omdat het de bedoeling is om het spel te spelen en zich aan de regel te houden tijdens een dagdagelijkse activiteit in de kleuterklas, begon ik met de activiteit "onthaal en kalenders".

De groepjes kregen geen sterren op voorhand. Deze moesten ze verdienen door zich aan de regel te houden voor een bepaalde tijd die op de timer werd bepaald (5 minuten).

De groepjes die de regel goed opvolgden, kregen op het einde van de tijd een ster. Het negatieve gedrag heb ik genegeerd. Na de 5 minuten mochten de groepjes die een ster over hadden, een beloning kiezen voor de hele klas "een spel spelen buiten".

Reflectie:

De kleuters hadden de werking snel door.

De tijd duurde te lang (5 minuten), dit moet best opgebouwd worden. Bijvoorbeeld in het begin 1 minuut en naarmate het beter gaat, kan je richting 5 minuten of langer het spel spelen, naargelang de leeftijd.

De kleuters keken te veel op de timer waardoor ze afgeleid werden. Deze wegzetten zou beter zijn geweest.

Op voorhand de sterren geven, anders hebben ze niks om voor te "vechten".

Regel 2: In een rij staan voor het keuzebord

Tijdens de 2de week van mijn uitgroei stage heb ik, samen met de kleuters, een 2de regel samen afgesproken. We kwamen op deze tweede regel via een 'regelronde' in de kring.

Dit betekent dat elke kleuter om de beurt zelf een regel die hij belangrijk vindt voor de klas en die hij wil introduceren, mag vertellen. Vervolgens kiezen we samen één regel.

De keuze werd 'In een rij staan voor het keuzebord'.

Opnieuw werd de regel getekend en versierd. Deze regel kreeg opnieuw een centrale plaats in de klas. Tijdens het volgende keuzemoment hebben we de regel geoefend, wat betekent dat de verschillende groepjes zich aan de regel moesten houden tijdens

de afgesproken tijd. Elke groep kon een ster verdienen indien hij zich aan de regel hield.

De tijd op de timer werd bepaald (3 minuten). De groepjes die de regel opvolgde kregen op het einde van de tijd een ster. Het negatieve gedrag heb ik genegeerd. Na 3 minuten mochten de groepjes die een ster over hadden, een beloning kiezen voor de hele klas "een verhaal uitbeelden".

Reflectie:

De regelronde werkte goed, iedere kleuter kon zijn mening geven. We hebben via stemming beslist welke regel het zou worden. Dit verliep heel vlot.

Bij de toepassing van de regel, tijdens het keuzemoment, bleken de vooraf afgesproken 3 minuten te kort te zijn. Het kiezen van een hoek, rekening houdend met de nieuwe regel, dus in een rij wachten, duurde langer. Je moet dus als leerkracht de tijd afstemmen op de betreffende regel.

Regel 3: Elkaar helpen

Tijdens de 3de week van mijn uitgroei stage hebben we de 3de klasregel samen afgesproken via een vertelronde in de kring. Een vertelronde is dat de kleuters die iets willen zeggen hun vinger kunnen opsteken en het woord krijgen.

De kleuters kwamen zo tot de regel 'Elkaar helpen'.

Deze derde regel werd gevisualiseerd en opgehangen in de klas.

We spraken af dat de kleuters zich tijdens hoekenwerk aan deze regel zouden houden, dus dat ze die dag elkaar zouden helpen indien nodig.

De groepjes kregen ook nu geen sterren op voorhand. De tijd op de timer kon deze keer niet worden bepaald.

De groepjes die de regel goed opvolgde doorheen de dag kregen op het einde van de dag een ster. Deze groepen mochten ook een beloning kiezen.

Reflectie:

De regelronde/vertelronde misschien vervangen door een andere manier. Bijvoorbeeld door een regelbus te voorzien, waarin de kleuters een 'getekende' regel kunnen 'posten'.

Doordat deze derde regel gold voor hoekenwerk, kon ik geen specifieke tijd instellen. De groepjes konden wel een ster verdienen na het hoekenmoment. Het was moeilijk om de groepjes een ster te geven aangezien ze niet per groepje een hoek moesten kiezen. Dit zou ik vervolgens anders aanpakken door de regel voor de hoeken te laten gelden als ik een groep kleuters ga begeleiden bij een activiteit.

Alle regels gelden vanaf de inlassing gedurende mijn hele uitgroei stage. De groepjes konden enkel sterren verdienen bij het "oefenen" van de regels. Niet bij de andere pijlers dat staat er los van.

4.2.3 Activiteiten uittesten 2017-2018

Pijler 2 Praten over gevoelens en elkaar complimenten geven

- Activiteit 'complimentenposthuis'

Ik heb deze activiteit uitgetest bij de kleuters van het 1ste kleuterklasje met 5 kleuters en de 3de kleuterklas met 8 kleuters. De kleuters kregen elk een doosje dat ze mochten versieren naar wens (muzische vorming beeld). De kinderen moesten ervoor zorgen dat hun naam/kenteken zichtbaar is. Vervolgens plakte ik alle doosjes op elkaar en kregen we een complimentenposthuis. Tijdens de volgende weken kregen de kleuters de kans om elkaar complimenten te geven via het complimentenposthuis. Ik zorgde ook voor een gevoelenshoek in de klas, waar de kleuters iets konden tekenen of schrijven, o.a. via ondersteuning met

kaartjes. Dit konden de kleuters ook in de doosjes steken.

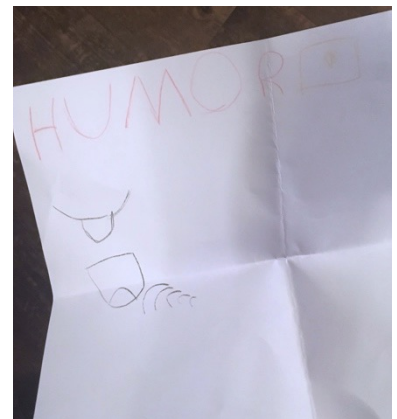
Reflectie - De jongste kleuters hadden het moeilijk om een compliment te tekenen of te kiezen. Aangezien ze niet echt wisten wat een compliment precies inhield.

Reflectie - De oudste kleuters vonden dit niet moeilijk. Voor hun was het complimentenposthuis zeker een meerwaarde. Ze gaven elkaar makkelijker een compliment, waarbij ze niet alleen keken naar het uiterlijk van een kleuter. Ik had ook kaartjes erbij gelegd zodat ze konden 'schrijven' en ook dit lukte goed.

Voorbeelden van de complimenten in de dozen:

1ste kleuterklas

3de kleuterklas

- **Activiteit 'een bol wol gooien'**

De bedoeling is om de bol wol te gooien naar die kleuter die je een compliment wil geven. De kleuter moet eerst de naam roepen van deze persoon en dan pas de bol wol gooien. Wanneer de gekozen kleuter de bol wol heeft gevangen, mag de kleuter die heeft gegooid een compliment geven. Ik heb deze activiteit getest met kleuters van het 1ste en de 3de kleuterklas.

Reflectie - De jongste kleuters vonden dit opnieuw moeilijk.

Reflectie - De oudste kleuters vonden dit de eerste keer moeilijk. Ze wisten niet meteen wat zeggen. Nu was er, verschillend met het complimentenposthuis, geen tijd om na te denken over een compliment. De volgende keren dat we het spel speelden, lukte dit wel telkens beter en beter. De kleuters leren elkaar op deze manier kennen, ze zoeken naar positieve eigenschappen van medekleuter en kijken verder dan het uiterlijk. Ze leren ook luisteren naar elkaar.

Pijler 4 Rust in de klas en bij de kleuters

- **Activiteit 'yoga'**

Ik heb deze activiteit getest met kleuters van het 1ste en de 3de kleuterklas, telkens in een aparte zaal met matjes. Bij de jongste kleuters gebruikte ik rustige muziek, bij de oudste kleuters verliep de activiteit zonder muziek.

We hebben eerst ademhalingsoefeningen gedaan met variaties.

- We ademen door de neus en maken een dikke buik.
- We ademen uit door de mond en maken een platte buik.

Nadien deden we de maangroet. De kleuters moesten een vriendje nemen en achter elkaar gaan zitten. Ze mochten om de beurt tekenen op elkaars rug aan de hand van het volgende versje: 'de maan, de maan, de maan is rond, met 2 ogen, een neusje en een mond!'.

Voor de volgende oefening moesten de kleuters rechtstaan. Ik vertelde opnieuw een versje, deze keer met bewegingen die de kleuters moesten nadoen.

- 'De maan, de maan, de maan is rond.' (armen in een cirkel voor je, armen horizontaal naast je, armen in een cirkel boven je hoofd)
- 'Hij schijnt een lichtje boven de grond.' (armen voor je in een cirkel, je hoofd hangt erboven)
- 'Een halve maan, een hele maan, een halve maan, een hele maan.' (armen 'halve maan' naar links, armen boven je hoofd in een cirkel, armen 'halve maan' naar rechts, armen boven je hoofd in een cirkel)
- 'Maan, waar ben je nu gebleven? Achter de wolken misschien?' (handen boven de ogen, handen voor de ogen)
- 'Dag maan, slaapwel!' (zwaaien en gaan liggen)

Tenslotte moesten de kleuters op de grond liggen met de ogen toe. Wanneer ik de kleuter wakker 'masseerde', mocht hij rustig op het matje zitten.

Als slot zaten we in kleermakerszit met de handpalmen omhoog op de knieën. Ik telde af van tien tot 0, vervolgens mochten de kleuters rustig aan de deur gaan staan.

Reflectie - De jongste kleuters: Het was moeilijk om hen bij de activiteit te houden omdat ze vaak gewoon rustig keken naar mij of naar de andere kleuters. Een speelse aanpak is een voorwaarde. Ik heb gemerkt dat de kleuters na de yoga-activiteit wel rustig waren in de klas. Op deze manier hebben de kleuters kunnen genieten, ze kregen de kans om rustig te worden 'vanbinnen'. Maar de activiteit duurde te lang voor de kleuters.

Reflectie - De oudste kleuters: De omgeving was niet rustgevend genoeg, aangezien de kinderen van het lager onderwijs ook turnen hadden, tegelijk met de kleuters. Muziek maken was ook niet mogelijk, het licht kon niet uit en ik moest luid spreken om boven het geluid van de lagere schoolkinderen uit te komen. De kleuters waren daardoor onrustig, dit was jammer. De oefeningen zelf gingen wel vlot. De clowns van de klas maakten de oefeningen soms belachelijk omdat ze zich niet konden concentreren. Maar er waren veel kleuters die wel hun best deden, deze kleuters vonden het leuk om te doen, alleen vonden ze dat er veel lawaai was. Volgende keer kan ik het beter in de klas doen als er geen (turn)zaal vrij is.

- **Activiteit 'kleutermassage'**

Ik heb deze activiteit getest met kleuters van het 1ste en de 3de kleuterklas, telkens in een aparte zaal en met rustige muziek.

Wanneer de kleuters binnen kwamen, mochten ze op een matje gaan zitten met een vriendje. Ik zong het liedje van 'Hansje pansje kevertje'.

Hans - je pans - je ke - ver - tje die kлом eens op een hek
 neer toen viel de re - gen die spoel - de al - les - weg
 Op kwam de zon, die maak - te al - les droog
 Hans - je pans - je ke - ver - tje die kлом toen weer om - hoog.

(Eigenraam, 2018)

Het vriendje dat zijn hand in lucht stak, mocht zich zo klein maken als een muisje. Het ander vriendje volgde het lied dat ik zong: met de vingers 'wandelen' over de rug van hun vriendje, dan tikkelen (regen) op de rug om dan te glijden met de handen (wegspoelen). Dan mochten ze wrijven om uiteindelijk terug te 'wandelen' met de vingers op de rug.

Reflectie - De jongste kleuters hadden het eerst moeilijk, ze kenden het lied niet goed. Daarom deed ik de bewegingen eerst voor terwijl ze allemaal keken. Eenmaal ze bezig waren en het liedje een aantal keren gehoord hadden, ging het vlotter. De volgende keer misschien een liedje nemen dat ze wel kennen zoals 'Op een grote paddenstoel'. De kleuters genoten van deze activiteit, ze waren nadien in de klas rustig en vroegen om het nog een keer te doen.

Reflectie - Bij de oudste kleuters ging het vlot, ze kenden het liedje bijna allemaal. Ook zij genoten van de activiteit, en waren nadien in de klas rustig. Een langer / moeilijker lied is zeker een optie voor de oudere kleuters.

4.2.4 Aanpassingen activiteiten

Pijler 1 De klasregels afspreken

- Wanneer de kleuters in hun groep zitten. Geef je de groep 1 ster per kleuter in de groep. Vb. 6 kleuters in een groep krijgen 6 sterren.
- De timer uit het zicht zetten van de kleuters, zodat ze minder afgeleid zijn.
- Bouw de tijd op per regel.
- Voorzie regels voor zowel in de hoeken als in de kring.
- Spreek samen de beloningen af, lijst ze allemaal op en steek ze in een doosje.
- De logo's tekenen doe je beter als aparte activiteit.
- Een klasregeldoos zetten in de klas, zodat de kleuters een regel kunnen tekenen of schetsen wat ze willen dat er verandert.

Pijler 2 Praten over gevoelens en elkaar complimenten geven

- Begin als leerkracht met het geven van een compliment.
- Geef een compliment over het uiterlijk en dan over de talenten.

- Lees een verhaal voor over complimenten.
- Laat een kleuter uitleggen wat een compliment is.
- De jongste kleuters gebruiken zo'n complimentenhuis niet intensief genoeg. Daarom zou ik eerder een grote brievenbus maken voor de klas waar ze een tekening kunnen in steken voor iemand, als leerkracht moet je ze dan ook begeleiden.

Pijler 4 Rust in de klas en bij de kleuters

- Het speelset aanpakken bij de jongste kleuters.
- Zet rustige muziek op als inleiding.
- Een lokaal dat rustig is, werkt beter dan een turnzaal.
- Gebruik liedjes en versjes die ze al kennen.
- Laat het niet te lang duren voor de jongste kleuters.
- Werken met prenten bij de jongste kleuters zodat ze kunnen kijken.
- Werken met yogakaarten, zeker voor de oudste kleuters, zo kunnen ze eens iets alleen proberen.

5 Concluderen en Vooruitblikken

5.1.1 Concluderen

Tijdens mijn stages van de voorbije jaren heb ik geregeld moeilijk gedrag bij kleuters ervaren. Door mijn beperkte ervaring wist ik niet goed hoe hiermee om te gaan. Ook leerkrachten herkennen dit gevoel. Zo wist mijn leerkracht van de uitgroei-stage zelf niet hoe ze gepast kon handelen bij bepaalde gedragingen van kinderen in de klas. Zij en haar collega's van de kleuterblok zochten al langer naar een nieuwe methode die hen hiermee kan helpen.

Dit heeft mijn interesse gewekt om dit onderwerp 'moeilijk gedrag met kleuters' te onderzoeken zodoende ik in de kleuterklas weet hoe ik gepast kan reageren op bepaald gedrag van kleuters. In het kader van preventie en om probleemgedrag op latere leeftijd te vermijden, is het belangrijk dat er doorheen alle leeftijdsfasen hieraan aandacht besteed wordt. Al beginnend vanaf de kleuterleeftijd kan er preventief gewerkt worden om zo probleemgedrag te voorkomen op oudere leeftijd. (Thierry Meerschaert, 2004)

Vandaar ook de keuze voor dit praktijkgericht onderzoek.

Als onderdeel van oriënteren op het praktijkprobleem heb ik gekozen om een schriftelijke vragenlijst af te nemen bij 20 leerkrachten werkzaam in zeven verschillende kleuterscholen. Dit omdat ik wou weten wat leerkrachten verstaan onder gedragsmoeilijkheden en waar de noden liggen op vlak van aanpak.

Volgens Kees Van der Wolf (2009) zijn er acht types van moeilijke gedragingen, deze worden allemaal herkend door de bevroegde leerkrachten. Vooral kenmerken van dwars gedrag, agressief gedrag en druk gedrag komen regelmatig terug in de antwoorden. Deze gedragingen worden dus vooral ervaren als moeilijk gedrag bij kleuters.

Uit de bevraging blijkt ook dat het merendeel van de leerkrachten vormingen wil volgen om beter tegemoet te kunnen komen aan kleuters met moeilijk gedrag. Ze hebben dus nood aan richtlijnen, informatie over hoe ze gedragsmoeilijkheden bij kleuters gepast aan kunnen pakken. De leerkrachten geven aan dat ze extra handvaten kunnen gebruiken.

Al gauw stuitte ik, bij de verdiepende verkenning van het praktijkprobleem, op de methode TOPspel voor lagere schoolkinderen, om in de schoolcontext preventief te werken aan gedragsmoeilijkheden. Deze methode was onbekend voor mij maar ook voor mijn mentor van de uitgroei-stage. Zij en haar collega's zochten al langer naar een nieuwe methode om toe te passen in functie van moeilijke kleuters. Ze wilden werken aan de sociale vaardigheden van de kinderen, en ook aan het probleemgedrag dat op latere leeftijd steeds vaker naar boven komt drijven (in de lagere schoolperiode).

Er bestaan allerlei methodes om beginnend probleemgedrag bij lagere schoolkinderen preventief te verminderen, maar voor de kleuters is dat niet het geval. Het uitwerken van deze methode TOPspel op kleuterniveau werd daarom mijn doel.

Door de uitwerking en toepassing van een aangepaste versie van TOPspel voor kleuters, in de klas maar ook via betrokkenheid van de ouders, wilde ik zoveel mogelijk probleemgedrag voorkomen en zo de handelingsverlegenheid van leerkrachten verminderen. In de literatuur staat dat deze preventie het best gebeurt bij kleuters. (Thierry Meerschaert, 2004) Ik ben door middel van meerdere onderzoeksactiviteiten -literatuuronderzoek, schriftelijke bevraging, interview, observatie, toepassingen in de praktijk- gekomen tot mijn ontwerp 'Gedraag je rijk'. Hierbij heb ik de pijlers van TOPspel voor oudere kinderen behouden en heb ik zelf het element rust toegevoegd. Rekening houdend met de jongere leeftijd van de kleuters en hun ontwikkeling, heb ik de werking van TOPspel vereenvoudigd naar kleuterniveau. De koppeling aan de ontwikkelingsdoelen en leerplandoelen vond ik ook een meerwaarde voor de leerkracht.

Ik heb gemerkt dat mijn ontwerp toegepast kan worden in de reguliere klaswerking, zowel tijdens kringmomenten als hoekenwerk. Vanuit mijn ervaringen met verschillende losse activiteiten van 'Gedraag je rijk' kan ik besluiten dat de kleuters betrokken waren bij de toepassing van de principes. Ook de mentor was positief. Ik heb de reacties of de gedragingen

van de kleuters wel niet 'gemeten', ik baseer mij hiervoor op mijn reflecties. Omdat ik dit academiejaar -de periode waarin ik vooral bezig geweest ben met het verzamelen, analyseren en ontwerpen- geen actieve stage liep, heb ik slechts een beperkt aantal activiteiten kunnen uittesten in de kleuterklas. Op die manier heb ik wel aan de pijlers klasregels, gevoelens en complimenten en rust kunnen werken. Ouderbetrokkenheid heb ik niet kunnen realiseren omdat ik geen lange periode in een klas stond.

Ik heb veel tijd gestoken in de verschillende onderzoeksfases, hierover kan je meer lezen in alle voorgaande hoofdstukken. Vooral het verzamelen van data nam veel tijd in beslag en vond ik ook belangrijk voor de realisatie van mijn ontwerp. Ik merkte wel dat het niet eenvoudig is om de verzamelde en geanalyseerde data te gebruiken om tot ontwerpeisen te komen. Toch ben ik ervan overtuigd dat ik door het doorlopen van alle onderzoeksactiviteiten een meer onderbouwde uitwerking van 'Gedraag je rijk' heb kunnen realiseren.

Ik ben trots op mijn werk, ook op de handleiding die ik uitschreef van 'Gedraag je rijk'. Hopelijk kunnen meerdere leerkrachten hiervan gebruik maken.

'Hoe vroeger we starten, hoe meer we winnen, hoe rijker de toekomst... Gedraag je rijk!'

5.1.2 In de toekomst

Elk onderzoek leidt tot nieuwe vragen. Mijn praktijkgericht onderzoek kan een aanleiding zijn voor een vervolgonderzoek.

Tijdens de fase van dataverzameling ben ik meer te weten gekomen over het effectenonderzoek m.b.t. de toepassing van TOPspel. Bij het gebruik van 'Gedraag je rijk' bij kleuters over een langere periode, zou het interessant zijn om deze bewezen effecten van TOPspel ook te onderzoeken bij kleuters. En trouwens ook zonder een effectenonderzoek, lijkt het me een meerwaarde om 'Gedraag je rijk' meerdere weken achter elkaar uit te testen in de kleuterklas.

Dit ben ik dan ook van plan wanneer ik werkzaam ben in het kleuteronderwijs. Ik wil mijn methode, handleiding blijven verbeteren en mezelf blijven professionaliseren op vlak van moeilijk gedrag bij kleuters, kleuteryoga, kleutermassage,

Bijlagen

1 Bijlagen van artikels – vragenlijsten - interview

- 1.1 Schriftelijke vragenlijsten
- 1.2 Artikel van Klasse – Hoe herken je faalangst?
- 1.3 Artikel van Het Nieuwsblad – Tot rust komen is net zo belangrijk als rekenen en schrijven
- 1.4 Artikel van Het Belang Van Limburg – Yoga maakt mijn zonen stabiel
- 1.5 Artikel van Klasse – Zo pak je gedragsproblemen consequent aan
- 1.6 Interviewvragen

2 Bijlagen foto's

- 2.1 Timer – sterren en beloningen

Bijlage 1.1: schriftelijke vragenlijst

Vragenlijst zelfstandig project moeilijk gedrag

Ik, Jasmine Gijbels, derdejaarsstudente kleuteronderwijs aan de PXL te Hasselt werk dit academiejaar een praktijkonderzoek uit rond moeilijk gedrag bij kleuters. Hierbij wil ik zowel de leerkrachten als de kleuters betrekken. Met deze vragenlijst wil ik meer te weten komen over uw ervaringen omtrent gedragsmoeilijkheden in de kleuterklas. Gelieve het antwoord te markeren met een kleur of gewoon het antwoord in te vullen.

Categorie 1: Persoonlijk

1. Leeftijd?

-

2. Jaren ervaring als leerkracht in de klas?

- Minder dan 1 jaar
- Tussen 1 en 5 jaar
- Tussen 5 en 10 jaar
- Tussen 10 en 15 jaar
- Meer dan 15 jaar

3. In welke soort school bent u momenteel werkzaam?

- Buitengewoon onderwijs
- Regulier onderwijs
- Andere:

4. In welke kleuterklas geeft u les?

- Peuterklas
- Eerste kleuterklas
- Tweede kleuterklas
- Derde kleuterklas
- Andere:

Categorie 2: Wat zijn probleemgedragingen?

5. Wat verstaat u onder probleemgedragingen? Duid een of meerdere kenmerken uit onderstaande lijst aan die volgens jou probleemgedrag bij kleuters omschrijven:

- Dwars:
 - Dwars
 - Dwingend
 - Onrustig
 - Brutaal
 - Aandachttrekkerij

- Agressief:
 - Agressief
 - Dominant
 - Niet eerlijk
 - Regels schendend

- Werkhouding:
 - Weinig motivatie
 - Slechte werkhouding
 - Zwak presterend
 - Snel afgeleid

- Contact:
 - Moeilijke contact
 - Niet communicatief
 - Eenzijdig gericht

- Druk:
 - Druk
 - Ongeconcentreerd
 - Overbeweeglijk
 - Impulsief
 - Hyperactief gedrag

- Onvoorspelbaar gedrag:

- Wisselende buien
- Onvoorspelbaar
- Explosief
- Angstig
- Snel beledigd
- Typische gedrag

- Faalangst:
 - Onzeker
 - Weinig zelfvertrouwen
 - Faalangstig
 - Dwangmatig

- Sociaal gedrag:
 - Stil
 - Gesloten
 - Weinig aansluiting
 - Passief
 - Sober
 - Depressief gedrag
 - Terugtrekken binnen de groep
 - Niet sociaal

- Andere kenmerken?

6. Welke typische gedragingen uit bovenstaande lijst storen u het meest?

Maak een TOP 5:

- 1)
- 2)
- 3)
- 4)
- 5)

7. Tijdens welke activiteiten ervaart u vooral moeilijkheden met probleemgedrag bij kleuters?

- Kringactiviteiten
- Uitstappen
- Turnen
- Hoekenwerking
- Onthaal
- Contractwerk
- Speeltijd
- Andere:

Categorie 3: Ervaring met kleuters met gedragsproblemen

8. Heeft u al gewerkt met kleuters met gedragsproblemen in de klas?

- Ja
- Nee
- Indien ja, gelieve meer uitleg te geven:
.....

9. Op welke manieren werd u in het verleden al ondersteund bij het werken met kleuters met gedragsproblemen?

- Intern:
 - Zorgleerkracht
 - GON-begeleider
 - CLB
 - Collega's
 - Directeur
 - Andere:

- **Extern:**
 - Dokter
 - Ouders
 - Kinesist
 - Logopedist
 - Andere:

10. Met welke methodes hebt u al gewerkt om tegemoet te komen aan probleemgedragingen bij kleuters?

- Time In
- Stopmethode
- Kids on track
- Time out
- Hergo
- Andere:

Categorie 4: Noden

11. Voel je je voldoende bekwaam om tegemoet te komen aan probleemgedragingen bij kleuters?

- Ja
- Nee
- Motiveer uw antwoord:
.....

Wat heeft u nodig om beter tegemoet te komen aan kleuters met probleemgedragingen?

- Niets

- Kennis van (nieuwe) methodes
- Vormingen / opleiding
- Meer samenwerking met CLB
- Andere:

Bijlage 1.2

Gepubliceerd op
27 april 2015

Hoe herken je faalangst?

Buikpijn, zweten, onderpresteren bij een toets ... Het zijn maar enkele van de signalen die duiden op faalangst. Sommige leerlingen zijn zó bang om fouten te maken dat presteren niet meer lukt. Wat denken, voelen en doen leerlingen met faalangst? Observeer ze met deze lijst en ontdek wie er last van heeft.

Wat denken leerlingen met faalangst?

- Ze denken enkel aan moeilijke taken of toetsen (tunneldenken).
- Ze denken vooral aan de verwachte mislukking en de gevolgen ervan. Daardoor denken ze minder grondig aan de op te lossen toets.
- Ze denken vaak negatief over zichzelf: 'Ik kan dat niet, ik ben de domste van de klas.' Of ze zijn perfectionist: 'Ik mag geen fouten maken.'
- Ze wijten mislukkingen aan zichzelf: 'Ik ben dom.' Die gaan ze ook vaak opblazen. Succes wijten ze aan externe factoren: 'Ik had geluk, het was makkelijk.' Ze zijn nooit fier.

Wat voelen leerlingen met faalangst?

- Ze hebben vaak last van hoofd-, maag- en buikpijn.
- Ze gaan trillen en zweten, krijgen last van hyperventilatie.

Wat doen leerlingen met faalangst?

- Ze kijken meteen naar wat ze niet kunnen.
- Actief faalangstigen studeren vaak veel, maar niet altijd even efficiënt. Ze nemen weinig ontspanning.
- Passief faalangstigen vertonen vaak vermijdingsgedrag. Ze proberen mislukkingen te voorkomen door af te haken of de lat laag te leggen. Of ze gaan extreem relativiseren: 'Het is niet belangrijk, dus doe ik niks.'
- Soms uit de angst zich ook in overbeweeglijkheid: ze hangen bijvoorbeeld de clown uit.

UIT DE REEKS

Faalangst

Dit is een artikel van

Annelies Vaneechoutte

“Tot rust leren komen is net zo belangrijk als leren rekenen of schrijven”

5 wvt

Het Nieuwsblad ,
Vr. 05 Mei 2017, Pagina 5

Naast de les wiskunde en taal, is er voortaan ook de les 'rust'. Van de kleuterklas tot het zesde leerjaar, alle kinderen in basisschool Sint-Gerolf in het Oost-Vlaamse Merendree leren hoe ze tot rust kunnen komen. En ook in andere scholen duiken dergelijke initiatieven op die tot doel hebben kinderen “weerbaar te maken tegen de almaar drukker wordende maatschappij”.

Kindjes die elkaar rustig masseren, een klasje waar er net voor een toets wat ademhalingsoefeningen zijn of de juf die enkele kleuters enkele yogaposes aanleert. In Sint-Gerolf in het Oost-Vlaamse Merendree is het sinds deze week de normaalste zaak van de wereld. “Bedoeling is dat de leerkrachten er dagelijks toch een tiental minuten voor uittrekken tijdens de gewone lessen”, zegt directrice Petra Van Vooren. “Als school is het onze taak om kinderen te leren lezen, schrijven of rekenen. Maar met de almaar drukker wordende maatschappij vinden we het net zo belangrijk om ze ook te leren rusten. Kinderen ervoeren nooit zoveel druk als nu. Ik zie dat thuis als moeder ook. En het is een illusie om te denken dat die trend nog omgebogen wordt. Daarom willen we hen ertegen wapenen, en bieden we een programma aan met verschillende relaxatieoefeningen uit de yoga of mindfulness - waarvoor onze leerkrachten een opleiding volgden. Zelfs al in de kleuterklas. Je kan er niet vroeg genoeg mee beginnen.”

Kleuteryoga

Van Vooren is niet de enige die er zo over denkt. Er zijn nog scholen waar onlangs gelijkaardige projecten ingevoerd werden. In het West-Vlaamse Gullegem krijgen de kleuters sinds dit schooljaar om de twee weken een halfuurtje yoga. “Ook hier is een van de redenen het almaar jachtigere leven voor kinderen”, zegt directeur Reinald Baeyens van Kleuterschool De Gulleboom. “Kinderen gaan na school van hot naar her. Daarnaast vonden we het ook logisch om naast de vele inspanningen rond het fysieke aspect, ook aandacht te hebben voor de geest van onze kleuters.”

Bij het Gemeenschapsonderwijs GO! krijgen ze vanuit de scholen geregeld vragen rond zulke lessen. “De voorbije jaren was er veel aandacht voor burn-outs bij leerkrachten”, zegt Sarina Simenon, woordvoester van het Gemeenschapsonderwijs. “Maar de laatste tijd zien we ook dat er extra aandacht komt om kinderen te leren omgaan met stress en drukte. Dit jaar zijn er al verschillende projecten rond yoga of mindfulness opgestart.”

Op maat gemaakte pakketten voorzien de koepels momenteel niet. “We laten de scholen daarin vrij”, zegt Marijke Van Bogaert, woordvoester van het Katholiek Onderwijs. “Maar we zien dat de meeste daar wel creatief mee omspringen. Bij de ene zijn er momenten met ademhalingsoefeningen, bij de andere weerklinkt al eens een streepje rustige muziek.”

En wat denken de ouders van zo'n les rust? “Er zullen altijd wel mensen zijn die het nogal zweverig vinden om in de klas naar belletjes te luisteren of ademhalingsoefeningen te doen”, zegt directrice Petra Van Vooren. “Maar zelfs dan denk ik wel dat iedereen ervan overtuigd is dat het niet schaadt om kinderen

dagelijks een extra portie rust bij te brengen.”

Chris Snick ■

Bijlage 1.4

“Yoga maakt mijn zonen stabiel”

Het Belang van Limburg* - 04 Apr. 2017

HASSELT Yoga is in. En niet enkel bij BV's en andere hipsters. Ook kinderen zijn vandaag helemaal bezig met yoga. Zelfs baby's, peuters en kleuters doen mee. De Hasseltse studio Take a Yoga start dit weekend met yogalessen voor de allerkleinsten. "Volwassenen zijn vaak stijver dan een 5-jarige", zegt kinderyogalerares Sara Vanaenrode (35), mama van Miel (4,5), Mon (3,5) en Thieu (1,5). In Nederland is yoga bij (jonge) kinderen al een tijdje hip. "Elke yogaschool in Nederland biedt kinder, kleuter- en peutoryoga aan. Ook in Antwerpen is het steeds populairder. In Limburg begint het nu ook stilletjes te leven", vertelt de Hasseltse Sara Vanaenrode, die de kleutoryogalessen bij Take a Yoga op de Hasseltse Corda Campus voor haar rekening neemt. "Take a Yoga is in september gestart en bood al yoga voor kinderen vanaf zes jaar aan. Vanaf april komt daar ook baby-, peuter- en kleutoryoga bij", zegt Sara. "Babyyoga (voor baby's vanaf drie maanden) en peutoryoga (voor peuters van 1 tot 2,5 jaar) wordt samen met een van de ouders gedaan. Je doet samen oefeningen die de ontwikkeling van je kind stimuleren en de band met de ouder aansterken. Voor de mama of papa is het echte yoga: we werken ook op relaxatie en ademhaling. Dat de mama of papa rustig is, is heel belangrijk om ook de baby rustig te krijgen. Kleutoryoga, vanaf 2,5 jaar, is voor kleuters zonder ouders. Aan een peuter moet je niet vragen om op één been te gaan staan, maar kleuters kunnen sommige yogahoudingen al verbazend goed. Volwassenen zijn vaak stijver dan een 5-jarige."

Kale man

"Bij het woord yoga denken veel mensen nog altijd aan een kale man die in kleermakerszit boven zijn mat zweeft", gaat de Hasseltse verder. "Bij kinder- of kleutoryoga kunnen velen zich al helemaal geen juist beeld vormen. In kinderyoga komt eigenlijk veel terug van de jeugdbeweging. Meestal wordt een verhaal verteld, dat de kinderen dan moeten uitbeelden: een gorilla die wakker wordt, een rups die zijn buikje rond eet en daarna een mooie vlinder wordt, dieren die door de jungle lopen. Bij het uitbeelden worden yogahoudingen, dans en beweging, relaxatie en ademhaling gecombineerd. Het zijn ongeveer dezelfde houdingen als bij gewone yoga, maar op kindermaat. Bij de neerwaarts kijkende hond moeten de kinderen als een hondje gaan staan en met hun staartje kwispelen. Er is ook een rustig moment van massage en meditatie. Door de afwisseling van actie en rust, ontdekken de kinderen de mogelijkheden van hun lichaam. Ook hun innerlijke wereld wordt aangesproken. Bij yoga doet een kind nooit iets fout. Er wordt al zoveel van hen verwacht. Bij kinderyoga is er geen competitie of drill zoals bij een voetbaltraining. De kinderen voelen dat ze gewoon mogen zijn wie ze zijn. Dat zorgt voor een positief zelfbeeld."

Burn-out

Volgens de Yoga Federatie stijgt in ons land niet enkel het aantal yoga-instructeurs, maar ook het aantal kinderyogaleraars. Sara volgde haar opleiding in Heist-op-den-Berg. Ze testte haar kennis uit op haar eigen kinderen. "Ik doe zelf al meerdere jaren aan yoga en ik voel meer en meer dat het me goed doet", vertelt ze. "In juni heb ik een burn-out gehad en ben ik drie maanden thuis geweest. Ik leek mezelf te verliezen en merkte hoe mijn kinderen met mij mee leken te wankelen. Op dat moment kwam ik erachter dat er ook zoiets als kinderyoga bestaat. Ik geloof niet in magie, maar het effect op mijn zonen was duidelijk. Ze zijn stabiel, kunnen beter met

hun emoties om. Als ze heel kwaad zijn bijvoorbeeld, beginnen ze als een olifant te stampen om hun boosheid te kanaliseren. Vooral Mon (3), onze kleine wijsneus, is ontzettend enthousiast. Hij stond laatst aan zijn papa uit te leggen hoe hij een hond moet nadoen. Voor het slapen gaan, doen we ook al eens een kindermassage.”

ADHD

Ook bij yogastudio KN Yoga Life zijn kinderen welkom. Al richten ze zich daar vooral op kinderen van de lagere schoolleeftijd. “Al is een vijfjarige die wat rijper is, ook welkom natuurlijk”, zegt Noémie Schoefs die met KN Yoga Life studio's heeft in Hasselt, Genk, Lanaken, Bilzen en Antwerpen. “Yoga zit algemeen in de lift en ook naar kinderyoga is heel veel vraag. We hebben twee formules: speels met yoga leren omgaan en therapeutische yoga voor kinderen met ADHD of autisme. Ze leren bepaalde houdingen en geluiden die ze kunnen doen als ze overmand worden door boosheid of verdriet. Op die manier leren we de kinderen zelfredzaam worden”, zegt de yoga-instructeur. “We geven ook ouder/kind-yoga, vanaf het moment dat het kind stabiel is en samen oefeningen met de ouder kan doen, zoals een vliegtuigje nadoen op de voeten. Eén keer per maand geven we ook een les mama/baby-yoga voor mama's die pas bevallen zijn. De eerste acht tot twaalf weken na de bevalling is het fysiek nog niet mogelijk om terug gewone yogales te volgen. Daarom doen we aangepaste oefeningen en mag de baby meekomen”, besluit Noémie.

Bijlage 1.5

Zo pak je gedragsproblemen consequent aan

Gedragsproblemen aanpakken is niet altijd gemakkelijk. Hilde Colpin, hoogleraar schoolpsychologie aan de KU Leuven, en Geertje Leflot, onderzoekster aan Thomas More Antwerpen, zijn voor een consequente en positieve aanpak. Een methodiek die werkt, zo blijkt uit hun onderzoek.

Wat verstaan we precies onder gedragsproblemen?

Hilde Colpin: "Gedragsproblemen nemen **verschillende vormen** aan. Gedrag kan storend zijn voor de omgeving, bijvoorbeeld ongehoorzaam, agressief of impulsief gedrag. Het kan ook zijn dat vooral de leerling zelf last heeft van zijn gedrag. Angstige en depressieve gedragingen vormen ook een probleem, alleen vallen die minder op."

"Of gedrag storend is, hangt ook af van **wie ernaar kijkt**. Gedrag dat voor de ene leraar een probleem is, is dat niet per se voor een ander."

Moet de leraar leerlingen leren hoe zich te gedragen?

Hilde Colpin: "Opvoeding is vandaag **minder autoritair**. Dat zorgt voor meer nabijheid tussen opvoeders en kinderen, maar ook voor vagere grenzen. Een kind dat heeft aangeleerd dat schreeuwen of zeuren loont, zal dat vaker doen. Daarom is het belangrijk daaraan te werken. Gedrag is slechts voor een deel bepaald door kindfactoren of de opvoeding thuis. Je kan als leraar wel degelijk een verschil maken."

"Bovendien zijn een goede **orde en sfeer in de klas** belangrijk om tot leren te komen. De leerling die zich misdraagt, kan later ernstige problemen krijgen. Andere leerlingen voelen zich niet veilig, zeker kinderen met internaliserende problemen: die worden in een negatieve klassfeer versterkt. En leraren zelf noemen storend gedrag een van de moeilijkste aspecten van hun job. Het is dus in ieders belang dat gedragsproblemen worden aangepakt."

© Katrijn Van Giel

Hilde Colpin: "Gedrag is slechts voor een deel bepaald door kindfactoren en de opvoeding thuis. Je kan als leraar wel degelijk een verschil maken."

Gedrag veranderen: gemakkelijker gezegd dan gedaan?

Hilde Colpin: "Gedragsproblemen aanpakken is niet voor iedereen even gemakkelijk. Belangrijk is **de zelfeffectiviteit van de leraar**: vertrouwt die erop dat hij het moeilijke gedrag aankan, dan zet hij concrete stappen om het aan te pakken. Gaat hij er bij voorbaat vanuit dat het niet lukt, dan is de kans groter dat hij niets onderneemt."

Welke tips hebben jullie om gedragsproblemen aan te pakken?

- Kies een paar concrete afspraken
- Formuleer regels positief. In plaats van 'We praten niet', zeg je beter: 'We werken in stilte' of 'We steken onze vinger op.' Stel **niet te veel regels** op, zeker voor jongere leerlingen. Kies er een paar uit waarmee je het meest storende gedrag opvangt en herhaal ze regelmatig, mondeling of met pictogrammen. Zo maximaliseer je de kans dat leerlingen het gewenste gedrag stellen.

- Geef regelmatig positieve feedback
- Volg de afspraken consequent op, bijvoorbeeld: 'Ik vind merk dat jullie in stilte werken, zoals we hebben afgesproken.' Positieve feedback is een krachtig leerinstrument. Een compliment volstaat, je hoeft daar **geen stickers of materiële beloning** aan te koppelen. Af en toe iets leuks doen met de klas of een keer geen huiswerk, kan wel. Zulke sociale beloningen motiveren de leerlingen en versterken de klasfeer.
- Corrigeer storend gedrag discreet
- Niet elk storend gedrag hoeft aandacht te krijgen. Aandacht kan belonend werken en het storende gedrag versterken. Maar als een leerling zich grondig misdraagt, moet je feedback geven. Doe dit op een discrete manier, bijvoorbeeld via een teken dat jullie vooraf samen hebben afgesproken zoals even op de schouder tikken. Roep je een leerling klassikaal tot orde, dan kan je **zijn positie in de klas beïnvloeden**. Jonge kinderen kunnen minder geliefd worden, oudere kinderen kunnen net meer aanzien krijgen.
- Bouw een vertrouwensband op
- Blijft een leerling zich afzetten, dan is er meer aan de hand. Denk na waarom de leerling dit gedrag stelt. Mogelijk voelt hij zich **om de een of andere reden onveilig**. Dan is het belangrijk om te werken aan jullie relatie. Maak duidelijk dat je de leerling de moeite waard vindt, door samen te praten of – bij jongere kinderen – te spelen. Vertrouwen is de basis voor goed gedrag.

TOPspel pakt gedragsproblemen systematisch aan

Ben jij geen geboren klasmanager, dan kan TOPspel helpen. Leflot en Colpin ontwikkelden deze methodiek voor het lager onderwijs in samenwerking met team preventie van De Sleutel. Ze baseerden zich op de Amerikaanse Good Behavior Game en zijn Europese varianten.

Uit hun onderzoek blijkt dat leraren die TOPspel spelen, hun klas beter onder controle hebben. De leerlingen ervaren meer orde en rust, en kinderen met gedragsproblemen voelen dat ze erbij horen.

Wat houdt TOPspel in?

Geertje Leflot: "Met TOPspel werk je systematisch aan gedrag, werkhouding en communicatie. Dat gebeurt tijdens gewone lessen. Je leerlingen houden zich tijdens een afgesproken tijdsduur aan een concrete afspraak, bijvoorbeeld: 'We werken in stilte'. Ze doen dit in teams (tafeleilanden), die sterren krijgen. Bij positief gedrag krijgt een leerling of team waarderende feedback, bijvoorbeeld een compliment, schouderklopje of knipoog; overtreden ze een afspraak, dan verliezen ze een ster." "Teams die minstens 1 ster overhouden, krijgen een sociale beloning die ze vooraf samen met de leraar hebben bepaald. Achterstevoren op hun stoel zitten, dansen in de klas ... Na een tijdje kun je werken met uitgestelde beloningen. De klas spaart dan samen voor TOPspelminuten, die ze kunnen inruilen voor een grotere beloning zoals film kijken."

Werk TOPspel voor elke klas?

Geertje Leflot: "Dit spel is geen tovermiddel, je moet het langzaam opbouwen. Een terugval direct na het spelen is normaal. Zowel jijzelf als je leerlingen moeten zich het nieuwe gedrag eigen maken. Bespreek het samen: waarom lukt het ons tijdens het spel wel en daarna niet? Zo train je ook sociale en communicatieve vaardigheden."

Hilde Colpin: "TOPspel is ideaal voor leerlingen die van goede wil zijn, maar moeite hebben om hun impulsen te beheersen. We noemen dat leerlingen met uitvoeringstekorten. Bij opstandige leerlingen bestaat de kans dat zij minder gemotiveerd zijn of zelfs het spel boycotten. Dan moet je extra inzetten op de vertrouwensband."

"Door de samenwerking in teams staan leerlingen met gepast gedrag model voor leerlingen met gedragsproblemen. TOPspel vormt dan ook een interessante methode voor inclusieve klassen met één of meer leerlingen met gedragsproblemen, die door het M-decreet steeds vaker zullen voorkomen. Toepassing in het buitengewoon onderwijs type 3 is minder evident, omdat er daar minder positieve rolmodellen zijn."

Hoe kan je starten met TOPspel?

Geertje Leflot: "Om je de vaardigheden eigen te maken, is training door preventiecentrum De Sleutel een vereiste. Je kan TOPspel daarom niet apart bestellen. Uitleg vind je op [de website van de uitgeverij](#) of contacteer [De Sleutel](#).

Bijlage 1.6

Het interview

Ik ben Jasmine Gijbels een laatstejaars studente kleuteronderwijs aan de hogeschool PXL te Hasselt. Ik doe mijn zelfstandig project rond preventief werken aan gedragsproblemen in de kleuterklas, hiervoor zou ik mij willen baseren op TOPspel. Daarom dit interview want ik zou graag meer willen te weten komen over TOPspel maar dan door iemand die het al eens uitgetest heeft of het nog steeds toepast in de praktijk. Dit interview zou ik willen terugkoppelen naar mijn methode die ik wil ontwikkelen voor kleuters gebaseerd op TOPspel. Ik zou graag het interview willen opnemen en een aantal aantekeningen willen maken zodat het duidelijk is voor mezelf. Als dat geen probleem is voor u? Het interview zal ca. 15 minuten duren. Hebt u misschien nog enkele vragen over mijn project, het interview, ...?

- **Aanleiding: waarom de keuze Topspel**
 - **Leerkracht**
 1. Op welke manier ben je in contact gekomen met TOPspel?
 2. Wat was de aanleiding?
 3. Had je kinderen in de klas met beginnend probleemgedrag?
 - **Schoolteam**
 4. Was het een bewuste keuze van het schoolteam?
- **Training/ hoe voorbereiden op het gebruik**
 5. Hebben alle leerkrachten de training gevolgd? Enkele leerkrachten of als team?
 6. Wat was de meerwaarde van de training?
- **Gebruik**
 7. Hoe gebruiken jullie het TOPspel momenteel (of vroeger)?
 8. Gebruiken jullie het als klasleerkracht, zorgjuf, ... ?
 9. Passen jullie dit dan toe op alle kinderen of slechts op een deel van de kinderen?
 10. Passen jullie dit toe in alle klassen?
 11. Wanneer gebruik je deze in de lessen?
- **Ervaringen van de leerkracht en het team**
 12. Wat zijn je persoonlijke ervaringen over TOPspel? (positief/negatief)
 - a. Zou je enkele voordelen en nadelen kunnen vertellen?
- **Reflectie van de leerkracht**
 13. Gebruik je nog steeds TOPspel?
 14. Is het realistisch om alle pijlers toe te passen in de praktijk?
 15. Is TOPspel preventief genoeg volgens u?
- **Ervaringen van de kinderen**
 16. Weet je wat de ervaringen zijn/waren van de kinderen tijdens de TOPspelperiode?
- **Kleuters**
 17. Passen de kleuterleerkrachten enkele dingen van TOPspel toe bij de kleuters?
 18. Is het realistisch om de vereenvoudiging van dit spel te gebruiken bij de kleuters?
 19. Vindt u en de leerkrachten van de kleuterblok dat de kleuters nood hebben aan een soortgelijke methode als TOPspel?

20. Hoe werken jullie aan moeilijkgedrag bij kleuters?

- **Ouders**

21. Hoe worden de ouders betrokken met TOPspel?

a. Lukt dit?

b. Heeft het een meerwaarde?

22. Hoe betrek je ouders die geen interesse tonen?

- **Effecten**

23. Merk je een effect in de klas? Waaraan merk je dit dan?

24. Zie je ook effect in andere contexten? Bv. de speelplaats, ...

25. Merk je als leerkracht een effect bij jezelf?

26. Hoe is de klassfeer na een TOPspelperiode? (verbeterd of hetzelfde)

27. Hebben jullie een effect gemerkt op de 3 factoren van het effectenonderzoek?
(pestindicatoren – relaties onderling – klasmanagement)

TIP/TOP en valkuilen!

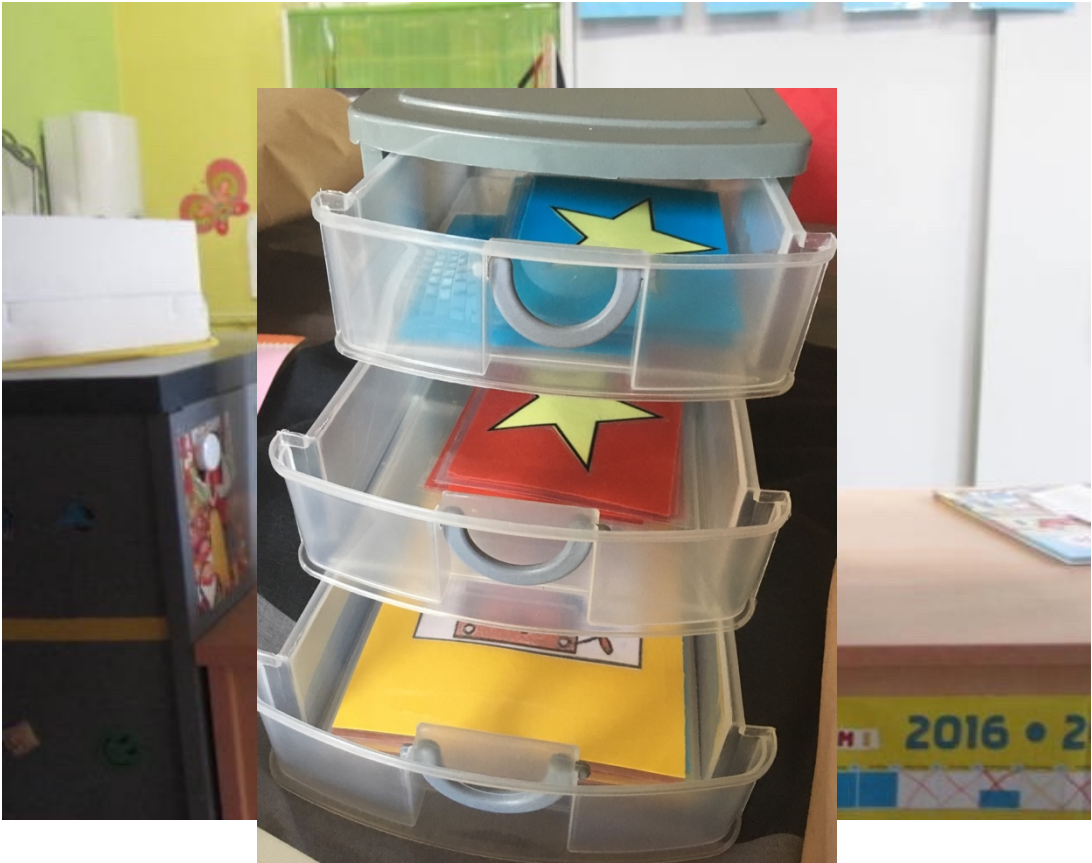
28. Heb je nog tips voor mij in verband met TOPspel en mijn project?

29. Kan je 5 positieve elementen geven waarom een leerkracht met TOPspel aan de slag zou moeten gaan?

30. Kan je ook enkele valkuilen geven die je hebt meegemaakt of hebt gehoord van collega's?

Dit interview ga ik terugkoppelen naar mijn methode die ik wil ontwikkelen voor kleuters gebaseerd op TOPSpel. Bedankt voor uw tijd en het gesprek!

Bijlage 2.1

Timer – sterren en beloningen

Bibliografie

- .info. (2018). *Posttraumatische stressstoornis*. Opgehaald van gedragsproblemen - kinderen.info: <http://www.gedragsproblemen-kinderen.info/kenmerken-posttraumatische-stressstoornis>
- Alan N. Schore, P. D. (2008). the right brain implicit self. In P. D. Jean Petrucelli. Karnac.
- Baard, M. (2015, juni 1). *interventie bij gedragsproblemen*. Opgehaald van De eerste stap: <https://wij-leren.nl/interventies-bij-gedragsproblemen.php>
- Barrett, P. P., Zhang, D. Y., Davies, D. F., & Barrett, D. L. (2015). *clever Classrooms*. project , university of Salford Manchester, verenigd koninkrijk.
- Barrett, P., Zhang, Y., Davies, F., & Barrett, L. (2015). *clever classrooms*. onderzoek, university of salford Manchester, VK.
- Belie, H. D. (2017, april 4). "Yoga maakt mijn zonen stabiel". *Het Belang van Limburg*, p. 2.
- de sleutel. (2016). TOPspel.
- De Sleutel; Die Keure. (2003). *Het gat in de haag*.
- de viersprong. (2016). *gedragsproblemen*. Opgehaald van De viersprong: <https://www.deviersprong.nl>
- Depondt, L., Kog, M., & Moons, J. (2001). *doos vol gevoelens*. (CEGO, Red.) CEGO Publishers NV.
- Don Bosco. (2017). *storend gedrag*. Opgehaald van dbgroenveld: <https://www.dbgroenveld.be/storend-gedrag/>
- Eck, E. v., Heemskerk, I., Klaassen, C., & Vreugdenhil, B. (2013). Kortlopend onderzoek: Big Picture Learning en de ondersteuning van ouders. *Big Picture Learning en de ondersteuning van ouders*. Nijmegen, Amsterdam, Nederland.
- Eigenraam, H. (2018). *Mama-cafe te Wolvega*. Opgeroepen op Januari 17, 2018, van Mijn gebarenwereld: <http://www.mijngebarenwereld.nl/2016/09/08/mama-cafe-te-wolvega/>
- encyclo.nl. (2007). *antroposofie*. Opgeroepen op januari 8, 2018, van Nederlandse encyclopedie: <http://www.encyclo.nl/lokaal/10343>
- encyclo.nl. (2018). *dharma*. Opgeroepen op januari 8, 2018, van nederlandse encyclopedie: <http://www.encyclo.nl/lokaal/10029>
- Ensie. (2016, 4 18). *Gedragsproblemen*. Opgehaald van Ensie: <https://www.ensie.nl/redactie-ensie/gedragsproblemen>
- Fastenau, K. (2017, 4 20). Zo pak je gedragsproblemen consequent en positief aan. *Klasse. gemeenschapsonderwijs (GO)*. (1998). *algemeen*. Opgeroepen op januari 8, 2018, van GO!pro: <http://pro.g-o.be/blog/Documents/lpalgemeendeel1.pdf>
- gezondheidsnet. (2015, 8 15). *gedragsproblemen*. Opgehaald van mijn kinderarts: <https://mijnkinderarts.nl/ziekten/klachten/gedragsproblemen/>
- Hans van Gennip, Tessa Marx, Ed Smeets. (2007). *gedragsproblemen in de basisschool en competenties van leraren*. onderzoek, universiteit Nijmegen.
- Horeweg, A. (2016). *ADD*. Opgehaald van gedragsproblemen in de klas: <http://gedragsproblemenindeklas.nl/gedrags-en-ontwikkelingsstoornissen/add/>
- Horeweg, A. (2016). *angststoornissen en depressie*. Opgehaald van gedragsproblemen in de klas: <http://gedragsproblemenindeklas.nl/gedrags-en-ontwikkelingsstoornissen/angststoornissen-en-depressie/>
- Horeweg, A. (2016). *austisme spectrum stoornis in de klas*. Opgehaald van gedragsproblemen in de klas: <http://gedragsproblemenindeklas.nl/gedrags-en-ontwikkelingsstoornissen/ass/#Kleuters-autisme>
- Horeweg, A. (2016). *faalangst*. Opgehaald van gedragsproblemen in de klas: <http://gedragsproblemenindeklas.nl/gedragsproblemen/faalangst/>
- Horeweg, A. (2016). *gedragsproblemen in de klas: preventie*. Opgehaald van gedragsproblemen in de klas: <http://gedragsproblemenindeklas.nl/gedragsproblemen/omgaan-moeilijk-gedrag/#Preventie>

- Horeweg, A. (2016). *hechtingsproblemen*. Opgehaald van gedragsproblemen in de klas: <http://gedragsproblemenindeklas.nl/gedrags-en-ontwikkelingsstoornissen/hechtingsproblemen/>
- Horeweg, A. (2016). *ODD/CD*. Opgehaald van gedragsproblemen in de klas: <http://gedragsproblemenindeklas.nl/gedrags-en-ontwikkelingsstoornissen/odd-cd/>
- itam - institute for training of attention and mindfulness. (2015). *mindfulness*. Opgehaald van itam: <https://www.itam.be/wat-is-mindfulness.html>
- katholiek onderwijs Vlaanderen. (2017). *ordeningskader*. Opgeroepen op januari 8, 2018, van Zin in leren! zin in leven!: <https://zill.katholiekonderwijs.vlaanderen/#/concept/ordeningskader/9830eb1a-89cf-43a7-9f61-543a1f3b40ba>
- kennisplatform voor het onderwijs. (2017). *leerlijn*. Opgehaald van Wij-leren: <https://wij-leren.nl/leerlijn.php>
- kennisplatform voor het onderwijs. (2017). *sociaal - emotionele ontwikkeling*. Opgehaald van wij-leren: <https://wij-leren.nl/sociaal-emotionele-ontwikkeling.php>
- Kerpel, A. (2017). *gedragsproblemen in de klas*. Opgehaald van wij-leren: <http://wij-leren.nl/gedragsproblemen-in-de-klas.php>
- Korrelatie. (2015). *gedragsstoornissen*. Opgehaald van Korrelatie: <https://www.korrelatie.nl/onderwerpen/gedragsstoornissen-en-ontwikkelingsstoornissen/gedragsstoornissen/>
- leefsleutels VZW. (2001). *Toeka*. handleiding.
- Lucas Van Leyden; openbare school. (sd). *ons onderwijs*. Opgehaald van Lucas Van Leyden: <https://www.lucasvanleyden.nl/p/wat-is-een-leerlijn>
- Meerschaute, K. V. (2008). *screening van gedragsproblemen bij kleuters in Vlaanderen*. onderzoek.
- Myrthe Haster, Henk Blok, Kees van Overveld, Pol van Lier & Ron Oostdam. (2015). Preventie van gedragsproblemen bij leerlingen in het basisonderwijs. Effecten van Taakspel en Taakspel-plus-PAD. *orthopedagogiek*(54).
- nederlands encyclopedie. (2017). *leerlijn*. Opgehaald van encyclo.nl: <http://www.encyclo.nl/begrip/leerlijn>
- Nederlands jeugdinstituut. (2017). *gedragsproblemen*. Opgehaald van Nederlands jeugdinstituut: <https://www.nji.nl/nl/Kennis/Dossier/Gedragsproblemen>
- Nederlandse encyclopedie. (2017). *preventief*. Opgehaald van <http://www.encyclo.nl/begrip/preventief>
- onderwijs maak je samen. (2012, 03 10). *10 bewegingstussendoortjes in de klas*. Opgehaald van onderwijsmaakjesamen: <https://www.onderwijsmaakjesamen.nl/uploads/2012/03/10-bewegingstussendoortjes-voor-in-de-klas-2.pdf>
- Onderwijs maak je samen. (2012, 03 10). *10 bewegingstussendoortjes in de klas*. Opgehaald van onderwijsmaakjesamen: <https://www.onderwijsmaakjesamen.nl/uploads/2012/03/10-bewegingstussendoortjes-voor-in-de-klas-2.pdf>
- Onderwijs maak je samen. (2012, 03 10). *10 bewegingstussendoortjes in de klas*. Opgehaald van onderwijsmaakjesamen: <https://www.onderwijsmaakjesamen.nl/uploads/2012/03/10-bewegingstussendoortjes-voor-in-de-klas-2.pdf>
- Onderwijskoepel Van Steden en Gemeenten (OVSG). (1998). *Visietekst onderwijstijd: van lestijd naar leertijd*. Opgeroepen op januari 8, 2018, van OVSG - gemeente maakt school: <https://www.ovsg.be/visieteksten/visietekst-onderwijstijd-van-lestijd-naar-leertijd>
- Smets, B., & CEGO. (2008). *hopla voel je goed*. CEGO Publishers NV.
- Snick, C. (2017, mei 5). "Tot rust komen is net zo belangrijk als leren rekenen of schrijven". *Het Nieuwsblad*, p. 2.
- Vaneechoutte, A. (2017, 4 27). hoe herken je faalangst? *Klasse*.
- VCOV. (2014, 11). *speelplaats herbekeken*. Opgehaald van http://www.vcov.be/VCOV/Portals/0/VCOV_ParentInfoStore/4/De%20speelplaats%20herbekeken%20nov%202014.pdf
- Winter, K. D. (2009). *Ontsnappen aan de druk*. Mechelen, Antwerpen, België: Standaard uitgeverij.
- woorden.org. (2016). *yoga*. Opgeroepen op januari 8, 2018, van Nederlands woordenboek: <http://www.woorden.org/woord/yoga>

Zoete, K. d. (2012). *executief functioneren en gedragsproblemen met peuters en kleuters*.
onderzoek.

**PROFESSIONELE BACHELOR IN HET ONDERWIJS
KLEUTERONDERWIJS**

Handleiding

“GEDRAAG JE RIJK” VOOR KLEUTERS

Woord vooraf

Deze handleiding is tot stand gekomen in het kader van mijn zelfstandig project rond preventief werken aan moeilijk gedrag in de kleuterklas.

In dit woord vooraf wil ik graag mijn promotor, An Hendriks, bedanken voor haar ondersteuning tijdens mijn praktijkgericht onderzoek.

Daarnaast gaat mijn dank uit naar iedereen die me de kans heeft gegeven om advies en tips te vragen. Hartelijk dank aan o.a. Wendy Coenen, Ria Lantmeeters, Geertje Leflot,

Als laatste zou ik ook mijn ouders en familie willen bedanken die mij gedurende de opleiding gesteund hebben en mij de kans gegeven hebben om deze studie waar te maken.

Dank jullie wel allemaal!

Jasmine Gijbels!

Inhoudsopgave

Woord vooraf	111
Inhoudsopgave	112
Inleiding	113
.....	114
Welkom bij Gedraag je rijk	114
.....	115
Beginnen met Gedraag je rijk	115
1. Inhoud van de koffer.....	116
2. Het werken met de pijlers	117
3. Ontwikkelingsdoelen en Leerplandoelen	123
3.1 Legende	123
3.2 Pijler 1: Klasregels afspreken	123
3.3 Pijler 2: Aandacht hebben voor gevoelens en complimenten geven aan elkaar.....	126
3.4 Pijler 3: Ouderbetrokkenheid	132
3.5 Pijler 4: Rust in de klas	133
4. Activiteiten in de kleuterklas.....	134
4.1 Pijler 1: Klasregels afspreken	134
4.2 Pijler 2: Aandacht hebben voor gevoelens en complimenten geven	135
4.3 Pijler 3: Ouderbetrokkenheid	137
4.4 Pijler 4: Rust in de klas	138
Bijlagen – de activiteiten en koffer.....	139

Inleiding

Het uitgangspunt voor het ontwerpen van deze handleiding 'Gedraag je rijk' is het Vlaamse 'TOPspel' voor lagere schoolkinderen.

'TOPspel' is een methodiek die onderbouwd en onderzocht is door de hogeschool Thomas More en KU Leuven (2014 – 2015). Ze is ontwikkeld om sociale vaardigheden bij kinderen in de lagere school te trainen. Om zo beginnend grensoverschrijdend gedrag preventief te verhelpen. 'TOPspel' is een schoolbreed preventieprogramma geschikt voor het 1ste tot en met 6de leerjaar. Er hoort een trainingstraject bij dat het hele schoolteam ondersteunt gedurende één schooljaar bij het werken met de methode.

Uit onderzoek blijken de volgende effecten bij het gebruik van 'TOPspel': verbetering van de werkhouding, leukere klassfeer, efficiëntere lessen, gelukkige kinderen en gemotiveerde leerkracht. (De Sleutel, 2016)

Er bestaat ook een Nederlandse versie van 'TOPspel', namelijk 'Taakspel', ontwikkeld voor de basisscholen in Nederland. (Myrthe Haster, Henk Blok, Kees van Overveld, Pol van Lier & Ron Oostdam, 2015)

Beide methodes ('TOPspel' en 'Taakspel') zijn gebaseerd op 'The Good Behaviour Game', ontwikkeld in 1967 door Muriël Saunders, in Kansas. 'The Good Behaviour Game' is een klasmanagementsysteem, met als doel storend gedrag te corrigeren. (De Sleutel, 2016)

Met mijn handleiding 'Gedraag je rijk' wil ik leerkrachten kleuteronderwijs helpen om te werken aan een positief open klasklimaat waar praten over gevoelens en je mening uiten een plaats krijgen. Om zo preventief in te zetten op moeilijk gedrag, in samenwerking met de ouders. Ik baseer me hiervoor op de principes van TOPspel en op de door mij verzamelde en geanalyseerde data tijdens mijn praktijkgericht onderzoek (zie hiervoor mijn onderzoeksrapport / zelfstandig project 'TOPspel voor kleuters', 2017-2018). Verder hecht ik belang aan het creëren van rust in de klas als extra principe binnen mijn methode.

De principes die aan bod komen in 'Gedraag je rijk' zijn de volgende: klasregels, gevoelens en complimenten, ouderbetrokkenheid en rust, dit zijn de vier pijlers.

Deze handleiding geeft inspiratie om te werken aan deze vier pijlers. Per pijler vind je meerdere activiteiten die je kan toepassen bij de kleuters, rekening houdend met de doelgroep 'jongste' en 'oudste' kleuter. Je vindt ook bij elke pijler het bijhorend ontwikkelingsdoel terug en de vertaling naar de leerplandoelen (voor elk onderwijsnet). Ik heb ook een koffer met materialen voorzien, in deze handleiding overloop ik de inhoud hiervan.

'Hoe vroeger we starten, hoe meer we winnen, hoe rijker de toekomst... Gedraag je rijk!'

Veel plezier!

Dit spel heeft als doel:

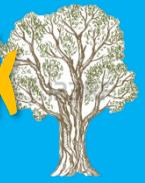
- Preventief inzetten op moeilijk gedrag in samenwerking met de ouders.
- Het creëren van een positief open klasklimaat, waar praten over gevoelens en je mening uiten een plaats krijgen.
- De kleuters een kader bieden om gevoelens bij zichzelf en anderen waar te nemen, te benoemen, te begrijpen en dit te oefenen.

Er zijn veel goede redenen om Gedraag je rijk te spelen. Ik geef je er alvast 3:

- Je hebt geen extra tijd nodig, je kan het makkelijk integreren in je lessen of in de hoeken.
- De leerlingen doen het graag en zijn altijd enthousiast.
- Plezier is verzekerd!

Beginnen met Gedraag je rijk

Inhoud van de koffer

Werken met de pijlers

Ontwikkelingsdoelen
en
leerplandoelen

Activiteiten per pijler

Bijlagen

1. Inhoud van de koffer

- De handleiding 'Gedraag je rijk'
- Een handpop
- Rode brievenbus
- Puzzels m.b.t. gevoelens
- Een zakje met blauwe sterren
- Een zakje met rode sterren
- Een zakje met beloningskaarten
- Een bol wol, een zachte bal, wasknijpers
- Een zakje met complimentenwasknijpers
- Een 'nadenk' kruk
- Versiermaterialen en schrijfgerief
- A4 en A3 papieren
- Prentenboeken (zie boekenlijst)
- Een weeklijn
- Gevoelensprenten/kaarten
- Situatiekaarten
- Yogakaarten en matten
- Complimentenkaarten
- Vingerpoppetjes
- Klasregelkaarten
- Vertelkaart over de kleuterklas/vouwspeel
- Relaxatie CD
- Gevoelensthermometers
- 4 gevoelskistjes
- Kennismakingsblad en een instructiezak

2. Het werken met de pijlers

Onder dit punt leg ik uit op welke manier er gewerkt kan worden aan de verschillende pijlers van het spel 'Gedraag je rijk'.

De vier pijlers staan los van elkaar en kunnen dus apart toegepast worden in de kleuterklas. Maar om het effect bij de kinderen te vergroten is het een aanrader om langere tijd aan alle pijlers te werken. Het doel is ervoor te zorgen dat het (eventueel) moeilijk gedrag bij kinderen vermindert.

Sommige activiteiten binnen een pijler kan je integreren in de reguliere werking van de kleuterklas, tijdens kringmomenten of hoekenwerk, of tijdens ritueelmomenten zoals onthaal, eetmomenten, ... Andere activiteiten die beschreven worden binnen een pijler staan op zich en kan je dus niet integreren in een andere activiteit.

Pijler 1: Klasregels afspreken

Zich houden aan klasregels is een vaardigheid die de kleuters moeten leren. En liefst op een speelse manier. Via het spel 'Gedraag je rijk' kan je aandacht besteden aan regels en afspraken die zinvol zijn in de klas en die de kleuters moeten naleven. Met deze pijler is het de bedoeling om in teams te werken, dus voordat je het 'spel' speelt, groepeer je de kleuters in verschillende teams. Doe dit best vanuit observatie, je kan de teams samenstellen op basis van karakter, leerstijl, sterktes, ... (leider, zorgzaam, babbelaar, ...).

Je kan ervoor kiezen om na elk trimester nieuwe teams te maken.

! TIP: Laat de zorgleerkracht of een collega observeren.

Nu is het de bedoeling om klasregels samen met de kleuters te beslissen en deze te visualiseren en een centrale plaats in de klas te geven (Eén regel per keer/per periode). Want aan deze regels zal worden gewerkt tijdens af te spreken activiteiten doorheen de dag (bijvoorbeeld tijdens onthaal en kalenders, tijdens hoekenwerk, tijdens een taalactiviteit in de kring... dit is afhankelijk van de betreffende regel).

De kleuters zullen dus op bepaalde vooropgestelde momenten moeten letten op de klasregel die centraal staat op dat moment. Als team kunnen ze dan een beloning verdienen, uiteraard alleen indien ze zich aan de regel hebben gehouden.

Stap 1: De spelregels uitleggen van 'Gedraag je rijk' – werken aan afspraken

Besprek met de kleuters de spelregels van de methode.

- De klas wordt verdeeld in teams.
- We trachten het spel 'Gedraag je rijk' elke dag te spelen. De leerkracht geeft aan wanneer, m.a.w. tijdens welke activiteit, zodat de kleuters weten wanneer ze op het toepassen van de centrale regel moeten letten.
- We bepalen elke week 1 klasregel. Deze regel krijgt een plaatsje in de klas. (Alle klasregels blijven gelden)
- We kiezen samen 2 beloningen.
- Elk team krijgt een aantal sterren op voorhand (1 ster per kleuter). Er wordt ook duidelijk afgesproken wanneer (tijdens welke activiteit) en hoe lang (timer) de kleuters zich aan de klasregel moeten houden.
- Wanneer iemand in de groep de regel overtreedt, neemt de leerkracht een ster weg. De leerkracht zegt verder niets.
- We spelen niet tegen elkaar. Het team dat na de tijd nog minimum 1 ster over heeft, wint en mag de beloning bepalen uit de vooraf bepaalde beloningen voor de hele klas.
- Wanneer alle teams nog minimum 1 ster over hebben na de tijd (timer), zetten we een kruis op 'de kalender'. (Zie gebruik van de materialen pag. 10)

Stap 2: De 'dag beloningen' afspreken

Bespreek met de kleuters welke beloningen ze kunnen verdienen. Je kan ook suggesties doen als leerkracht. Kijk naar de interesses van de kinderen, zo kan je enkele beloningen vooraf bepalen.

Stap 3: Teams verdelen en werken in team

Laat de teams een logo maken. Hang deze ergens zichtbaar op in de klas.

! TIP: Laat de kleuters de logo's maken tijdens een activiteit muzische vorming – beeld.

Gebruik van de materialen:

- De sterren: Elk team krijgt per kleuter 1 ster. Leg deze sterren in een doosje bij de teams. Er zijn blauwe sterren en rode sterren. De rode ster is 'de laatste' ster.

- Blauwe sterren: Je zit nog niet bij de laatste ster.

- Rode sterren: Laatste ster in je team.

- De timer: De tijd bepalen kan je door een (aftel)klok te gebruiken.
- De kalender: Wanneer elk team nog minimum 1 ster over heeft op het einde van de dag, zet je een kruis op de kalender. Wanneer je een kruis kan plaatsen op de grote ster, hang je op het klasraam een grote ster. De leerkracht kan dan kiezen om bijvoorbeeld:
 - Een klasfeest te geven en de ouders uit te nodigen.
 - Iets lekker te koken of te bakken.
 - Nieuwe beloningen af te spreken met de klas.
- Handpop: Deze kan je gebruiken als introductie bij de eerste pijler, en bij het opstellen van een nieuwe klasregel.

Stap 4: Start van het spel

- Kondig aan met de handpop dat jullie een klasregel gaan bepalen en oefenen.
 - Je kan een regelronde doen waarbij de leerkracht alles opschrijft.
 - Een klasbrievenbus waarbij de kleuters suggesties kunnen tekenen of voorbeeldkaartje kunnen 'posten'.
 - De leerkracht laat voorbeelden zien van klasregels.
- Bepaal samen met de kleuters welke klasregel geldt door bijvoorbeeld te stemmen.
- Teken de klasregel en hang de klasregel zichtbaar op in de klas.
- Bepaal samen met de kleuters de 2 beloningen.
 - Voorzie een beloningsdoos of kaartjes met suggesties op.
- Geef elk team de sterren.
- Bepaal de minuten en stel de tijd in. Dit is het signaal om te starten voor de kleuters.

Stap 5: Tijdens het spel

- Als leerkracht geef je je activiteit.
 - Wanneer je negatief gedrag ziet of hoort, neem je een ster weg en je negeert het gedrag.
 - Geef de kleuters veel positieve bevestiging als het gewenste gedrag wordt vertoond. Je geeft zowel individueel als aan de teams positieve bevestiging.

Stap 6: Eind van het spel

- Benadruk ter afronding de positieve punten die je opgemerkt hebt tijdens het spel, bij de klas, bij de teams en individueel.
- Alle teams die nog minstens 1 ster over hebben, mogen 1 beloning kiezen (van de 2 vooraf bepaalde beloningen) voor de hele klas.
- Duid op de Gedraag je rijk kalender aan als elke groep nog minstens 1 ster heeft behouden.

Tip:

- Hebben de teams telkens nog veel sterren over, verminder dan het aantal sterren per team.

Pijler 2: Aandacht hebben voor gevoelens en complimenten geven aan elkaar

De werking uitleggen

Het is niet de bedoeling om altijd te werken aan gevoelens van kleuters. Je kan bijvoorbeeld een vast moment in de week een activiteit rond gevoelens en complimenten plannen. En daarnaast hieraan aandacht besteden tijdens een ritueelmoment zoals onthaal en kalenders. Verder is het aanbieden van een vaste gevoelenshoek in de klas een aanrader.

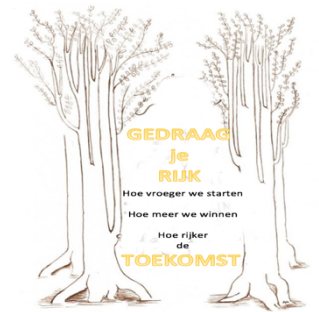
De vier basisgevoelens in 1 keer aanbrengen kan verwarrend werken.

- Peuterklas: Eerst 2 gevoelens, bijvoorbeeld blij en boos.
- 1ste kleuterklas: Herhalen en eventueel 2 nieuwe gevoelens (bang en verdrietig).
- 2de kleuterklas: De 4 gevoelens.
- 3de kleuterklas: Herhalen en eventueel gradaties in gevoelens aanbrengen.
- Vraag: Hoe boos ben jij? Of hoe verdrietig ben jij? Laat ze dit aanduiden op de gevoelens thermometer. Hanteer ook andere benamingen, bijvoorbeeld woedend.

Gebruik van de materialen

- Een bol wol, een bal, wasknijpers: Deze worden gebruikt om de complimentenrondes speelser aan te pakken.
- Handpop: Deze kan je gebruiken in de hoek, zodat de kleuters de handpop hebben om iets tegen de vertellen. Dit kan bevorderend werken.
- Gevoelensprenten: Prenten van de klaspop of van smileys, ...
- Een gevoelenshoek: Deze hoek moet een rustige plaats krijgen in de klas, zodat de kleuters ongestoord hun gevoelens kunnen uiten.
 - De inrichting: Een tafeltje met max 2 stoelen. Leg er niet te veel materialen of te veel activiteiten. Beter is om bijvoorbeeld een tweetal activiteiten aan te bieden.

Pijler 3: Ouderbetrokkenheid

De werking uitleggen

Geef een informatieavond waarop je meer uitleg geeft over het spel 'Gedraag je rijk'. En over de toepassing van deze methode in de klas. Geef eventueel een brochure mee.

De bedoeling is om ouders te betrekken bij de klasactiviteiten en bij buitenschoolse activiteiten. Verder kan je ook tips, materialen, ... aanreiken aan de ouders, rond een van de pijlers.

Gebruik van de materialen

- Een ouderhoek: Voorzie een plaats in de klas waar de ouders terecht kunnen om iets weg te leggen (bv. een verjaardag cake), om materialen uit te wisselen, om ideeën neer te schrijven, om even in de klas te blijven, te praten met de leerkracht, ...
 - De inrichting: Een tafel met 2 stoelen, een kast met materialen in.

Pijler 4: Rust in de klas

De werking uitleggen

De bedoeling is rustmomenten te creëren voor de kleuters.

Je kan deze activiteiten integreren in een vast moment in de week of er een dagelijks ritueel van maken. De 'nadenk' kruk en de rustige hoek kan je het hele jaar door gebruiken in de klas.

Gebruik van de materialen

- Yogakaarten
- Een hoek: Een snoezelhuisje (donker met lichtjes) waar relaxatiemuziek klinkt. Best maximum 2-3 kleuters in het huisje.
- De 'nadenk' kruk: Zet deze in een hoekje en maak de kleuters erop attent dat ze de kleuter die op de kruk zit, gerust moeten laten.

3. Ontwikkelingsdoelen en Leerplandoelen

3.1 Legende

In dit gedeelte van de handleiding vind je per pijler gepaste ontwikkelingsdoelen en leerplandoelen van elk onderwijsnet, zowel voor de jongste als de oudste kleuter. Aan de hand van de legende kan je nagaan in welke mate het betreffende doel aan bod moet komen.

A = Aanzet, met andere woorden de kleuters moeten het nog niet kunnen.

S = Systematisch, met andere woorden de kleuters moeten het regelmatig aangeboden krijgen.

'Jongste' staat voor de peuters en de kleuters van de eerste kleuterklas.

'Oudste' staat voor de kleuters van de tweede en derde kleuterklas.

3.2 Pijler 1: Klasregels afspreken

WO MENS, OD 1.11 De kleuters kunnen bij een activiteit of een spel in een kleine groep, controleren of de anderen zich aan de regels houden.	<u>Jongste</u>	<u>Oudste</u>
Leerplandoelen ZILL <ul style="list-style-type: none"> - Socio-emotionele ontwikkeling SErv4 Bewust sociale rollen opnemen die zowel het individueel als het groepsbelang ten goede komen in diverse situaties en contexten. 		S
Leerplandoelen GO <ul style="list-style-type: none"> - WO M 3.1.2.14 Bij een activiteit of een spel in een kleine groep, controleren of de anderen zich aan de regels houden. 		S
Leerplandoelen OVSG <ul style="list-style-type: none"> - WO-MNS-SV-2.12.6 De leerlingen kunnen de regels en de taakverdeling die in de groep afgesproken werden, naleven en controleren of de anderen dit ook doen. 		S

WO MENS, OD 1.10 De kleuters kunnen in concrete situaties met de hulp van een volwassene afspraken maken.	<u>Jongste</u>	<u>Oudste</u>
Leerplandoelen ZILL		
- Ontwikkeling van een innerlijk kompas IKwn2 Gewetensvol en verantwoord handelen	A	A
- Taalontwikkeling TOmn3 Actief deelnemen aan een gesprek	A	S
Leerplandoelen GO		
- WO M 3.1.2.7 In concrete situaties met de hulp van een volwassene afspraken maken.		S
Leerplandoelen OVSG		
- WO-MNS-SV-2.12.5 De leerlingen kunnen met hulp van een volwassene regels en een taakverdeling afspreken met het oog op een vlotte groepswerking bij een spel of taak.		S

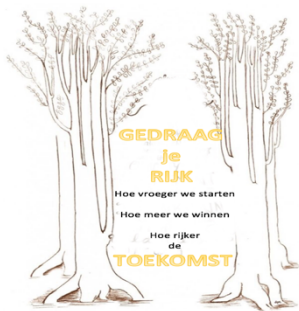

WO MENS, OD 1.9 De kleuters kennen en begrijpen omgangsvormen, leefregels en afspraken die van belang zijn voor het samenleven in een groep.	Jongste	Oudste
Leerplandoelen ZILL		
- Socio-emotionele ontwikkeling SEgb2 Bewust omgaan met gevoelens en behoeften en deze binnen aanvaardbare grenzen uiten. Zelfbeheersing ontwikkelen.	A	A
- SEgb3 Zoeken naar mogelijkheden om, in respect voor zichzelf en de ander, aan eigen behoeften en die van anderen tegemoet te komen.	A	A
- SErv3 Samenwerken met anderen en zo bijdragen aan het realiseren van een gemeenschappelijk doel.	A	S
- SEiv2 De eigenheid en grenzen van anderen respecteren.	A	A
Leerplandoelen GO		
- WO M 3.1.2.9 Omgangsvormen, leefregels en afspraken die van belang zijn voor het samenleven in een groep verwoorden.		S
Leerplandoelen OVSG		
- WO-MNS-SC-1.3.5 De leerlingen kennen en begrijpen omgangsvormen, leefregels en afspraken die van belang zijn voor het samenleven in een groep.		S

3.3 Pijler 2: Aandacht hebben voor gevoelens en complimenten geven aan elkaar

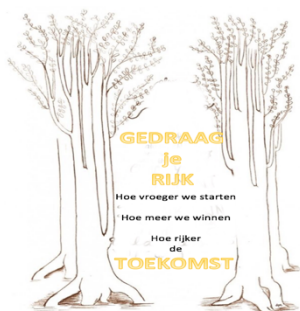
MUZO D, OD 3.1 De kleuters kunnen eigen belevenissen, ervaringen, gedachten, gevoelens, handelingen verwoorden.	<u>Jongste</u>	<u>Oudste</u>
Leerplandoelen ZILL <ul style="list-style-type: none"> - Muzische ontwikkeling MUge5 Muzische domeinen, hun werkvormen en vormgevingsmiddelen ontdekken, doelgericht kiezen en combineren om zich expressief te uiten. 	A	S
Leerplandoelen GO <ul style="list-style-type: none"> - MV DR 4.3.1.1 Eigen belevenissen, fantasieën, ervaringen, gedachten, gevoelens en handelingen verwoorden. 	A	S
MV DR 4.3.1.2 Emoties herkennen en benoemen.	A	S
Leerplandoelen OVSG <ul style="list-style-type: none"> - MV-DRA-SB-2.1 De kinderen vergroten hun spreekvaardigheid. (taal) 	S	S
<ul style="list-style-type: none"> - MV-DRA-BV-1.19 De kinderen kunnen op elkaar inspelen door dialogen te improviseren. (reageren). 	S	S

NED S, OD 2.3 De kleuters kunnen spreken over gevoelens als blijheid, angst, verdriet, verwondering.	<u>Jongste</u>	<u>Oudste</u>
Leerplandoelen ZILL <ul style="list-style-type: none"> - Socio-emotionele ontwikkeling SEgb1 Gevoelens en behoeften bij zichzelf en anderen beleven, aanvaarden, herkennen en in taal uitdrukken 	A	S
<ul style="list-style-type: none"> - Taalontwikkeling TOmn2 Een mondelinge boodschap overbrengen. 	A	S
Leerplandoelen GO <ul style="list-style-type: none"> - NED S 1.1.3.33 Op vraag vertellen over gevoelens. 	A	S
<ul style="list-style-type: none"> - NED S 1.1.3.34 Spontaan vertellen over gevoelens. 	A	S
Leerplandoelen OVSG <ul style="list-style-type: none"> - NL-SPR-DV-D03-01-01-02 De leerlingen kunnen gevoelens met één woord benoemen. 	A	S

NED S, OD 2.12 De kleuters zijn bereid om eigen gevoelens en verlangens op een persoonlijke manier uit te drukken.	<u>Jongste</u>	<u>Oudste</u>
Leerplandoelen ZILL - Taalontwikkeling TOtg4 Mondeling en schriftelijk willen en durven communiceren en het nut daarvan inzien.	A	S
Leerplandoelen GO - NED S 1.1.1.2 Bereid zijn de eigen gevoelens en verlangens op een persoonlijke manier uit te drukken.	A	S
Leerplandoelen OVSG - NL-SPR-DV-D05-04-01 De leerlingen kunnen, bij een volgende spreekact, hun tekorten bijsturen lettend op één aspect.		A

WO MENS, OD 1.1 De kleuters kunnen bij zichzelf onderkennen wanneer zij bang, blij, boos of verdrietig zijn en kunnen dit op een eenvoudige wijze uitdrukken.	<u>Jongste</u>	<u>Oudste</u>
Leerplandoelen ZILL		
- Socio-emotionele ontwikkeling SEgb2 Bewust omgaan met gevoelens en behoeften en deze binnen aanvaardbare grenzen uiten. Zelfbeheersing ontwikkelen.	A	A
- SEgb1 Gevoelens en behoeften bij zichzelf en anderen beleven, aanvaarden, herkennen en in taal uitdrukken.	A	A
Leerplandoelen GO		
- WO M 3.1.1.7 Gevoelens als bang, blij, boos of verdrietig zijn bij zichzelf onderkennen en die op een eenvoudige wijze uitdrukken.	A	S
Leerplandoelen OVSG		
- WO-MNS-SC-1.1.1 De leerlingen kunnen de eigen gevoelens van angst, blijheid, boosheid of verdriet (h)erkennen, uitdrukken en benoemen.	S	S

WO MENS, OD 1.3 De kleuters tonen in concrete situaties voldoende zelfvertrouwen in eigen mogelijkheden.	<u>Jongste</u>	<u>Oudste</u>
Leerplandoelen ZILL - Socio-emotionele ontwikkeling SErv4 Bewust sociale rollen opnemen die zowel het individueel als het groepsbelang ten goede komen in diverse situaties en contexten.		S
- Ontwikkeling van een innerlijk kompas IKid1 Basisvertrouwen ontwikkelen.	A	S
Leerplandoelen GO - WO M 3.1.1.2 In concrete situaties voldoende zelfvertrouwen in eigen mogelijkheden tonen.		S
Leerplandoelen OVSG WO-MNS-SV-2.8.4 De leerlingen tonen in concrete situaties voldoende zelfvertrouwen, gebaseerd op kennis van het eigen kunnen. - WO-MNS-SV-2.8.4 De leerlingen tonen in concrete situaties voldoende zelfvertrouwen, gebaseerd op kennis van het eigen kunnen.		S

WO MENS, OD 1.5 De kleuters kunnen bij anderen gevoelens van bang, blij, boos en verdrietig zijn herkennen en kunnen meeleven in dit gevoel.	<u>Jongste</u>	<u>Oudste</u>
Leerplandoelen ZILL <ul style="list-style-type: none"> - Socio-emotionele ontwikkeling SEiv1 Zich empathisch inleven in anderen, andere standpunten en situaties, zonder de eigen identiteit te verliezen. 	A	S
<ul style="list-style-type: none"> - SEiv3 In het eigen gedrag rekening houden met de gevoelens en de behoeften van anderen zonder zichzelf te verliezen. 		A
<ul style="list-style-type: none"> - SEgb1 Gevoelens en behoeften bij zichzelf en anderen beleven, aanvaarden, herkennen en in taal uitdrukken. 	A	S
Leerplandoelen GO <ul style="list-style-type: none"> - WO M 3.1.1.8 Gevoelens van bang, blij, boos en verdrietig zijn bij anderen herkennen, dat gevoel verwoorden en meeleven in dit gevoel. 		S
Leerplandoelen OVSG <ul style="list-style-type: none"> - WO-MNS-SC-1.2.1 De leerlingen kunnen bij de andere(n) gevoelens van bang, blij, boos en verdrietig zijn, herkennen en meeleven in dit gevoel. 		S

3.4 Pijler 3: Ouderbetrokkenheid

De doelen die ik formuleer bij deze pijler zijn niet terug te vinden tussen de ontwikkelingsdoelen kleuteronderwijs. Ik heb me hiervoor gebaseerd op de kamers van het participatiehuis.

Meeleven doe je vooral als betrokken ouders. Een luisterend oor bieden bij je kind, kinderen op tijd naar school brengen, de school en ouders moeten openstaan voor elkaar en aanvoelen welke noden, vragen en verwachtingen er zijn van alle ouders.

Meeweten evolueert licht naar ouderparticipatie toe. Hier wordt verwacht dat iedereen op de hoogte gehouden wordt van activiteiten die met de kinderen hebben te maken. Bijvoorbeeld via een schoolkrant via smartschool, ...

Meehelpen klinkt al participierend voor de ouders. De ouders volgen de agenda op van hun kind, ze zijn leesmama of leespapa, geven mee vorm aan het schoolfeest, ...

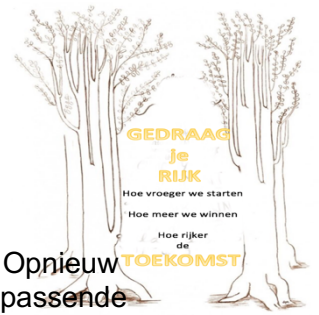
	Meeleven	Meeweten	Meehelpen
De school ↔ Ouderwerking	Betrokkenheid	Participatie	Participatie
Alle ouders ↔ Ouderwerking			
De klas/ school ↔ ouder			
Kind(eren) ↔ Ouder			

3.5 Pijler 4: Rust in de klas

LO OD 3.4 De kleuters tonen een rustige aanwezigheid in het eigen lichaam, voelen de eigen grenzen en tonen een vertrouwdheid met de eigenheid van het lichaam.	<u>Jongste</u>	<u>Oudste</u>
Leerplandoelen ZILL <ul style="list-style-type: none"> - Motorische en zintuiglijke ontwikkeling MZIb3 Bewegingsenergie en spierspanning doseren en tot rust komen. 	A	A
Leerplandoelen GO <ul style="list-style-type: none"> - BO ZC 6.1.1.4 geven eigen mogelijkheden en begrenzingen aan. 	A	S
Leerplandoelen OVSG <ul style="list-style-type: none"> - ZC-SF 3.4 De kleuters tonen een rustige aanwezigheid in het eigen lichaam, voelen de eigen grenzen en tonen een vertrouwdheid met de eigenheid van het lichaam. 	A	A

BO MC, OD 1.16 De kleuters kunnen komen tot rustervaringen.	<u>Jongste</u>	<u>Oudste</u>
Leerplandoelen ZILL <ul style="list-style-type: none"> - Motorische en zintuiglijke ontwikkeling MZIb3 Bewegingsenergie en spierspanning doseren en tot rust komen. 	A	A
Leerplandoelen GO <ul style="list-style-type: none"> - BO GVL 6.1.2.1 Schakelen over op een meer ontspannen houding of beweging na een beweging die grote inspanning vraagt. - BO GVL 6.1.2.2 Zijn bereid om een sfeer van rust te creëren. 	A	S
Leerplandoelen OVSG <ul style="list-style-type: none"> - KL-PO-KTR-10.5 De kleuters kunnen opgelegde relaxatieoefeningen uitvoeren. - KL-PO-KTR-10.6 De kleuters kunnen de lichaamsdelen afzonderlijk ontspannen. - KL-PO-KTR-10.8 De kleuters kunnen opgelegde ademhalingsopdrachten correct uitvoeren. 	A	S
	S	S

4. Activiteiten in de kleuterklas

In dit onderdeel krijg je inspiratie voor de uitwerking van de pijlers in activiteiten. Opnieuw verwijs ik naar de ontwikkelingsdoelen. In het vorige hoofdstuk vind je de hierbij passende leerplandoelen voor elk onderwijsnet.

4.1 Pijler 1: Klasregels afspreken

Deze pijler is eerder een houding die je verwacht van de kleuters die tijdens de dagdagelijkse activiteiten toegepast kan worden. Kies een activiteit waarbij ze niet te moeilijke leerstof moeten verwerken.

ONTWIKKELINGSDOELEN	
JONGSTE	OUDSTE
<ul style="list-style-type: none"> - WO MENS, OD 1.9 - WO MENS, OD 1.10 	<ul style="list-style-type: none"> - WO MENS, OD 1.9 - WO MENS, OD 1.10 - WO MENS, OD 1.11
ALGEMENE RICHTLIJNEN	
<ul style="list-style-type: none"> • Zet de timer uit het zicht van de kinderen. • Geef de kinderen de sterren op voorhand. • Bouw de tijd rustig op. • Let op de organisatie. • Vereenvoudig de regels. 	
RICHTLIJNEN	
JONGSTE	OUDSTE
<ul style="list-style-type: none"> • Bij de jongste kleuters zou je kunnen opteren om zonder groepjes te werken. • De hele klas kan een logo en een naam verzinnen. • Het logo en de naam kan je als gezamenlijke activiteit inzetten. • Laat de regel versieren (in de beeldhoek leggen). 	<ul style="list-style-type: none"> • De oudste kleuters zet je in groepjes. • Laat de groepjes een eigen logo maken en een naam verzinnen. Dit kan tijdens een beeldactiviteit. • Laat de regel versieren (in de beeldhoek leggen).

Maak een onderscheid tussen regels voor de kringactiviteiten en regels voor de hoekenwerking.

ACTIVITEITEN	
JONGSTE	OUDSTE
Fiche 1: Een klasregel bepalen	Fiche 1: Een klasregel bepalen
Fiche 2: De klasregel 'oefenen' tijdens een activiteit	Fiche 2: De klasregel 'oefenen' tijdens een activiteit

4.2 Pijler 2: Aandacht hebben voor gevoelens en complimenten geven

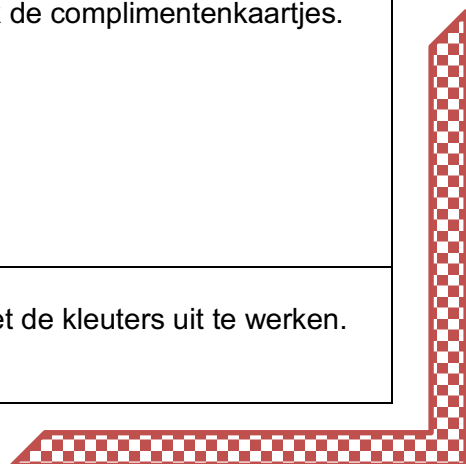
ONTWIKKELINGSDOELEN	
JONGSTE	OUDSTE
<ul style="list-style-type: none"> - MUZO D, OD 3.1 - NED S, OD 2.3 - NED S, OD 2.12 - WO MENS, OD 1.1 - WO MENS, OD 1.3 - WO MENS, OD 1.5 	<ul style="list-style-type: none"> - MUZO D, OD 3.1 - NED S, OD 2.3 - NED S, OD 2.12 - WO MENS, OD 1.1 - WO MENS, OD 1.3 - WO MENS, OD 1.5
ALGEMENE RICHTLIJNEN	
<ul style="list-style-type: none"> - Gebruik eenvoudige verhalen over gevoelens. - Besteed aandacht aan de woordeloze expressies van de kinderen. - Wees steeds concreet in je vraagstelling. <p>Leer de kleuters hun gevoelens en dat van anderen (h)erkennen, benoemen en bespreken.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Zorg ervoor dat de kleuters hun welbevinden goed is, zodat ze zich veilig voelen in de klas. Zo kan er een plaats ontstaan om te praten over hun gevoelens. 	
ACTIVITEITEN	
JONGSTE	OUDSTE
<p>Activiteit 1: Een gevoelenshoek</p> <p>Activiteit 2: Gevoelensthermometers</p> <p>Activiteit 3: Gezamenlijke complimentenpostbus</p> <p>Activiteit 4: Complimentenrondes</p> <p>Activiteit 5: Aanwezigheidslijn vol gevoelens</p>	<p>Activiteit 1: Een gevoelenshoek</p> <p>Activiteit 2: Gevoelensthermometers</p> <p>Activiteit 3: Complimentenposthuis</p> <p>Activiteit 4: Complimentenrondes</p> <p>Activiteit 5: Aanwezigheidslijn vol gevoelens</p>
RICHTLIJNEN	
JONGSTE	OUDSTE
<ul style="list-style-type: none"> - Bij de peuters gebruik je maximum 2 basisgevoelens (bv. blij en boos). - In de 1ste kleuterklas ga je de 2 basisgevoelens herhalen. Hierna kan je de 2 volgende basisgevoelens aanbrengen (bv. Bang en verdrietig). 	<ul style="list-style-type: none"> - Herhaal eerst de basisgevoelens. - Bouw de moeilijkheidsgraad op naar de verscheidenheid in 1 emotie. Vb. Hoe boos ben jij?

<ul style="list-style-type: none">- Het is belangrijk dat de peuters eerst het begrip 'compliment' begrijpen en dat ze oefenen in het geven van een compliment. Werken met voorbeelden, eventueel met een verhaal is aan te raden.- Gebruik de complimentenkaartjes.- Gebruik bij de aanwezigheidslijnen prenten van de klaspop.	<ul style="list-style-type: none">- Een verhaal gebruiken om een compliment uit te leggen, dat blijven de kleuters zich herinneren.- Gebruik de complimentenkaartjes.
--	--

Het is ideaal om op voorhand het thema gevoelens met de kleuters uit te werken.

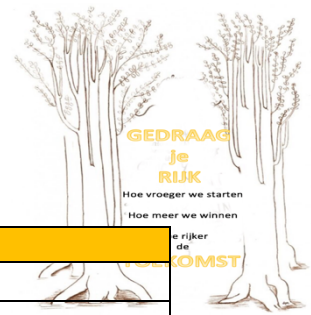

4.3 Pijler 3: Ouderbetrokkenheid

De doelen die ik formuleer bij deze pijler zijn niet terug te vinden tussen de ontwikkelingsdoelen kleuteronderwijs. Ik heb me hiervoor gebaseerd op de kamers van het participatiehuis.

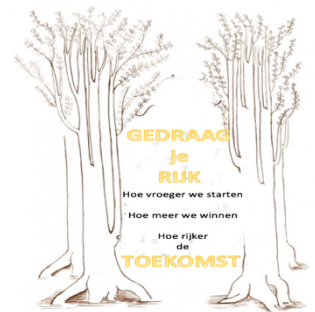
DOELEN	
JONGSTE	OUDSTE
<ul style="list-style-type: none"> - Meeleven doe je vooral als betrokken ouders. Een luisterend oor bieden bij je kind, kinderen op tijd naar school brengen, de school en ouders moeten openstaan voor elkaar en aanvoelen welke noden, vragen en verwachtingen er zijn van alle ouders. - Meeweten evolueert licht naar ouderparticipatie toe. Hier wordt verwacht dat iedereen op de hoogte gehouden wordt van activiteiten die met de kinderen hebben te maken. - Meehelpen klinkt al participierend voor de ouders. De ouders volgen de agenda op van hun kind, ze zijn leesmama of leespapa, geven mee vorm aan het schoolfeest, ... 	
RICHTLIJNEN	
JONGSTE	OUDSTE
<ul style="list-style-type: none"> - Ik wil inzetten op een relatiecultuur, zowel formeel als informeel, een laagdrempelige cultuur waarin de ouders zich welkom voelen in de klas. - Duidelijk communiceren met de ouders al vanaf het begin van het schooljaar is belangrijk. - Bij het introduceren van een nieuwe methode op school zoals 'Gedraag je rijk' is het zinvol om de ouders onmiddellijk hierbij te betrekken, bijvoorbeeld tijdens een infoavond. - Indien je als leerkracht ondersteuning, betrokkenheid wenst van ouders, best de data ruim op voorhand doorgeven aan de ouders. 	
ACTIVITEITEN	
JONGSTE	OUDSTE
Activiteit 1: Buitenschoolse activiteiten organiseren Activiteit 2: Een instructiezak met een blad om de kleuter te leren kennen Activiteit 3: Een vouwspel om een gesprek te starten met je kind(eren) Activiteit 4: Een ouderhoek in de klas Activiteit 5: Ouderactiviteiten in de klas organiseren Activiteit 6: Een klasblog – een pagina op sociale media over de klas – een schoolwebsite	

4.4 Pijler 4: Rust in de klas

ONTWIKKELINGSDOELEN	
JONGSTE	OUDSTE
<ul style="list-style-type: none"> - LO OD 3.4 - BO MC, OD 1.16 	<ul style="list-style-type: none"> - LO OD 3.4 - BO MC, OD 1.16
ALGEMENE RICHTLIJNEN	
<ul style="list-style-type: none"> - Het creëren van rustelementen, bijvoorbeeld via yoga, mindfulness, meditatie, massages. - Praat als leerkracht rustig, zo worden de kleuters ook rustig. - Voorzie de activiteiten ergens in een stille ruimte. - Rust in de klas kan je ook creëren door het zorgen voor: <ul style="list-style-type: none"> o Een duidelijke structuur in de klas o Vaste rituelen o Het mijden van overbodige spullen o Neutrale kleuren o Frisse lucht o Natuurlijk licht 	
ACTIVITEITEN	
JONGSTE	OUDSTE
Activiteit 1: Peuteryoga Activiteit 2: kleutermeditatie Activiteit 3: Kleutermassage 5. Activiteit 4: Rusthoek (snoezelhuisje) Activiteit 5: Een 'nadenk' kruk om rustig te worden	Activiteit 1: Kinderyoga Activiteit 2: kleutermeditatie Activiteit 3: Kleutermassage Activiteit 4: Rusthoek (snoezelhuisje) Activiteit 5: Een 'nadenk' kruk om rustig te worden
RICHTLIJNEN	
JONGSTE	OUDSTE
<ul style="list-style-type: none"> - Niet te veel oefeningen voorzien bij de peuteryoga. Eventueel opsplitsen doorheen de week. - Niet te lange meditatieoefening, ze gaan anders niet lang genoeg geconcentreerd blijven. - Kies een lied dat ze kennen of gebruik de interesses van de kleuters om een kleutermassage te doen. 	<ul style="list-style-type: none"> - Kies een lied dat ze kennen of gebruik de interesses van de kleuters om een kleutermassage te doen. - Neem af en toe een langer/moeilijker lied bij de kleutermassage.

Bijlagen – de activiteiten en koffer

De activiteiten

Pijler 1: Klasregels afspreken

- Fiche 1: Een klasregel bepalen.
- Fiche 2: De klasregels 'oefenen' tijdens een activiteit

Pijler 2: Aandacht hebben voor gevoelens en complimenten geven

- Activiteit 1: Een gevoelenshoek
- Activiteit 2: Gevoelensstemperatuurmeters
- Activiteit 3: Gezamenlijke complimentenpostbus/ complimentenposthuis
- Activiteit 4: Complimentenrondes
- Activiteit 5: Aanwezigheidslijn vol gevoelens

Pijler 3: Ouderbetrokkenheid

- Activiteit 1: Buitenschoolse activiteiten organiseren.
- Activiteit 2: Een instructiepak met een blad om de kleuter te leren kennen.
- Activiteit 3: Een vouwspel om een gesprek te starten met je kind(eren).
- Activiteit 4: Een ouderhoek in de klas.
- Activiteit 5: Ouderactiviteiten in de klas organiseren.
- Activiteit 6: Een klasblog – een pagina op sociale media over de klas – een school website.

Pijler 4: Rust in de klas

- Activiteit 1: Peuteryoga/ kleuteryoga
- Activiteit 2: kleutermeditatie
- Activiteit 3: Kleutermassage
- Activiteit 4: Rusthoek (snoezel-huisje)
- Activiteit 5: Een nadenk kruk op rustig te worden.

Foto: De koffer met materialen

Pijler 1: Klasregels afspreken

- Fiche 1: Een klasregel bepalen

De nodige materialen:

- ❖ De handpop
- ❖ Een pen en notitieblok
- ❖ De rode brievenbus (voor de klas)
- ❖ Tekenpapier en tekengerief
- ❖ Klasregelkaarten (voorbeeldkaartjes)
- ❖ A3 papier
- ❖ Beloningskaarten
- ❖ Versiermateriaal (Stickers, glitter, pluimen, washi tape, ...)

De werking:

1. Kondig aan met de handpop dat jullie een klasregel gaan bepalen.
 - Je kan een regelronde doen waarbij de leerkracht alles opschrijft.
 - Een klasbrievenbus waarbij de kleuters suggesties kunnen tekenen of voorbeeldkaartjes kunnen 'posten'.
 - De leerkracht laat voorbeelden zien van klasregels.
2. Bepaal samen met de kleuters welke klasregel geldt door bijvoorbeeld te stemmen.
3. Teken de klasregel samen met de kleuters. Laat hen suggesties doen hoe je de klasregel kan tekenen.

Suggestie: De kleuter(s) van de dag kan de klasregel versieren.
4. Hang de klasregel zichtbaar op in de klas.
5. Bepaal samen met de kleuters de 2 beloningen.
 - Voorzie een beloningsdoos of kaartjes met suggesties op. (Zie materialendoos voor de kaartjes.)

- Fiche 2: De klasregels ‘oefenen’ tijdens een activiteit
(voorbeeldles een verhaal voorlezen)

De nodige materialen:

- ❖ Sterren
- ❖ Timer
- ❖ Gedraag je rijk-kalender
- ❖ De materialen voor je activiteit (vb. prentenboek)

De werking:

1. Je vertelt aan de kleuters bijvoorbeeld dat je een prentenboek gaat voorlezen.
2. De kleuters mogen in hun groepjes gaan zitten (oudste kleuters).
3. Geef elk team de sterren. (Zie hierboven pag. 10 voor het gebruik)
4. Herhaal de regel(s) waarop de kleuters moeten letten.
5. Bepaal de minuten en stel de tijd in. Dit is voor de kleuters het signaal om te starten.
6. Geef je activiteit.
 - Wanneer je negatief gedrag ziet of hoort, neem je een ster weg en je negeert het gedrag.
 - Geef de kleuters veel positieve bevestiging als het gewenste gedrag wordt vertoond. Je geeft zowel individueel als aan de teams positieve bevestiging.
7. Benadruk ter afronding de positieve punten die je opgemerkt hebt tijdens het spel, bij de klas, bij de teams en individueel.
8. Alle teams die nog minstens 1 ster over hebben, mogen 1 beloning kiezen (van de 2 vooraf bepaalde beloningen) voor de hele klas.
9. Duid op de gedraag je rijk kalender aan wanneer elke groep nog minstens 1 ster heeft behouden (met een kruisje).

Pijler 2: Aandacht hebben voor gevoelens en complimenten geven

- Activiteit 1: Een gevoelenshoek

De nodige materialen:

- ❖ Een tafel en 2 stoelen
- ❖ Vingerpoppetjes en een huisje
- ❖ Situatiekaarten
- ❖ Gevoelenspuzzels
- ❖ Handpop
- ❖ Gevoelenskaarten
- ❖ Gevoelens prenten van kinderen en de klaspop
- ❖ Boeken over gevoelens
- ❖ Teken- en schrijfgerief
- ❖ Papier

Korte uitleg:

De leerkracht richt -liefst samen met de kinderen- een hoek in met de spullen die een bepaald gevoel uitlokken of oproepen.

Je kan een hoek uitwerken rond 1 gevoel of rond de 4 basisgevoelens (blij, boos, bang, verdrietig).

Een hoek rond 1 gevoel:

Een gevoelsmap met prenten van kinderen, de klaspop, ... rond 1 gevoel.

Een spiegel om dit gevoel uit te beelden.

Een gevoelswand waar je dit gevoel kan ophangen.

Specifieke handpoppen die dit gevoel opwekken.

Een hoek rond de 4 basisgevoelens:

Gevoelenspuzzels voor de oudste kleuters.

Vingerpoppetjes met een huisje, zodat de kleuters de situatiekaarten kunnen naspelen.

Leg er teken- en schrijfgerief zodat ze hun gevoelens kunnen uiten op papier.

Ze kunnen tegen de handpop vertellen wat ze niet durven vertellen aan vrienden, familie of de juf.

Een spiegel en ook gevoelenskaarten die ze kunnen uitbeelden.

- Activiteit 2: Gevoelensthermometers

De nodige materialen:

- ❖ Gevoelensthermometers
 - 2 voor de peuters
 - 4 voor de 1ste Kleutersklas
 - 4 voor de oudste kleuters (met kleurovergangen)
- ❖ Gevoelensprenten van de klaspop of van een boek of smileys, ...
- ❖ Foto's van de kleuters

Blauw: verdrietig
Groen: bang
Rood: boos
Geel: blij

Korte uitleg:

Dit is een activiteit die omgezet kan worden in een ritueel. Je zou dit eventueel kunnen doen tijdens 'onthaal en kalenders' en/of op het einde van de dag.

1. De kleuters nemen hun foto en plakken dit op de thermometers, hoe ze zich die dag voelen.
2. De leerkracht kan er dan voor kiezen om een aantal kleuters aan het woord te laten, waarom ze dat gevoel kiezen vandaag.
 - Beurtrol
 - Vragen wie iets wil vertellen over zijn gevoel
3. De leerkracht kan vragen aan de kleuters hoe we de kleuter die iets heeft verteld over zijn gevoel kunnen helpen, bijvoorbeeld als de kleuter verdrietig is.
 - Een compliment geven
 - Een troostknuffel
 - Een applaus geven
 - ...
4. Bij de oudste kleuters zijn er kleurovergangen die gradaties in het gevoel weergeven. Als leerkracht kan je dan vragen aan de kleuters: 'Hoe blij ben jij? Waarom dan wel?' Hanteer ook andere benamingen, bijvoorbeeld woedend.

- Activiteit 3: Gezamenlijke complimentenpostbus/ complimentenposthuis

De nodige materialen:

- ❖ Complimentenkaartjes
- ❖ Versiermateriaal
- ❖ (Complimenten)doosjes

Korte uitleg:

Je kan hierbij muzische vorming-beeld betrekken.

Jongste: De kleuters versieren gezamenlijk een grote complimentenpostbus voor de hele klas.

Oudste: De kleuters krijgen allemaal een doosje dat ze zelf mogen versieren. Als iedereen zijn doosje heeft versierd, begin je ze op elkaar te stapelen en vast te maken aan elkaar.

! Tip: Zorg ervoor dat de naam/het kenteken van de kleuter zichtbaar is.

Jongste:

1. De kleuters maken onder begeleiding van de leerkracht een complimententekening voor iemand (vriendje in de klas, de leerkracht, familie) en 'posten' dit in de complimentenpostbus.
2. De leerkracht geeft op het einde van de week de kleuters de kans om de brieven af te geven aan een vriendje in de klas of de leerkracht. De andere brieven geven ze af als ze naar huis gaan.
3. Je kan hier ook een kringgesprek van maken als je wil dat de kleuters uitleggen waarom ze hun vriendje een compliment geven.

Oudste:

1. De leerkracht overloopt de complimentenkaartjes van het complimentenspel.
2. De kleuters tekenen of schrijven een complimentenbrief of ze gebruiken complimentenkaartjes die de kleuters mogen geven aan een vriendje van de klas, voor de leerkracht of familie.
3. De kleuters krijgen een kenteken van een vriendje van de klas. Ze krijgen de hele week de tijd om een complimentenkaart, tekening of brief in het vriendje zijn complimentendoosje te steken.

4. Op het einde van de week worden deze geopend door de kleuters en mogen ze dit bespreken in de kring. (Waarom ze hun vriendje een compliment geven.)

Wat als niet iedereen een compliment heeft gekregen in de klas?

Bij de jongste kleuters ga je de activiteit begeleiden. Zo kan je erop letten dat iedereen een complimententekening heeft gekregen.

Bij de oudste kleuters worden er kaartjes getrokken zodat iedereen wel een compliment moet krijgen.

- Activiteit 4: Complimentenrondes

De nodige materialen:

- ❖ Een bol wol
- ❖ Een zachte kleine bal
- ❖ Wasknijpers met de kentekens van de kleuters
- ❖ Complimentenkaarten

Korte uitleg:

'Complimentenwolletje': Een bolletje wol gooien naar een kleuter die je een compliment wil geven. Iedereen komt 1 keer aan bod zodat iedereen een goed gevoel behoudt.

'Complimentenbal': De bal gooien naar een kleuter die je een compliment wil geven. Iedereen komt 1 keer aan bod zodat iedereen een goed gevoel behoudt.

Variatie: De bal gooien naar een kleuter en die kleuter moet een compliment geven aan de klas.

'Complimentenknippers': Aan elke wasknijper hangt een kenteken van een kleuter. Deze worden in een gesloten zakje gestopt. De kleuters mogen één voor één een wasknijper nemen en een compliment geven aan de kleuter met dat kenteken. De wasknijpers mag je vast knippen aan die kleuter en op het einde worden ze terug in de zak gestopt.

Sfeerschepping:

Jongste: Een verhaal voorlezen over complimenten of een complimentengedicht aanbrengen.

Oudste: Wie vinden jullie dat er in deze klas later directeur van een school moet worden? Waarom? Gebruik dit gesprek om verder te gaan naar de inleiding.

Inleiding:

Jongste: Gesprek over het verhaal of het gedicht.

Oudste: Een kringgesprek over 'Wat is een compliment? Hoe voelt het om een compliment te krijgen? Waarover kun je een compliment geven?'.

Er zijn 4 soorten complimenten:

1. Uiterlijk (jij hebt mooie ogen, mooie haren, ...)
2. Wat je kan (jij kan goed lopen, rijmen, ...)

3. Wat je hebt (jij hebt een mooie broek, schoenen, ...)
4. Hoe je bent (jij bent grappig, lief, ...)

Bij de jongste kleuters kan je beginnen met het uiterlijk en daarna opbouwen. Blijf niet vastzitten in het oppervlakkig geven van complimenten.

Bij de oudste kleuters kan je, afhankelijk van het klasniveau, de 4 soorten van complimenten hanteren en de kinderen uitdagen om verschillende soorten complimenten te geven aan elkaar.

Kern:

Jongste: Geef als leerkracht een voorbeeldcompliment, beginnend met een compliment over het uiterlijk.

Oudste: Geef als leerkracht een voorbeeldcompliment, rekening houdend met de verschillende soorten.

Hierna begin je met de complimentenrondes, die hierboven kort uitgelegd zijn ('Korte uitleg').

Afsluiter:

Sluit elke dag positief af. Benoem bijvoorbeeld 5 dingen die goed verlopen zijn. Schrijf ze op een post-it en hang dit op. Wanneer je dit doet, gaan de kinderen en jij als leerkracht met een positief gevoel naar huis. Besteed geen aandacht aan de negatieve dingen.

Tip: Doorvragen bij te oppervlakkige complimenten. Bijvoorbeeld: 'Lias is altijd heel lief, waar merk je dat aan?'.

- Activiteit 5: Aanwezigheidslijn vol gevoelens

De nodige materialen:

- ❖ Een aanwezigheidslijn
- ❖ Foto's/kentekens van de kleuters
- ❖ Gevoelensprenten van de klaspop (jongste kleuters)
- ❖ Gevoelensprenten van smileys, emotiemonsters, ... (oudste kleuters)

Korte uitleg:

Dit is een activiteit die omgezet kan worden in een ritueel. Je zou dit kunnen doen tijdens 'onthaal en kalenders'.

1. De kleuters nemen hun foto en plakken deze op de aanwezigheidslijn.
2. Daarna plakken ze onder hun foto op de aanwezigheidslijn een gevoelensprent: 'hoe ze zich die dag/op dat moment voelen'.
3. De leerkracht kan er dan voor kiezen om een aantal kleuters aan het woord te laten, waarom ze dat gevoel kiezen vandaag.
 - Beurtrol
 - Vragen wie iets wil vertellen over zijn gevoel
4. De leerkracht kan vragen aan de kleuters hoe we de kleuter die iets heeft verteld over zijn gevoel kunnen helpen, bijvoorbeeld als de kleuter verdrietig is.
 - Een compliment geven
 - Een troostknuffel
 - Een applaus geven
 - ...

Pijler 3: Ouderbetrokkenheid

- Activiteit 1: Buitenschoolse activiteiten organiseren

Voorbeelden van buitenschoolse activiteiten:

- Kennismakingszoektocht
- Volkspelen met het gezin
- Picknicken
- ...

Korte uitleg:

Geef een brief aan de ouders of spreek ze persoonlijk aan. Zo kunnen ze zich 'inschrijven' voor de activiteiten buiten de school, ze kunnen komen helpen of gewoon meedoen.

1. Kennismakingszoektocht:

De bedoeling is om de verschillende ouders te laten kennismaken met elkaar. Ook de kleuters kunnen zo elkaar beter leren kennen en zo krijgt de leerkracht de kans om met iedereen kennis te maken.

2. Volkspelen met het gezin:

De bedoeling is om de ouders en de kinderen samen volkspelen te laten spelen.

Elk gezin kan een volksspel bedenken en de materialen hiervoor meenemen naar de betreffende dag.

3. Picknicken:

De bedoeling is om de ouders en kind(eren) iets samen te laten bereiden voor de picknick. De picknick kan je laten doorgaan op een speelweide of een natuurpark, ... met dekens en kussens.

- Activiteit 2: Een instructiezak met een blad om de kleuter te leren kennen

De nodige materialen:

- ❖ Papieren zak met een instructieblad
- ❖ Kennismakingsblad
- ❖ Een informatiebrief voor de ouders

Korte uitleg:

1. De kleuter krijgt de kans om samen met de ouders de papieren zak te versieren. Op het instructieblad staat wat er in de zak moet komen om de kleuter zichzelf voor te laten stellen in de klas.
2. De ouders vullen samen met hun kind(eren) het kennismakingsblad in, zodat de leerkracht de kleuter beter leert kennen.

Sfeerschepping:

De kindjes van de dag worden gekozen bij 'onthaal en kalenders', deze kleuters mogen zich voorstellen met de spullen die in de zak zitten.

Inleiding:

De leerkracht leest het kennismakingsblad voor in de klas.

Kern:

De kleuters stellen zichzelf voor door middel van de spullen die in de zak zitten.

Afsluiter:

De kleuters mogen nu vragen stellen aan de kleuters die zich voorgesteld hebben.

We geven allemaal een luid applaus voor onze vriendjes.

- Activiteit 3: Een vouwspel om een gesprek te starten met je kind(eren)

De nodige materialen:

- ❖ Een informatiebrief voor de ouders
- ❖ Het vouwspel met vragen
- ❖ **Variatie:** vertelkaart in de kleuterklas

Korte uitleg:

De bedoeling van het spel is om de ouders en hun kind(eren) te leren praten over de schooldag, hoe ze zich voelen, wat ze dromen, ...

1. Geef een brief mee aan de ouders met de bedoeling van het spel.
2. De spelregels en het vouwspel meegeven aan de kleuters.
 - Stop je vingers in het vouwspel.
 - Je kind kiest een cijfer tussen 1 en 10. Open en sluit het happertje evenveel keer.
 - Je kind kiest een kleur in het happertje en beantwoordt de vraag die eronder verstopt zit.
 - Speel niet te lang, 1 of 2 vragen is genoeg.
 - Morgen speel je opnieuw.

Variatie: Vertelkaart in de kleuterklas, een prent van een klas met vraagjes.

- Dit gesprek hoeft niet langer dan drie minuten te duren.
- Deze vertelkaart helpt je bij het dagelijks gesprekje.
- Laat je kleuter met zijn vinger over de kaart bewegen en stel vragen.

- Activiteit 4: Een ouderhoek in de klas

De nodige materialen:

- ❖ Een tafel en 2 stoelen
- ❖ Handpop
- ❖ Prentenboeken (zie boekenlijst)
- ❖ Teken- en schrijfgerief
- ❖ Papier
- ❖ Ruilmand
- ❖ 4 kisten met 1 gevoel in om te geven aan de ouders
- ❖ Een informatiebrief voor de ouders

Korte uitleg:

De bedoeling in deze hoek is dat de ouders weten dat ze daar kunnen komen zitten om te praten met de leerkracht. Ze kunnen er ook materialen achter laten (bv. een verjaardag cake), de hoek kan dienen om materialen uit te wisselen, om ideeën neer te schrijven, om even in de klas te blijven, ... De ouders moeten zich welkom voelen en niet ongemakkelijk in de deuropening blijven staan.

- Activiteit 5: Ouderactiviteiten in de klas organiseren.

Voorbeelden van ouderactiviteiten in de klas:

- Bij het uitwerken van thema's ook de ouders vragen om hun talenten te tonen of om te komen helpen:
 - Koken
 - Brandweerman
 - Knutselen
 - Bakken
 - Sport
 - Technieker
- Karaoke met ouder en kind
- Verwennen van mama
- Massage voor papa

Korte uitleg:

Geef een brief aan de ouders of spreek ze persoonlijk aan. Zo kunnen ze zich 'inschrijven' voor de activiteiten in de klas, om te komen helpen of om hun talenten te tonen.

Thema ouders:

Aan ouders vragen of ze iets willen komen uitleggen aan de kleuters over hun cultuur. Iets bakken samen met de kleuters. Een techniekles laten geven door een ouder. ...

Karaoke met ouder en kind:

De ouders kunnen samen met hun kind komen zingen in de klas op een zelf gekozen lied.

Verwendag mama:

De mama's mogen naar de klas komen. Hier worden ze samen met hun kind verwend (gezichtsmaskers, een make-up styliste, een manicure, ...).

Er worden gebakjes gegeten die de kleuters hebben gemaakt. Eventueel een fotoshoot met moeder en kind(eren).

Massage papa:

De papa's mogen naar de klas komen. Hier worden ze door hun kind gemasseerd. Er worden gebakjes gegeten die de kleuters hebben gemaakt. Eventueel een fotoshoot met vader en kind(eren).

- Activiteit 6: Een klasblog – een pagina op sociale media over de klas – een schoolwebsite

De nodige materialen:

- ❖ Een informatiebrief voor de ouders

Korte uitleg:

De bedoeling is om foto's te posten van de kleuters, tijdens activiteiten in de klas, doorheen de verschillende thema's. Zo zijn de ouders betrokken en weten ze wat de kleuters hebben gedaan in de klas als ze hierover vertellen thuis.

Je kan hier ook data plaatsen over infoavonden, oudercontacten, evenementen op de school, ... Of om begeleiding vragen, tips meegeven aan de ouders, ...

Pijler 4: Rust in de klas

- Activiteit 1: Peuteryoga/ kleuteryoga

De nodige materialen:

- ❖ Yogamatjes
- ❖ Yogakaarten
- ❖ Relaxatiemuziek

Korte uitleg:

Sfeerschepping:

Laat de kleuters aan de deur op een rij staan. Wanneer het stil is, kunnen ze naar binnen. Het licht is uit en er staat rustige muziek op.

Inleiding:

De kleuters mogen op de yogamatjes zitten.

Eerst moeten de kleuters tot rust komen, daarom gaan we ademhalingsoefeningen doen.

1. We leggen onze handen op de buik en ademen door de neus tot we een dikke buik krijgen.
We ademen uit langs de mond tot we een platte buik krijgen.
Doe dit minimum 5 keer.
2. Een bloem uitblazen, neem 'een bloem in de hand', maak een dikke buik en dan gaan we de bloem uitblazen.
Doe dit minimum 5 keer.

Kern:

We gaan over naar de yogaoefeningen. Neem de yogakaarten erbij.

- De maangroet
- Zonnestrallen
- Haaiantanden
- Bloem
- De hond
- De slang

Afsluiter:

Doe het licht uit en zeg dat de kleuters moeten gaan 'slapen' op hun yogamatjes. Wanneer de leerkracht je komt wakker tikken op de rug, mag je rustig wandelen naar de deur.

- Activiteit 2: kleutermeditatie

De nodige materialen:

- ❖ Een informatiebrief voor de ouders
- ❖ Mediatie CD/verhaal
- ❖ (Yoga) matjes

Korte uitleg:

Sfeerschepping:

Laat de kleuters aan de deur op een rij staan. Wanneer het stil is, kunnen ze naar binnen. Het licht is uit en er staat rustige muziek op.

Inleiding:

De kleuters mogen op de (yoga)matjes zitten.

Eerst moeten de kleuters tot rust komen, daarom gaan we ademhalingsoefeningen doen.

1. We leggen onze handen op de buik en ademen door de neus tot we een dikke krijgen.

We ademen uit langs de mond tot we een platte buik krijgen.

Doe dit minimum 5 keer.

2. Een bloem uitblazen, neem 'een bloem in de hand', maak een dikke buik en dan gaan we de bloem uitblazen.

Doe dit minimum 5 keer.

Kern:

Doe je ogen dicht en wees heel stil.

We gaan luisteren naar het meditatie verhaal/CD.

De leerkracht zet de CD op of leest het verhaal voor.

Afsluiter:

Wanneer de leerkracht de CD heeft afgezet of wanneer hij stopt met het meditatie verhaal voor te lezen, kunnen de kleuters rustig wakker worden.

Zeg tegen de kleuters: "Beweeg je vingers, je tenen, rek je maar eens uit en doe je ogen maar open".

- Activiteit 3: Kleutermassage

De nodige materialen:

- ❖ Een informatiebrief voor de ouders
- ❖ Liedjes (volgens de kleuters hun niveau)
- ❖ (Yoga)matjes
- ❖ Relaxatiemuziek

Korte uitleg:

Jongste: Neem liedjes die ze kennen of die niet te moeilijk zijn en te lang duren. De liedjes moeten uit te beelden zijn.

Oudste: Neem liedjes die ze kennen, af en toe mag het eens een moeilijker of langer lied zijn. De liedjes moeten uitbeeldbaar zijn.

Sfeerschepping:

Laat de kleuters aan de deur op een rij staan. Wanneer het stil is, kunnen ze naar binnen. Het licht is uit en er staat rustige muziek op.

Inleiding:

De kleuters mogen gaan zitten op een matje met een vriendje.

De leerkracht zingt een lied, de kleuters mogen meezingen.

De leerkracht vraagt of ze het lied kennen. Kunnen jullie ook masseren op het lied?

Kern:

We gaan over naar de massage-oefeningen. Het vriendje dat zijn hand in de lucht steekt, mag voor het vriendje gaan zitten (leerkracht doet het voor). De leerkracht zingt opnieuw het lied met de massagebewegingen op de rug van het kind. Draai de rollen ook om.

Afsluiter:

De leerkracht zingt het lied nog eens. Wanneer de kleuters worden getikt door de leerkracht mogen ze rustig naar de deur wandelen en wachten op de andere kleuters.

- Activiteit 4: Rusthoek (snoezel-huisje)

De nodige materialen:

- ❖ Snoezelhuisje
- ❖ Dekens en grote kussens
- ❖ Een mat
- ❖ Lichtjes
- ❖ Muzieklamp
- ❖ Relaxatiemuziek (themamuziek)
- ❖ Snoezelmaterialen:
 - Een knuffel
 - Plumeau
 - Een gelgeur (vb. eucalyptus)
 - ...

Korte uitleg:

De bedoeling van deze hoek is om de kleuters tot rust te brengen, hun zintuigen te prikkelen maar niet overprikkelen.

1. De snoezelhoek wordt geïntroduceerd als een gewone hoek waarvoor de kleuters kunnen kiezen tijdens het keuzemoment.
2. Bespreek met de kleuters de regels voor de hoek.
 - Max 2-3 kleuters in de hoek
 - Niet roepen!
 - Laat de andere kleuters in de hoek alleen

- Activiteit 5: Een nadenk kruk op rustig te worden

De nodige materialen:

- ❖ De 'nadenk' kruk
- ❖ Een rustige hoek

Korte uitleg:

De kleuter die overprikkeld is of voelt dat hij boos gaat worden, kan op de kruk gaan zitten.

De kleuter kan dan rustig worden.

Spreek met de kleuters af dat wanneer een kleuter op de kruk zit niemand deze kleuter stoort.

Als leerkracht kan je ook zelf een kleuter op de kruk zetten. Doe dit wanneer de kleuter prikkelbaar is of wanneer hij boos lijkt.

Suggesties:

- Je zou relaxatiemuziek en een koptelefoon kunnen leggen bij de kruk.

Koffer met materialen

